

Négy évtized a Békében

A GYOMAENDRÓDI BÉKE TSZ TÖRTÉNETE

Négy évtized a Békében

A GYOMAENDRÓDI BÉKE TSZ TÖRTÉNETE

Írta:
SZATMÁRI ILONA

Lektorálta:
MURÁNYI MIKLÓS

(Felelős szerkesztő)
SZATMÁRI ILONA

Fotó:
FAZEKAS LÁSZLÓ

Kiadja: a Gyomaendrődi Béke Tsz
Felelős kiadó: Hunya Elek
Műszaki szerkesztő: Bacsa András
Engedélyszám: 55315
Terjedelem: 6,5 (A/5) ív, Példányszám: 1000

81300 Pannon Nyomda Veszprém
Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

ELŐSZÓ

Eredményesen továbbhaladni csak akkor tudunk, ha a tényleges helyzet, az adottságok és a lehetőségek mérlegelése, elemzése után tesszük meg a következő lépéseket. Ahhoz, hogy így járhassunk el, nem elegendő ismernünk a márt, körvonalazni a holnapot, hanem világosan kell látnunk a tegnapot is. Ezért van szükség arra, hogy időnként végigtekintsünk a megtett szakaszon, felelevenítsük az előzményeket, s levonjuk a tanulságokat abból, amiből okulhatunk, tanulhatunk.

Jó alkalom erre egy szövetkezet megalakításának negyvenedik évfordulója. Ez az évforduló egybeesik a párt- és kormányzati szervek kibontakozási programjának kezdetével. A korszerűsítési folyamat új feladatok megoldását teszi szükségessé az agrárágazatban, és ezen belül a termelőszövetkezetekben is. A társadalomnak igen fontos érdeke, hogy a termelőszövetkezetek továbbra is a lehető legjobban megfeleljenek rendeltetésüknek.

A könyvben megszólaltatottak bizonyítják, hogy az endrödi Béke Mezőgazdasági Termelőszövetkezetben sohasem hiányzott a szándék, a törekvés a megújulásra, készség és képesség a kezdeményezésre. Megfogalmazzák, hogy most, amikor a jelenlegi és a jövőben várható körülményekhez igazodva fáradozunk gazdálkodásunk javításán, biztossággal lehet számítani a Béke tsz szorgalmas tagságára.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1969 elején megállapította, hogy hazánkban befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A Központi Bizottság megbecsüléssel adózik a termelőszövetkezeti mozgalom úttörőinek.

A történelmi jelentőségű fordulatot követő évek a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek megszüлдítésének a korszaka. A fejlődést egyaránt mérhetjük a korszerű termelési eszközök terjedésével, az iparszerű termelési eljárások térhódításával és az ezek eredményeként megnögt termelési eredményekkel. Az ország élelmiszerigényének hazai megtermelése valósággá vált, az exportból is derekasan kiveszi részét az agrárágazat.

De nem mentes a gondoktól sem. A gépesítettség, a kemizálás hatásfoka romlik, egyre drágábban jut hozzá a mezőgazdaság a szükséges ipari termékekhez. Ez a '80-as évek jellemző feszültsége, mely az országos átlagnál kedvezőtlenebb adottságú talajokon gazdálkodókat — amilyen a Béke tsz is — jobban sújtja. Alaposan fontolóra kell venni, hogy milyen határok közt éri meg befektetni anyagot és munkát e területeken.

A termelőszövetkezetekben dolgozó emberek ma már másképpen gondolkodnak, mint a szövetkezet „úttörői”. Törődnek nemcsak a maguk és szűkebb közösségük jelenével és jövőjével, hanem a lakóhely és az ország gondjaival is. Erős demokratizmus valósult meg a közösségi életben. A szövetkezetek nemcsak gazdálkodóegységek, hanem társadalmi közösségek is. A szövetkezeti tagság igen sokat fejlődött öntudatban, termelési, műszaki ismeretekben, általános műveltségben, politikai jártasságban.

Murányi Miklós

Bevezető

Negyven esztendeje, 1948 őszén, szeptember 8-án alakult meg Endrőd első termelőszövetkezete, a Béke tsz. Mozgalmas, küzdelmes ez a 40 év, mely kedvezőtlen adottságú földeken, hátrányos döntésektől is sújtva nemegyszer tette próbára az itt élő emberek hitét, kitartását. Kötött, nagy költséggel művelhető talajokon gazdálkodva törnek a jövedelmezőség felé, ám az erőfeszítéseket a vártnál kevesebbszer koronázza siker.

Mégis, szép is ez az emberi sorsokat meghatározó negyven esztendő. Történelem, melynek szereplői ma is élnek és emlékeznek fiatalságukra, életükre.

É múlt megörökítésére több út kínálkozik: támaszkodhatunk a dokumentumokra, termelési tervekre, mérlegadatokra, számokra, táblázatokra, hivatalos értékelésekre. De támaszkodhatunk az itt dolgozók élményeire, emlékeire is, arra, hogy hogyan élték meg ők, a történet főszereplői ezt a 40 esztendőt. Most ezt az utat választottuk, a dolgozó, „történelmet alakító” embert állítva a középpontba.

A már nyugdíjas és a még dolgozó tsz-tagok emlékei, benyomásai szolgáltak forrásként, vállalva az elfogultságot is, hisz a történetek az egyén szűrőjén áthaladva elevenednek fel. Mégis hisszük: az emberi sorsokon, élményeken keresztül a termelőszövetkezet múltjának hiteles, objektív története rajzolódik ki.

Endrőd

„Endrőd fekszik a T. N. Békés Vármegyében a Fehér-, Fekete- és a Sebes-Körösnek együttes folyásánál, mely ezen helységnek határát kacsaringós csavargásaival szinte két egyenlő részre osztja úgy, hogy napnyugati tájról csak révenjárás által történhetik a helységhez való közelítés. Tartozik a N. Váradi deák szertartású püspökséghez tulajdon nevezetű Al-Esperességhez és a Csabai Járás második osztályához. Határos napkeletről Gyoma és M. Berény községekkel 3 órányi távolságra, délre a Nagy Kondorosi pusztával és Szarvas városával, melytől 3 órányi messzeségre van; északról a Csejti (melyet dél felől az endrődi határtól a Berettyó vize választ el), és Csudaballai pusztákkal 2 órányi távolságra, nyugatról Heves Vármegye Mező Tur nevű városával, melytől 2 órányi messzeségre esik. Gyulához 5, Váradhoz 13, Pesthez 18 mérföld.”

Ágoston János határozta így meg 1824-ben, a „Tudományos Gyűjtemény nyolctzadik esztendei Folyamat” IX. kötetében a település fekvését. A helység terebélyesedésével a fekvés lényegesen nem változott, a környezet, a XIX. századi nagy folyószabályozások révén annál inkább. Szelidebb vizek, holtágak, csatornák szelik át a települést, a Körösök ölelése már csak néha jelent veszélyt. Hazánk egyik legszebb vízparti táját találhatjuk az immár egyesült községek, Gyomaendrőd határában. A Körös-völgyi természetvédelmi terület vonzó hely a természetet, horgászást, vízi sportokat kedvelők számára.

Ósrégi leletek, több mint ezer esztendő s feltárt sírok bizonyítják, a környéken már az időszámítás előtt is éltek emberek. A Körösök és a Berettyó vize később is megélhetést nyújtott halásznak, vadásznak, madarásznak, pákásznak; a jó legelők kedveztek az állattenyésztésnek. Az első dokumentum Endrőd létezéséről egy 1416-ban keletkezett oklevél, mely két, Endrőd északi részének birtoklásán viszálykodó család — az Endrődiek és a Verbőczyek — között tesz igazságot. (Ekkor még Endrédnek, később Endreed-nek, majd Endryd-nek nevezik a falut, 1630-tól emlegetik Endrődként.) Annyi bizonyos, hogy szépen fejlődő, virágzó település volt ezen a helyen a török időkig. Ágoston János tanulmányában (1824) így írt:

„Első eredete és történetei ezen helységnek a hiteles tanulságok fogyatkozása miatt homályosak, bizonytalanok. Bizonyos azonban az, hogy a Vármegyének legrégebbi, s legnevezetebb lakhelyei közül egy volt, mindenkor; sőt már a 16. századnak elején virágzó Curiális helység volt. Ugyanis Endrődnek leveles tárában olvashatni Bethlen Gábornak, Erdélyi Fejedelemnek s Magyarország némely része urának az Endrődieket dicsőítő 1625. eszt. Novemb. 22. napján Kolozsváron költ oklevelét, melyben Endrőd úgy említetik, mint ezen időtájban szépen virágzó, sőt ennek előtte is sokkal virágzott, magamagát bírt, s bíró nemesi curiális helység. Azonban a 17. századnak folyamata alatt, hihető az akkoriban uralkodott háborús viszontagságoknak, az országos zűrzavarnak ellenállhatatlan árjától Endrődnek népe is tulajdon lakhelyéről elsepertetvén, a helység

pusztasággá változott által, lakosai kiváltságoknak káros elenyészésével elszéledtek; egynéhány familiák Kereki nevezetű Megyei helységben (mely mai napon Körös-Tarcsa és Mező-Berény közt fekvő pusztá) telepedtek meg. Ezen helység ettől fogva új nemes megszálloítól nemes-Kerekinek nevezetett . . .”

1554-ben Endröd (akkor Endryd) jobbágyai a tized felét már a töröknek fizették. Akkoriban 32 régi és 3 új házat számlált a település. (Décsén 65, Csejten 13, Tölgyön 7.) A gyulai vár török kézre kerülésével lakatlanná vált valamennyi. Teljesen elpusztult Csejt, Sima, Décsé, Tölgy. Emléküket ma az endrödi határ pusztáinak neve őrzi: például Pusztacsejt, Décspuszta, Simai-zug. Sokáig lakatlan volt a település. A források szerint 1718-ban, illetve 1730-ban települt újjá a helység. Mégpedig Ágoston János szerint:

„Az 1718-dik esztendő tavasza az a határidőpont, midőn nemes Kerekiből az ottan dühösködött árvíz miatt vagy 40 familia felkerekedvén, a hajdani Endrödöt ismét megüllötte, s a még akkor is a Körösök partján fennálló régi templomot az istentisztelet szolgálatjára fordította. Nemsokára ezen Kánaán földjére a felső részekből szinte tódult a kathólikus tótság, s ezek amazokkal öszveelegyedvén, a már régi időktől fogva egészen megmagyarosodott új endrödieknek törzsökös atyáikká lettenek.”

Bár az emberek igen szegények voltak, a lakosság szépen szaporodott. Az egykori feljegyzések szerint a születések száma átlagosan évente 6—7-szerese volt az elhaltakénak. Körös-körül protestáns települések vették körül a fiatal, szintiszta katolikus községet. A lakosság viselte a hitközség terheinek zömét. Az egyház és a község viszonya szeretetteljes volt. Az 1800-as évek elején már 4563 lakója volt Endrödnek. Száz esztendővel újratelepítése után így ír róla Ágoston János, a már említett művében:

„Vágnak ezen helységben öszvesen 658 házak — 324 házzal és földdel bíró gazdák, 320 házzal bírók és 14 szabad épületek. Ékesítik ezen szép helységet a Körös körül fekvő tágas kis legelők rakva szép ménesekkel, derék ökor, tehén csordákkal, gulyával, birge, juh, sertésnyájakkal. Az idei dicális felszámolás szerint találtatik szarvasmarha 2000, ló 1600, juh, birge: 800, sertés 600. Fizet a contributába s donesticában 3754 Ft. 5x ezüstben.”

Érdekes amit a nép erkölcseiről, szokásairól ír:

„A nép általjában szólva fel van ruházva szép religiónus érzésekkel és erkölcsös. Vallását szereti, annak szertartásait tiszteli, nagy becsben tartja. Előljárói iránt különös engedelmisséggel viseltetik. Az aljas nép ugyan kitsapongó, káromkodó, s a lopásra hajlik, (mert tanyákon elvadul), de a nagyobb részt tsinosult, emberséges, nyájas, engedelmes, vendégszerető. Gyakran vendégeskedik, pedig rendes és gazdag ebédeknél, vacsoráknál; ami különösen a keresztelés, névnap, templom napja, halotti tor, de kivált képpen a lakodalmak alkalmatosságával szembe tűnő.

A lakodalmak, bátor 4—5 napig is eltartanak evés, ivás táncz, dévajkodás között; azonban ezektől a kicsapás, a zűrzavart okozó rendetlenségek távol vannak. Szent kötelessége a Násznagyoknak a rendre, az erkölcsre felvigyázni.”

Ágoston Jánostól azt is megtudhatjuk, milyenek voltak a XIX. század elején az endrödiek, külsőre.

„Az endrödi férfiú magas, tömött test alkotású, piros pozsgás, kellemetes arcz vonásokkal; vidám, bátor tekintetű. A fehér (lányok, asszonyok) nem alacson, silány, színre sápadt, épen nem kellemetes képvonásokkal, ájtatos, Istenfélő, tisztaságot szerető, a ház körül határozatnak foglalatosságai.”

A szabadságharcban, 1848—49-ben részt vettek az endrödiek is. Sokan haltak — fiatalok és idősebbek — a haza szabadságáért. A pusztító járványok sem kerülték el a

települést. Ráadásul 1863-ban olyan súlyos aszály volt, hogy a vetőmagnak való sem termett meg. Nehezebb és könnyebb esztendőök váltogatták egymást, és a XX. századot már egy népesebb, 13 ezer lakosú Endrőd köszöntötte, amelynek ipara, orvosai, gyógyszerészei voltak. Majd az újabb csatákban, az I. világháború és a Tanácsköztársaság ideje alatt megint sok endrődi vesztette életét. S nemcsak a csatatéren pusztultak golyótól: az 1935-ös békés kisgazdapárti választási gyűlésen eldőrdülő csendőrpuskák az egész ország és az utókor felháborodását váltották ki. Hét ártatlan ember lett az önkény áldozata. Szomorú idők jártak, és még el kellett telnie pár évtizednek, hogy könnyebbé váljon az endrődi emberek élete is.

A II. világháború végét a falunak 1944. októberére jelentette. Október 6-án délután ért a front Endrődre. Több száz szovjet katona esett el az itteni harcokban is. A csapatok átvonulása után nem sokkal, október 15-én, már megalakult 49 taggal a Magyar Kommunista Párt helyi csoportja, majd sorra a többi, a Független Kisgazda Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, valamint a Polgári Demokrata Párt.

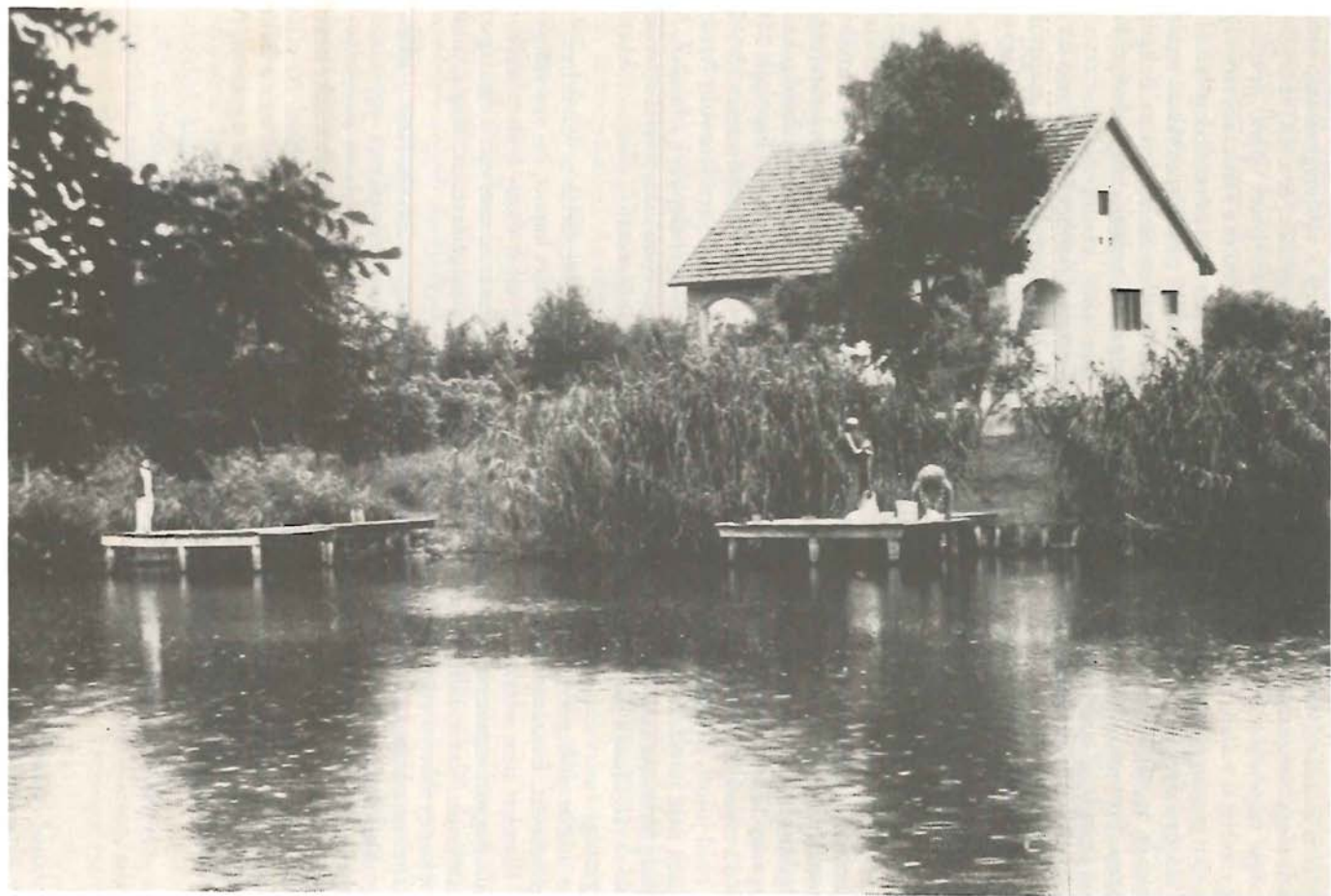
Néhány hónappal később, 1945 márciusában létrejött a földosztó bizottság, mely végre földhöz juttatta a sok száz nincstelen endrődi embert. A rendelkezések szerint az igénybe vehető földbirtok összesen 3186 kataszteri hold volt. Ebből 1833 kataszteri holdat kiosztottak, 1353 kataszteri hold az állam tulajdonába került. A földet 958 ember között osztották szét. Körülbelül 200 személynek — bár igényelték, s jogosan — nem jutott föld.

Ugyanakkor a földosztás bár enyhítette, de nem szüntette meg az aránytalanságokat. Átlagosan 38,6 kataszteri holdat — összesen 9327 katasztrális holdat — birtokolt 241 jómódú család. A 3131 kis- és törpebirtokosnak átlagosan 4,9 kat. hold, összesen 15 580 kat. hold jutott. Közülük 795 családnak egy kat. holdnál is kisebb területe volt. Azok, akiknek nem jutott föld, az iparban kerestek munkát, és sokan eltelepültek a faluból. A lakosság létszáma az 1944-es 12 319-ről, 9897 főre csökkent. Több mint másfél ezren az önállóvá vált Hunya lakói lettek, és Szt. Miklós-zug Mezőtúrhoz csatolásával is csökkent a népesség.

Az ittmaradók pedig továbbra is az endrődi határban folytatták a küzdelmet a megélhetésért. Évszázados álma teljesült a parasztságnak, földet kapott, ám szerszámokat, állatokat nem adtak a földhöz. A „birtok” művelése tehát óriási erőfeszítésekre került, nagyon kemény munkát követelt a családoktól. Persze, ez nem volt újdonság az embereknek, hisz mindig is éjt nappallá téve dolgoztak a megélhetésért. Mégis, most kicsit könnyebben ment a munka, mert a sajátjukon dolgoztak . . .

Azonban a hiányos felszereltség miatt az egymásrautaltság tovább élt. Nem véletlen, hogy az újonnan földhöz juttatottak könnyebben kezdtek szövetkezni egymással, érdekeik sürgették az együttműködést. A földosztás után mintegy három esztendővel 1948. szeptember 8-án megalakult Endrőd első termelőszövetkezete, amely a Béke nevet kapta. Kishaszonbérlelő rizstermelő csoportként kezdték 370 kataszteri holdon. Az első aztán követte a többi szövetkezet megalakulása. A cipészek és csizmadiák már a Béke előtt, 1947-ben szövetkezetbe tömörültek, a szabók pedig 1951-ben tették ugyanezt. A mezőgazdaságban sok tsz kezdte meg működését ezekben az években.

Endrődi tájkép

Szövetkezetek Magyarországon

Szövetkezetekről Magyarországon több mint 100 esztendeje beszélhetünk. Természetesen azok a régi-régi, az 1800-as évek végén keletkező „elődök” más alapokon működtek, de voltak! Létezett hitelszövetkezet mezőgazdák szövetkezete, hangyaszövetkezet, tejszövetkezet stb. Mezőgazdasági termelőszövetkezetek azonban a felszabadulás előtt — néhány rövid életű kezdeményezéstől eltekintve — nem működtek hazánkban. Pedig kezdeményezés több is akadt a parasztság körében — megyénkben például Gyulán, Kunágótán — ám az alulról induló szövetkezési törekvések elvesztek a felülről szervezett álszövetkezetek tengerében. A szövetkezés gondolata tehát nem volt ismeretlen a nép körében. A falukutatók, népi írók gondoskodtak arról, már az 1930-as években is, hogy sokrétű ismereteket adjanak a különböző országokban működő vagy saját elképzeléseik szerint megalkotandó szövetkezetekről.

A mezőgazdaságot súlyos károk érték a háború alatt. A termelőágazatok közül ezt a szférát terhelte a legnagyobb veszteség. A talajok állapota romlott a rendszertelenebb művelés és a hiányos tápanyag-utánpótlás következtében. Sok föld parlagon maradt, hisz parasztok százait hívták be katonának. Az állatállománynak több mint fele odalett. Ugyancsak odalett az amúgy is csekély gépállomány 30 százaléka. Ilyen háttérrel kellett újramelegedni az életet, a mezőgazdasági termelést. Ráadásul 1945-ben, '46-ban, '47-ben rendkívül súlyos aszály nehezítette a földosztás után immár saját földjét művelő sok ezer kisparaszt munkáját. Nagy eseménynek számított, hogy 1948-ra sikerült elérni a háború előtti utolsó békeév mezőgazdasági termelésének 80 százalékát.

Az újgazdáknak egyáltalán nem volt gazdasági felszerelésük. Ők mindjárt a földreform után összefogtak és szövetkezetszerűen próbáltak boldogulni. Ezek között akadtak olyanok is, akik hosszabb távra tervezték az együttműködést és olyanok is, akik csupán a betakarításig. Ekkor, 1945—48 között a hatalomért vívott harcok közepette azonban hiányzott még a szövetkezeti mozgalom egyértelmű politikai támogatása. Az ország első mezőgazdasági termelőszövetkezete a Békés megyei Sarkad-Feketeéri társulás volt, 1945 tavaszán Sarkadi Földmunkásszövetkezet néven alakult, majd, mint Feketeéri Östermelő Szövetkezet gazdálkodtak tovább. Ma az 1949-ben felvett Lenin nevet viselik, tehát ez a szövetkezés igen stabilnak bizonyult. Noha utasítás is született megszüntetésére egykoron. A már említett hatalmi harcok idején az MKP központi vezetőségének nevében Rákosi Mátyás levélben utasította a Békés megyeieket, hogy oszlassák fel a Feketeéri Östermelő Szövetkezetet, mert a politikai fejlődésben nagyon előre szaladtak.

A mezőgazdaság szocialista átszervezését tulajdonképpen a hatalmi harc eldőlése után, 1948-ban tüzték napirendre. Áprilisban megszülettek a Magyar Kommunista Párt szövetkezeti irányelvei, ám ezeket egyelőre nem hozták nyilvánosságra. Csak az MKP és a Szociáldemokrata Párt egyesülése után váltak nagy tömegek előtt ismertté a szövetkezetpolitikai irányelvek.

Ezek után kezdődött el Endrődön is a különböző típusú szövetkezetek alakítása.

Az első lépések

„Két út áll a magyar dolgozó parasztság előtt. Az egyik út a régi, a megszokott, a túlzásba vitt egyéni gazdálkodás, ahol mindenki csak magával törődik, ahol az az elv uralkodik, hogy, aki bírja, marja. Ennek az elvnek elkerülhetetlen, törvényszerű következménye az, hogy a nagy halak megeszik a kis halakat, a nagy kulákgazdák tovább erősödnek, tovább gazdagodnak és tönkreteszik a szegényebb dolgozó parasztságot.

A kérdés, hogy merre menjen a dolgozó parasztság, fel van vetve, és a válasz is világos. A dolgozó parasztság a szövetkezés, a kölcsönös segítés és e közös munka útját választja. És ebben teljes erővel támogatja őt a város dolgozó népe, az egész demokrácia.”

Az idézet Rákosi Mátyásnak 1948. augusztus 20-án, Kecskeméten elmondott beszédéből való. Abból a beszédből, melynek elhangzása történelmi dátummá vált, a magyar mezőgazdaság szocialista átszervezésének kezdetét jelentve. Alig egy hónap múlva Endrődön megalakult az első termelőszövetkezet. A földműves szövetkezet már működő rizstermelő társulása alakult át III. típusú termelőszövetkezetté. A III. típusú termelőszövetkezet a mezőgazdaságban akkoriban a közös tevékenység legmagasabb fokát képviselte. Tagjai: Cserép Lajos, Gonda Pál, Kurilla Pál, Liziczai Lajos, Uhrin Lajos, Dávid Sebestyén, Dávid Vince, Farkas Mihály, Liziczai József, Tímár Vilmos, Varga István, Soczó Lajos, és a többiek közösen művelték a közösbe adott felszerelésükkel, igásállataikkal a földet, azt az általában gyenge szíket, amely a régi mezőtúri kövesút déli oldalán, a Holt-Berettyót a Peresi-Körössel összekötő csatorna mellett terült el. A megalakulás után az állami tartalékterületből megkapták a Koplaló-parti részt, ahova szintén rizstelepet építettek. Később Susánháttal, Kisállással gyarapodott a közös, és hozzájuk kerültek a nagylaposi uradalom megmaradt épületei, a kastély, két istálló, a magtár. Az egyre szaporodó tagság 1950-ben 370 kataszteri holdon gazdálkodott. A végzett munkát munkaegységben tartották nyilván. Egynapi, egyszerűbb munka ért egy munkaegységet, ehhez viszonyították az egyszerűbb, könnyebb és a nehezebb, bonyolultabb munkák értékelését. A szövetkezet állatállománya kezdetben 6 ló, 8 tehén és néhány koca volt. Az első elnök — becsületes parasztember, kommunista — Farkas Mihály lett.

A csoport a gazdasági év végén zárszámadást készített. Az eladott terményekért kapott pénzből kifizették, amit kellett (adókat, hiteleket, biztosítási díjat stb.), kiegyenlítették a gépállomással végeztetett munka ellenértékét. A következő esztendőre tartalékolták a szükséges összegeket, ami pedig ezek után megmaradt (pénz, de inkább termény) szétosztották egymás között a teljesített munkaegységek arányában. A végzett munkát a brigádvezető mérte fel kézi öllel és feljegyezte a teljesítményt, hogy azt az irodán elszámolásra leadja. Minden tagnak volt munkaegységkönyve, amibe a teljesítményt jegyezték. 1952 tavaszán pl. 820 □-öl széna forgatása 1,2 munkaegységet ért. A

szövetkezettől természetben kapott juttatás: tej, búza, hús, lucernaliszt stb. szintén bekerült a munkaegységkönyvbe, hogy végelszámoláskor zavar ne lehessen.

A kukoricakapálásban, aratásban, törésben, csutkaszedésben, trágyázásban a családtagok is részt vettek. A műtrágyát nyakba akasztott zsákból kézzel szórták a földekre. Többnyire pétság és szuperfoszfátot alkalmaztak. A műtrágyát azonban sok tsz-tag még nem ismerte, így történt meg, hogy egyik tavaszon néhány zsák cementet is kiszórtak a vetésre . . .

Ebben az időben sorra alakultak a szövetkezetek, működésük, körülményeik közel hasonlóak voltak. Az önkéntesség elvét még nagyon szigorúan betartották. Országosan több olyan szövetkezési engedélyezési kérelmet elutasítottak, ahol gyanították, hogy a megalakulásra valamilyen kényszer vitte rá a parasztokat. Endrődön pl. akkoriban alakult Csejten az Új Élet, a Fazekas-zugban a Körös déli partján a Haladás, az Ugar—Polyák-halmi részen a Gábor Áron és a Dolgozók elnevezésű termelőszövetkezet.

Éppen egy esztendővel a Béke tsz megalakulása után jött létre Nagylaposon az Újbarázda tsz. Ez egy híres és különleges tsz volt. Híres, mert elég jól gazdálkodtak, igaz nem sokat fejlesztettek, inkább kiosztottak a tagoknak mindent, amit lehetett. Itt volt a legmagasabb munkaegység a járásban, soha nem szanálták. Különlegesnek meg azért nevezhető, mert az egész tsz egy falu volt csupán. A tagság pedig egykori nincstelen parasztból, uradalmi cselédből állt össze. Olyan volt, hogy, ha vasárnap reggel megszólalt a hangosbemondó, hogy „Mindenki menjen gyűjteni a lucernát, mert délután eső lesz!”, akkor ment a település apraja-nagyja minden csodálkozás, vagy panaszkodás nélkül. 1974-ben egyesültek a Békével.

Csikós János alapító tagja volt az Újbarázdának és onnan is ment nyugdíjba 65 évesen, 1971-ben. E történet írásakor 81 évesen élt feleségével az öreg, de szépen gondozott, szőlővel, virágokkal övezett nagylaposi házban, ami ugyan nem szülőház, bár koránál fogva az is lehetne:

Csikós János

— Póhalmon születtem, 1906-ban. Öt- vagy hatéves lehettem, amikor Nagylaposra költöztünk a majorba, a grófi birtokra. Itt lettem aztán 18 évesen tisztikocsis, parádés-kocsis.

A kocsisból aztán katona lett és csak a háború végével bujdosások, fogság és szökés után tért vissza a nagylaposi földre a parádés-kocsis, de akkor már se „parádé”, se kocsi nem volt.

— Kiosztották a földeket, nekem is adtak négy és fél, öt hold körül. Termeltünk, amit tudtunk, mindaddig, amíg jött ez a „csoportosulás”. Beszélgettünk, gondolkodtunk, hogy így magányosan nem sokra megyünk, nincs se jószág, se szerszám. Összeálltunk és megalakult a csoport.

Úgynevezett I-es típusú szövetkezet volt akkoriban az Újbarázda. Közösen vetettek és értékesítettek, de ennél szorosabb kapcsolat nem volt a tagok között. Háromtagú vezetőség szervezte a munkát, bevásárolt-

ták az irányítók közé Csikós Jánost is. Persze, ők is dolgoztak ugyanúgy, mint az „egyszerű” tagok.

Csak az volt a rettenetes nagy baj, hogy ahányan voltunk, annyifelé kaptuk a földet. A birtokba, meg a birtokon kívül is, tudja isten, hogy hol. Azt a mindenfelé szétszórt földet meg egyszerre kellett megművelni. Nehéz volt, de csak megcsináltuk. Haladt is e dolog mindaddig, amíg oszt arra erőltettek bennünket, hogy jobban fogjunk hozzá. Kezdték agitálni. Három évig voltam a vezetőségben, aztán megmondom őszintén, tovább nem bírtam emberekkel foglalkozni. Semmi nincs olyan rossz, mint az „emberiséggel” foglalkozni. Láttam jobb lesz, ha önként abba hagyom, és átmentem fogatosnak. A csoport közben erősödött, kaptunk birkát, disznót, lovat, fogatot. Jó erős csoport volt, összetartottunk, mind környékbeliek. Középparasztnak is akadt, aki agitálásra jött, de nem sok.

Mint párttag, Jani bácsi is járt agitálni. Csabáról irányították őket, mit, hogy csináljanak.

— Két évig agitáltam a kulákokat, kisparasztokat. Mondtam nekik, értsék meg, előbb-utóbb csak be kell lépni, ha nem ma, akkor holnap, eljövök én még a jövő héten is. Egyik ezt mondott, másik azt, jót nemigen mondott egy se. Akadt azért olyan is, aki nagyon szívesen bejött. Ahol meg olyan kegyetlenek voltak velünk, ott nekünk se volt szabad erősködni. Hanem, amikor végeztünk, meg kellett jegyeznünk, hogy kik azok a „mírgesek”. Én szerettem járni agitálni, a gyűlésekre is mindig elmentem. De nem kapaszkodtam, fogatos maradtam végig. Megvoltunk a fizetéssel, minek kapaszkodjak. A lovat meg nem adtam volna semmiért, nagyon szerettem. Sokat dolgoztunk. Volt, hogy 4-5 évig egész nyáron arattam, lovasaratógéppel. Sokszor ott is aludtunk, ahol éppen dolgoztunk. Ehhez képest fényűzés, ami ma van. Bocsásson meg a világ, mi akkor azon a száraz kosztos dolgoztunk egész nap, ma meg már tálcán hozzák az ebédet, tán még a reggelit is oda, ahol dolgoznak. Ami most van, aranyos világ. Ha velünk így bántak volna annak idején! Főtt ételhez alig jutottunk, csak mint az állat dolgoztunk. Hozott az asszony ebédet sokszor, de csak annyi időre álltunk meg, míg bekaptuk, mert az aratógépnak nem volt szabad megállni, csak éppen míg lovat cseréltünk. De emberről akkor sem volt szó.

— És parádés kocsiként a grófnál?

— Az más, 'a megint más. Megmondom én őszintén, hogy nekem jó volt az a kapitalista izé. Mert nekem senki isten fia azt se mondhatta, hogy állj arrébb, senki, csak a grófék. Pedig sok munkás dolgozott ott. De azért egyáltalán nem kívánom senkinek se azt az életet, mert az olyan borzasztó megaláztatás volt, mint a rabnak, vagy a katonaságnál. El kellett szívelnem, hogy a méltóságos asszony azt mondja a szobalánynak, hozza ki a ruhakefét és kifelje le a hátamat. Pedig nem volt azon egy szem por se, csak, hogy mégis, mert ők a hátamat látrák. Nem volt nekem más dolgom, mint hogy minden szép és fényes legyen. Úgy is volt. Minden ló, ha kellett fekete, ha kellett pej, készen állt. Szerettem is csinálni, de senkinek se kívánom. Ami most van, mondom aranyos világ. Nekünk nehezebb volt.

Igen. Nemcsak a gépek hiányoztak, de a közös gazdálkodás tapasztalatai is. Irányítani se volt egyszerű és hálás feladat a szövetkezetet, és akadt nemegyszer olyan vezető, aki kárt okozott a közönségnek. Nem is szándékosan, csak hozzá nem értésből.

— Amikor én eljöttem a vezetőségből, Hagymási Lászlót szavaztuk meg, hogy legyen te. Jó ember volt, csak hát ő is egy olyan egyszerű. Hogy mondjam? Nem ment neki úgy, mint egy kuláknak, vagy középparasztnak. Csinálta vagy három évig, aztán az „öcskös”, a Csikós Jósikát választottuk meg. Nagyon jó elnök volt, borzasztóan az embereknek élt,

le is húzott nyolc évet, pedig a kezdet kezdetén az Újbarázdában is volt „fényes, fekete” minden. Sikerült mindig kiharcolnia valamit. Mikor aztán letelt a 8 év, egy szavazáson nem választották meg. Ment már előtte az „agitáció”, a háta mögött. A főagronómus azután, már mint elnök, négy évig „gyilkolta” a dolgot. Belemerült nagyon a fényűzésbe, amúgy jó ember volt az is. Urhatnám volt, le is váltották gyorsan. Mindig itt voltam, hát mindent láttam. Mi takarítottuk a feleséggel a székházat. Jött egyszer egy mezőtúri elnök. Megmondom, hogy volt: ha valahol egy elnök csinált valamit, oszt, a valagába rúgtak, a másik tsz felfogadta. Felfogadta, mert az elnököt hova tegye? Kanász vagy gyalogmunkás csak nem lehet. Pedig kanászabbnál kanászabb sok, nem mondom, hogy mind, de sok. Na így járt ez a mezőtúri is, „kinyírták” valahol, mi meg felfogadtuk. Ott volt egy-pár évig. Úgy csinálta, hogy neki jó legyen, de azzal mi nem értünk semmit. Kis újulást, vagy mit hozott volna legalább, de nem. Az látszott, hogy érti a dolgát, jól játszott, de mindig odajátszott őhozzá. A mérleg meg mutatott is, nem is. A vége csak az, hogy ő „ugrál”, mi meg maradunk. Hát így volt ezekkel a jött-ment elnökökkel.

Ezért inkább igyekeztek maguk közül választani, olyat, akik ismertek. Akárhogy is alakult, az előnynek számított. Ma, persze másként megy a vezetőválasztás, több kell, mint hogy: legyél te. De ez a mai más világ és ennek örül is Jani bácsi, meg dohog is olykor:

— Ami most van! Világos nappal gyűnnek haza a tsz-ből, 4 órakor! Meg is kérdezem, hogy: — Te, Péter vagy Vince, tán uzsonyázni gyüttél? Még ilyet! Oszt, reggel is alszanak 6-ig. Még ha itthon csinálna valamit. De nincs is jószága. Pihen. Pihen! Oszt, mibe fáradt el, mikor a gép dolgozik helyette?!

1953: a mostani kacsatelep helyén — a volt Petőfi brigád — lucerna besilózás közben

Az alakuló szövetkezeti csoportoknak kezdetben szinte semmilyen gépe nem volt. A Béke „gépparkja” például 1950-ben még a következőkből állt: 4 szekér, 3 lókapu, 2 fahenger, 2 kézi szecskázó, 2 kézi morzsoló és egy kézi répavágó. Ilyen eszközháttérrel művelték a földet, termelték a 10-15 féle növényt, amelyek közt már 1949-ben szerepelt egy „egzotikus” növény, a gyapot is. Természetesen főként búza termett, őszi árpa, repce, és szőszösbükköny, köménymag, lucerna, ricinus, rostkender, cukorrépa, takarmányrépa, borsó, zab, kukorica, rizs. Búzából 9,2 mázsa volt az átlag kataszteri holdanként.

Az állam a gépállomások létrehozásával igyekezett technikai segítséget adni a szövetkezeteknek, ám ott is zömében elavult gépek voltak. Az általában néhai nincstelenekből, szegényparasztokból szerveződő csoportokat földdel és állatokkal is támogatta az állam. Így a megalakulást követő második esztendőben már 43 szarvasmarhája, 111 disznója, 1480 baromfija volt a tsz-nek. A lovak száma úgy gyarapodott 13-ra, hogy a belépő tagok magukkal hozták igavonóikat.

Az állatokat több helyen, az arra alkalmas nagyobb tanyákon, majorokban, istállókban tartották, ahol mécs-, vagy viharlámpa világított éjjelente. Ebben az időben két részből állt a szövetkezet, némelyik egység több mint három kilométerre esett a falutól, a Szabadság és a Baross utca sarkán kialakított székházuktól. Később, ahogy az állomány gyarapodott úgy épültek ki az új férőhelyek. Egy Öregszőlő és Endrőd között lévő tanyán gazdolta a tsz állatait kilenc esztendőn át Varjú Sándorné, Etus néni:

Varjú Sándorné

Vörös Béla állatorvos), hogy idehozzák, mert ő úgy látja, állatszerető vagyok. Mindent úgy csináltam, ahogy mondta. Egyszer beteg teheneket hoztak. Korpát kellett pirítani nekik és kamillateát főzni. Ezt aztán úgy kellett lehűteni, hogy olyan legyen, mintha csak a nap melegítené át. Nyers vizet nem ihattak, meg is pusztultak volna tőle, de így rendbejöttek. A doktor úr minden nap beoltotta őket. Csodálatos, jól tejelő tehének lettek. Baromfi is volt mindenféle. Nagyon szerettem a nagyszemű pulykát. Néha még

— Mindig szerettem az állatokat. És nagyon szerettem ott a tsz tanyáján lakni. 1950-ben kerültünk oda, előtte a faluban laktunk. Nagyon egyszerűen történt a dolog. Egyszer jön haza este a férjem és mondja: „Tudod anyjuk mit gondoltam? Lépünk be a tsz-be.” Jó, mondom én, de akkor mindjárt holnap, mert kinéztem egy tanyát, nehogy valaki elfoglalja. Kiköltöztünk hát, és nagyon boldog kilenc évet töltöttünk ott. Disznó, tehén, bivaly, üsző, ló, mindenféle állat volt a tanyán. Én meg gondoztam őket. Mondtam az elnököknek, nekem ide senki idegent ne küldjön, ellátom én úgy a jószágokat, hogy egy férfi se különbül. Nem is vittek onnan el, egy reggel se éhes jószágot. Megszokja minden állat az embert. Nem bántottak engem a bivalyok se, a lovak se soha. Kihajtottam őket, kitakarítottam a helyüket, enni adtam nekik. Szerettem csinálni. Ha valahol a tsz-ben beteg jószág volt, azt idehozták. Mondta a Veres doktor úr (dr.

május végén is fűtöttem a kispulykákra. Hagymaberdát vágtam nekik apróra és szeparált tejet kaptak mellé. Kézzel morzsoltam nekik a kukoricát. Volt, hogy 600 pulykát neveltem. Nem hiányoztak a tyúkok se, kasszámra vitték a tojásokat a tanyáról. Nagyon szívesen gondoztam az állatokat, de azért nem „köszönömre” csináltam. Kaptam érte munkaegységet. Meg jártam én kapálni is. Csak, mint családtag. Egyszer ugyan beléptem tagnak, de a férjem kihúzatott.

Még nem szokott hozzá a parasztvilág, hogy az asszony, a nő is rendszeres munkát vállaljon. Volt, aki a tradíciók miatt nem engedte a feleségének a tagságot, volt, aki megszokott kényelmét féltette. Úgy tartották az asszonynak otthon, a háztartásban a helye, szolgálja ki az urát, nevelje a gyerekeket, lássa el a ház körüli jószágot. Azt persze senki se kifogásolta, hogy ők is szerezzenek munkaegységet a tsz-ben. Ez azokban a szűkös időkben nagyon is ráfért a családokra. A tsz-nek is megfelelt ez a forma, ugyanis folyamatosan nem tudta volna foglalkoztatni az asszonyokat. Szomorú, hogy mennyire ráfizetett erre ez a korosztály. Öreg napjaikra, egy keményen végigdolgozott élet alkonyán csupán férjük révén, a házastárs jogán kaphatnak nyugdíjat. Az asszonyoknak általában az Etus néniéhez hasonló sors jutott, azonban a világ változását jelzi, hogy már a vezetőposztokra is jelöltek nőket. A szövetkezet fennállásának egyetlen női elnöke Gyuricza Etelka volt, akit Jambrik Mihály leváltása után (ő Farkas Mihályt követte az elnöki tisztségben), 1952-ben választották meg a Béke vezetőjének. Erre az időszakra esik a szövetkezet gyümölcsöskertjének a telepítése. Jonatán-almát, germersdorfi cseresznyét, besztercei szilvát és késői rózsabarackot ültettek a Kecskés-zugba, mely a — Cigány-zuggal egyetemben — konyhakerti veteményes is volt. A gyümölcsös telepítésével kapcsolatos az első „határvillongás”, melynek dokumentuma, egy levél, fennmaradt:

„Endrődi Dózsa T.sz.cs.
vezetőségétől

Endrődi Béke T.sz.
vezetőségének

Tárgy: Kecskés-zugi
földterület

Tisztelettel értesítjük T. címet, hogy Uhrin Imre tagunk 2000 □-öl, és Dinya Imre tagunk 1750 □-öl földterületét, amely ma csoportunk tulajdona, alapszabály értelmében felhívjuk a figyelmét, hogy ezen területen ebben a gazdasági évben semmilyen féle termeléssel ne merjen foglalkozni, mert ezen terület jelenleg a csoportunk tulajdonába tartozik és azt be is fogjuk vetni . . . ”

A kertészet éveken át sok embernek, főként asszonyoknak, a segítő családtagoknak adott munkát. Vezetője Suhanyeczki Mihály volt. A tagság örült az itt termett gyümölcsnek, zöldségnek, amiből ők is részesedtek. Ezek haszna kézzel fogható volt, nem úgy, mint néhány „egzotikus” növényé, amelyek termelését ráerőszakolták a közös gazdaságokra . . .

A Béke tsz 1950-ben 50 kh területen gyapotra szerződött. Kötelezte magát, hogy 190 mázsa magvas gyapotot átad a termeltető vállalatnak, ebből azonban — a jegyzőkönyvek tanúsága szerint — semmi sem lett:

„Helyszíni szemle alapján megállapítást nyert, hogy a tsz pócshalmi gyapotterületéből a Hunya-tanyától 17 lépés és mellette 34 lépés terület a táblán végig kiszántható, az új terület, melyre a tsz a szántási engedélyt most kapja meg, 34 lépés széles és 190 lépés hosszú. A szántási engedély megadása azért vált szükségessé, mivel a tsz-nél lévő traktoros nem volt tisztában azzal, hogy melyik területet szánhatja ki.”

Alig telik el néhány hét s újabb jegyzőkönyv születik:

„Készült az Endrődi Béke tsz gyapotterületének felülvizsgálata alkalmával. Jelen vannak alulírottak. Helyszíni szemle alapján megállapítást nyert, hogy a tsz gyapotterületének szántását engedélyezzük a következő indokok miatt. A tsz gyapotterületén az előírt folyóméterenkénti egy egészséges növény sincs meg, ezenkívül még a következőket észleltük. 4 kh területen 4-5 méterenként található egy növény, miért is megadtuk a nevezett tsz-nek az engedélyt a terület kiszántására.

Endrőd, 1952. július 16.

Baló Antal
járási főagronómus

Gyimesi Béla
magtermeltető vállalat

Cserép Lajos
tsz elnökh.”

Az előbbieket ellenére a következő esztendőben ismét 60 kh gyapot termelésére kellett vállalkozniuk. A szintén központilag előírt csumiz és szudánifű termelése se járt sikerrel. A „különleges” növényekkel kapcsolatban mesélte a következő történetet az akkori idők agronómusa, Cserép Lajos:

— Egyszer köménymagot kellett vetnünk. El is szórtuk, de nem ismerte senki a növényt. Kikelt a táblán ez-az, giz-gaz, hagytuk, ahogy volt, mást nem lehetett tenni. Hanem, aztán jött Pestről az ellenőr, megnézni: hogy áll a kömény? Az egyik brigádvezetőt, Kmellár Frici bácsit (korábban szállodai portás volt Pesten) küldtem ki vele a határba. Jó, nyugodt ember volt az öreg, nemigen lehetett zavarba hozni. Kivitte az ellenőrt a köménymagföldre, de nem szólt egy szót se. A pesti vendég meg dicsérni kezdte a határt, hogy:

— Nagyon szép a köménymag, elvtárs, ez igen, biztos jó termés lesz . . .

Frici bácsi meg meresztgette a szemét, hogy melyik lehet a köménymag, talán most kiderül. Aztán csak megkérdezte:

— Mutassa már meg az elvtárs, melyik a köménymag, mert én még sose láttam!

Mutatja erre az ellenőr azt, amiből a legtöbbet látja, mire az öreg:

— Hát az a kefefű!

Szó szót követett, kiderült, hogy a pesti szakember se látott még életében köménymagot, legfeljebb, ha levesben . . .

A többi „újdonsággal” együtt a köménymag akkor ismeretlen volt a parasztok szemében. A tsz-nek pedig megnehezítette a dolgát, mert munka volt velük bőven, de haszon az nem. Alig-alig lehetett megélni a tsz-ben szerzett jövedelemből, a beszolgáltatások és egyéb terhek miatt pedig az egyéni parasztság tömegesen hagyta el a földet.

Cséplés az 1950-es években

Szorító kényszerek

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének módszerei 1950-től, de még inkább '52-től megváltoztak. Az önkéntesség elve korántsem úgy érvényesült, mint annak előtte. Adminisztratív eszközökkel és gazdasági kényszerrel szorították az egyéni parasztságot a szövetkezetekbe.

A falvakban kuláklis­ták készültek, amelyeket titkosan kellett kezelni. 1949 elején 63 000 olyan gazdaság volt az országban, amely a törvény szerint kuláknak minősült. Amellett, hogy a kuláklis­tákon sok középparaszt is szerepelt, a listák titkossága és gyakori változtatása bizonytalanságot és félelmet szült azokban, aki úgy érezték, hogy könnyen rákerülhetnek. A dolgozó paraszt általában elhatárolta magát a kizsákmányolóktól, akár rajta voltak azok a listán, akár nem. Viszont ellenszenvvel fogadta az igazságtalanságot, amikor a dolgozó paraszttal szemben úgy jártak el, mintha kulák lenne.

A beszo­lgáltatási terheket évről évre emelték (1952-ben 168%-kal volt nagyobb a beszo­lgáltatási teher, mint '50-ben), az átvett terményekért pedig névleges árat fizettek. 1952-ben, amikor a kedvezőtlen időjárás miatt az előző évinél 26%-kal kevesebb volt a termés, a mezőgazdasági termékek árszínvonalát 10,2 százalékkal csökkentették. Ugyanakkor a parasztság által vásárolt iparcikkek ára 36,7%-kal nőtt!

Ebben az esztendőben a Békében lefagyott a kukorica. De a beszo­lgáltatási kötelezettség megmaradt. Csak a hullámtérbe vetett tengeri adott némi termést. Ám azt — Cserép Lajos elbeszélése szerint — Gyuricza Pista bácsi úgy „ellopta”, hogy az elnök se tudott róla. Felvitette a Lipták János — a baromfitelep vezetője volt — padlására, ott a csirkék felett senki se kereste. Tavasszal nem volt egy szem vetőmag sem. No, akkor az öreg előállt, hogy van ott a padláson hat kocsi kukorica, azt megbízható asszonyokkal le kell morzsoltatni . . .

Az emlékezetesen rossz 1952-es évben, a kenyérgabona erőszakos begyűjtése után, az ország 1,2 millió parasztszaládjá közül 800 ezernek nem maradt elegendő gabonája vetőmagnak és kenyérnek. Így sokan a termelőszövetkezetbe való belépés mellett voltak kénytelenek dönteni.

Tímár Miklós

kon át, amit oly nehezen tudott megszerezni, és amit oly rövid ideig mondhatott a sajátjának. Új világ jött, új szabályokkal, és sokszor fájó sebeket ejtve, de végül is jót hozott a változás. Ma már a keményebb fejű egykori kiscgazdák is azt mondják, így jó, ahogy van.

Tímár Miklós is kiscgazda volt. Hét hold földön gazdálkodott a feleségével, és haszonbéres területük is volt. Dolgoztak keményen, így vonult át rajtuk a front, s vitte el a jó lovaikat, itthagya helyettük a kis „purzsi” lovakat.

— Akkor azért dolgoztunk, hogy vehessünk magyar lovakat, csak ahhoz ragaszkodtunk. Volt tehén, borjú a tanyán, meg baromfi. Nem sokat törődtünk a világgal, csináltuk a dógunkat. Sokszor mondta a feleségem este, hogy gyere mán be Miklós, még mindig van dógod? De három óra se talált sokszor az ágyban. Nem volt az a korai kelés nekünk nehéz. Ahhoz voltunk szokva. A nehéz idők 1952-től jöttek. Hajszoztak bennünket ezért, azért. Ha bementem a boltba, mindjárt gond volt. Egyszer gumit, külső köpenyt akartam venni, mert a régi elnyűtt. Nem azt kérdezték, hogy van-e pénze, hanem hogy van-e részvénye (békekölcsön)? Mondom: nincs énnekem. „Na, akkor írasson, aztán lesz gumi is.” Így beszéltek, amikor deszkát akartam venni, akkor is. Meg aztán szorítgatták az embert, lépjen be a tsz-be. Az Ugarakon, a Polyák-halom szélén lévő tanyában laktunk. A tanyaporta végén volt a Független Kiscgazdakör. Ott alakult meg 1952-ben a csoport (Dolgozók Tsz), 10-12 tagja volt akkoriban. Féltem a közöstől, nem tudtuk, hogy lesz, mint lesz. Sajnáltuk nagyon a lovakat, hogy oda kellett adni.

Hát igen. A ló mindig nagy becsben állt a magyar embernél. Segítője, szinte társa volt a parasztnak, meghálálta a gondoskodást. Miklós bácsi sem tudja elfelejteni azt a „kétszeres piros tintás” csődört, amelyet kiváló tulajdonságai révén piros tintával jegyeztek a törzskönyvbe. Nem hagyta gazdáját cserben sosem, inkább letérdelt, s úgy húzta ki a kocsit a sárból. Hanem máshoz nem volt ilyen kezes, így a közösből nem boldogultak vele, ennivalót sem fogadott el mástól, csak a gazdájától. Megharagudtak rá és elvitték a vágóhídra. Nem tudták, mit veszejtenek el.

— Hát kipróbáltuk a közöst. Vetettünk sokáig, míg le nem esett a hó, de ha leesett, akkor is kellett a munkaegység. '52 tavaszán nagy fagy volt, lefagyott a kukorica. Aztán aszály volt, kevés lett a takarmány. Télen sok ló elpusztult, és 1953 tavaszán — az a majd' megmondtam, milyen — Nagy Imre bemondta, hogy aki akar, maradhat a szövetkezet-

— Lépjél be, Miklós! Téged figyel az errevaló nép. Ha te aláírod, jön a többi is. Írd alá, na!

Hiába minden ellenszegülés. Telnek-múlnak a hetek, s a sorstársak közül belép ez is, az is. Addig szorítgatták az embert, míg beadta a derekát. És kiürült a tanya. A közösből mentek a lovak, a kocsik, az eke, a szerszámok, de még néhány tyúk is, hogy legyen törzsállomány.

Hej, de keserves idők voltak! Negyven év múltán is könny szökik az öreg szemekbe. Ennyit jelent hát a föld a parasztnak! Amiért oly gyakran küzdött évszázado-

ben, aki nem, az mehet. Kiléptünk. A régi egyéniék mind kiléptek, csak az újgazdák maradtak. Kaptunk a régi 24 aranykoronás földünk helyett 7-8 aranykoronásat. Mert tagosítottak. És ott volt a beszolgáltatás. De szabadok akartunk lenni. Elegünk volt a közös torzsalkodásaiból. A magunk kedve szerint, a saját eszünkre hallgatva akartunk dolgozni. Hát dolgozhattunk is. A hét kataszteri hold után 7 ezer 800 forint adót kellett befizetni. Amit megtermeltünk, ment mind az adóba. A kilépő gazdákból aztán I. típusú szövetkezetet alakítottak. Új Tavasz volt a neve, de annyira makacsok voltunk, hogy nem mentünk bele ebbe se. Pár évvel később, 1958-ban megint tagosítottak, beleesett a mi földünk is, még rosszabbat kaptunk, 5-6 aranykoronásat. A régít már úgy-ahogy feljavítottuk, megtrágyáztuk, rendbe tettük, most újra kezdhettük a kínlódást.

Adóval, rossz földdel, mindennel próbálták szorítani be a parasztokat a tsz-be. A lenini elv, az önkéntesség a gyakorlatban nem érvényesült maradéktalanul. Különbéféle kényszerek sodorták az egyéni gazdákat a közös felé. Nem volt ritka például, hogy a szakmunkásképzőkben, középiskolákban az egyéni parasztok gyermekei részére „nem volt hely”. Ez pedig egy szülőnek az adónál is fájdalmasabb.

— 1960-ban jött az általános tagosítás, megint nagyon agítottak. Volt, hogy húszan is gyűttek, nem férték be a konyhába, a folyosón is álltak és mondták: ird már alá, Miklós, úgyis be kell jönnöd, mit makacskodsz? Így aztán megint beléptünk. A Gábor Áron akkor már egyesült a Békével. Mentünk a zárszámadásra, ez elfogadógyűlés is volt egyben, akkor vettek fel bennünket tagnak. Cserép Lajos volt az elnök, és ahogy látja a sok bánatos arcot, feláll és azt mondja: „Elvtársak! Ne legyenek elkeseredve, mi is így kezdtük. Ne féljenek, aki nem fekszik a földre, az itt megél.” Ez nagyon megragadott, mert én sohasem „feküdtem a földre”.

No, eligazítottak aztán bennünket, ki melyik brigádba kerül. Én a kertészetbe, a Cigány-zugba mentem. A melegágyat trágyával fűtötték, azt kellett hordanunk saroglyán sárban, hóban, egész télen, mindennap. Nagyon nehéz munka; volt, akinek az egészsége ráment. Meg takartuk az üvegházat nádpallóval. Tíz kilométerre volt a tanyánk a Cigány-zugtól, ennyit kellett mindennap, ahol lehetett, biciklivel, ahol nem, gyalog megtenni.

Építettünk rizsgátat is '62 tavaszán. A sarkokat, meg ahol a gép nem tudott jól mozogni, azokat a részeket mi ástuk ki. A Kecskés-zugban a gyümölcsöst tettük rendbe. Gyönyörű szép almafák termettek ott, még ma is megvannak. Mákot is termeltünk, meg zöldségfélét. Jól ment akkor a tsz-nek.

És ez valamennyire megnyugtatta a másodsorra belépőket. Nem volt könnyű nekik, hiszen egyszer már megtagadták a közös gazdálkodást, belekóstoltak — és nem tetszett. El kell ismerni, hogy részben igazuk volt. Hisz az '50-es évek elejének viharos, szétzilált, erőszakos és gyakran ésszerűtlen utasításokat osztogató gazdaságában a becsületesen dolgozó is keservesen boldogult. De ez a közös már más volt. Ez egy fejlődő, önállósodó, szabadabban lélegző gazdaság egysége volt, ahol a munkából jól, egyre jobban lehetett élni.

— Mikor megkóstoltgattuk azokat az első éveket, és elég jól kezdtünk el keresni, akkor oszt kezdtük a fejünket vakarni, hogy miért kellett nekünk kilépni a Nagy Imre szavára, mikor milyen jól lehet itt keresni. Megszabadultunk volna attól a rettenetes visszafizetésektől. Ami büntetést meg adót róttak ránk, amiért visszaléptünk, az mind megmaradt volna. Az olyan most, mintha kidobtuk volna. Mondogatta is az asszony, hogy: na látod, mondtam, hogy ne lépjünk ki, maradjunk!

Juliska néni megerősíti, így volt, de Miklós csak azt hajtogatta, hogy ő nem köti le magát annyira, hogy neki mindig parancsoljanak, hogy mit csináljon. Pedig milyen

nehezen éltek. Hányszor aludt kint Tímár Miklós a „csutkakúpban”, hogy az agitálók ne találják otthon, amikor esténként megszállták a házát. És hogy kellett dugdosni a szerszámokat, az új ekét, hogy azt is el ne vigyék. Jó volt, hogy mindennek vége szakadt. A tsz-ben is legalább olyan keményen kellett dolgozni, mint otthon, de ez mégis nyugodtabb időszak volt.

— Figyelgettem én nagyon aztán, hogy milyen lehetőségek vannak, mert az a 8-10 kilométer, amit naponta kétszer meg kellett tenni a tanya meg a kertészet között, az elég sok volt. Nem is kellett nagyon figyelgetni. Két, velem egykorú koma bent dolgozott már a tehenészetnél. Hívtak, hogy kellene még egy ember, mert hamarosan elkezdenek borjazni a fiatal tehenek. Így aztán bementem oda. Olyan hidegek voltak, mint most télen (1987). Ott kellett lenni 3 órára, mert 4-5 órára a tejnek már készen kellett állnia. Ezt a munkát öt vagy hat évig csináltam. Hanem közben beköltöztünk a faluba, és nem akartam megint 5-6 km-re kijárni — közelebbi munkát kértem. Megint gyalogmunkás lettem. De nem sokáig, mert elhívtak ide, a ridegvárosi sertéstelepre, gondozónak. Ám nem sokkal utána azt a telepet felszámolták, épp jókor, mert jött a nagy száj- és körömfájás járvány. Ez volt addig a legnagyobb járvány, ha jól emlékszem: 1968-ban pusztított. Egész falkákat irtottak ki. Minket itthon, szerencsére, elkerült a vész, pedig volt disznónk, tehenünk. De az ajtóban ott állt a fertőtlenítő láda, a lavórban a klóros víz, be se tudtak jönni másként, csak ha fertőtlenítették magukat.

Ahogy feloldották a karantént, megint megkerestek, hogy menjek, mert süldőket, kocákat hoznak. Mondtam: hogy képzelnék ilyet, alig hogy eltakarították a beteg jószágot! Azt válaszolták, csak menjek, nem lesz semmi baj. Nem is lett, pedig az a telep úgy nézett ki, mint háború után. A tetemek alig elföldelve, az út összevágva, minden rendetlen. Takarítottunk, fertőtlenítettünk és végül is gyönyörűek lettek a malacok. Akik arra jártak-keltek, mind bejöttek: „Na Miklós, megnézem, milyen malacokat nevelsz”. Mondták aztán: „Hát ez a ridegvárosi telep, csak ez az igazi”. Aztán mikor az elszámolásra került a sor, a 130 malac és a 27 koca után elég jó pénzt kerestem.

— Szerettem ezt a munkát. Bekerültem aztán az I-es telepre, ahol megint hárman voltunk gondozók, úgy, mint a teheneknél. Megvoltunk, míg aztán nyugdíjba kellett jönni.

Kellett, mert Miklós bácsit rövid időn belül kétszer operálták meg sérvvel. Könnyebb munkát javasolt az orvos, de a tsz-ben visszakérdeztek: „Hát mi van itt könnyű munka? Még az éjjeliőrnek se könnyű: ha kiszabadul valami jószág, azt meg kell fogni”. Így 1978-ban — 58 évesen — nyugdíjas lett Tímár Miklós.

De térjünk vissza még az '50-es évek elejére! A népgazdasági feszültségek halmozódása, az életszínvonal csökkenése, a termelőszövetkezetek szervezése körüli visszasságok a Magyar Dolgozók Pártja vezetőségét 1953-ban addigi politikájának felülvizsgálatára készítette. Szükségesnek tartották a hibák kijavítását, a törvényesség, a munkás-paraszt szövetség helyreállítását, az állami irányításban az erőszaktól való tartózkodást stb. Lazult a terménybeszolgáltatás szigora is, ám a következményeiben legfontosabb intézkedés az volt, hogy 1953 októberétől megengedték a termelőszövetkezetből való kilépést és a szövetkezetek feloszlását.

A népgazdaság fejlődésében és a mezőgazdaság szocialista átszervezésében elkövetett hibák kiküszöbölésének szándéka alapvetően helyes volt, ám hiányzott a párt felső vezetésében az egységes szemlélet. A Rákosi-csoport védekezésbe vonult, és elvtelen engedményeket tett a jobboldalnak. Nagy Imre a középparasztságot tekintette a mezőgazdasági termelés központi tényezőjének:

„A középparasztok szeretik a munkát, tudnak gazdálkodni . . . , a középparasztság

jómódja, gazdasági gyarapodása, árutermelésének növelése — a nagyüzemi termelőszövetkezeti gazdaságokkal párhuzamosan — elengedhetetlen feltétele a mezőgazdaságunk elmaradottsága gyors felszámolásának . . . ” — mondta 1954 januárjában, parlamenti beszédében. A parasztok éltek a lehetőséggel, különösen azok, akiket előzőleg erőszakos szervezési módszerekkel léptettek be a szövetkezetbe. Jól tükrözi ezt, hogy az akkor feloszló szövetkezetek 82 százaléka 1951-ben vagy '52-ben, tehát az adminisztratív eszközök, a gazdasági kényszer alkalmazása idején alakult.

Aratás az '50-es években

A szövetkezeti mozgalom legkritikusabb évei minden bizonnyal ezek voltak. A Béke tsz-t 1953-ban már Alt György irányítja. A Nagy Imre-program nem okozott különösebb problémát. A szövetkezetek tagságát zömében az egykori cselédek, földnélküliek, szegényparasztok alkották, így csupán néhány kilépő akadt. Pedig az igen gyenge termés, majd a belvíz, máskor a Körös áradása — alaposan megnyírbálták a munkaegység értékét. Az árak is toronymagásra szöktek, a padlássöprések hatására. Egy liter (nem kg!) szemes kukorica 10 Ft volt, ám még így is csak feketén lehetett hozzájutni. Kevés volt a baromfi, a sertés is. Hús ritkán került az asztalra az ötvenes évek elején.

Még a lakodalmakra is csupán a hatósági állatorvos engedélyező igazolásával lehetett kimustrált, öreg birkákat levágni. No, persze az endrődiek megtalálták a módját, hogy kevésbé rágós húсок kerüljenek az asztalra. Az öreg Birkás István, némi ellenszolgáltatás fejében, kölcsönadta kimustrált, csont-bőr birkáját minden lakodalmas házhoz, hogy azt az állatorvosnak bemutatva engedélyt kapjanak a vágásra. Annyiszor járt az öreg ürü dr. Vörös Béla állatorvoshoz, hogy már magától tudta a járást. Nemigen akad birka, amelyet annyiszor halálra ítélték volna, mint a „Topát”.

'50-es évek elején: I-es kerület — Fogatosok reggeli eligazítása

Ebben az időben kezdte pályáját Bela Lajos, aki az Újbarázdának sokáig főkönyvelője, a Békével való egyesülés előtti két esztendőben pedig elnöke volt. A Békében a takarmánykeverő-üzem vezetője lett. Munkahelyén, a Szarvasi úti régi épületben találkoztunk. Valaha egy egész tsz sorsát egyengette, most csupán néhány ember munkáját irányítja, de nem látszik, hogy bánkódna emiatt. Ellenkezőleg. Kiegyensúlyozott, jó kedélyű ember. Sok mindent átélt ő is a szövetkezeti mozgalomban, mire a mai forma kialakult.

Bela Lajos

— A falutól 17 kilométerre, egy csejti tanyán nőttem fel. A földosztáskor 6 éves voltam. Apám 9 hold földön gazdálkodott, mi — a testvérem és én — segítettünk neki. Keserves idők jártak akkoriban, a beszolgáltatások nehezítették a parasztok életét. Emlékszem, apámnak egyszer csak negyvenvalahány mázsa búzája termett. Nem tudta beszolgáltatni, mert akkor miből élünk? Másnap már ott volt öt kerékpáros a községi tanácstól, elvitték az összes búzát. Árpáért cseréltünk aztán, meg vettünk, hogy ehesünk. Megszabták azt is, hogy havonta hány liter tejet kell beadni; úgy vártuk mindig a hónap végét, hogy ihatunk-e tejet, marad-e nekünk is, vagy mind elviszi az állam. Volt egy jól tejelő tehenünk, de így se sokszor ettünk túrót. Így volt ez sajnos mindennel. Mindig azt hallottam otthon, hogy: tanulj fiam, ne maradj paraszt! Menekültek az emberek a földtől. Hát tanultam én is. Gyomán és Mezőtúron végeztem el a középiskolát.

Csejten '51-ben alakult meg a tsz, Új Élet volt a neve először. Később feloszlott, majd Kossuth néven alakult újjá. Ez egyesült aztán a Hunyadi tsz-szel, majd beolvadtak az Újbarázdába. Szóval elég kalandos úton került a „csejti szik” a Békébe. Apám már a Béke nyugdíjasa. Annak idején nem könnyen szánta rá magát a belépésre. De hova mehetett volna? Világéletében paraszt volt, 12 éven át cselédeskedett. Nagyon ragaszkodtak a földhöz, és félték a közöstől. Most azt mondja, miért nem lépett be már hamarabb? Kiderült, hogy csak jó a közös, bár sokáig eltartott még a kezdeti időkben, hogy: az én fogatom, az én lovam . . .

A tsz-tagok általában önellátók voltak. Az engedélykérés hízóvágásra, birkavágásra már megszűnt. Eltűnt '56 novemberében a beszolgáltatás gyűlölt rendszere is. A kereset azonban elég szűkösen alakult. Egy munkaegység, ami sokszor egy napi keresetnek felelt meg, 17 forintot ért nemegyszer, s a napi munkaidő nem 8, hanem 12—14 óra volt. Az irodistáknak is nyáron, reggel hattól este 6-ig tartott a munkaidő, délben 1 óra ebédszünet járt. Akkor az étkezést még mindenki magának intézte.

Ez azt jelentette, hogy az asszonyok általában otthon főztek, és — ha kellett — emellett „szerezték” a munkaegységet a tsz-ben.

— A munka, amit végezni kellett, nem különbözött attól, amit a közös előtti időkben csináltak a gazdák. Művelték a földet, vetettek, kapáltak, kaszáltak. Mégis más volt, hogy közösen csinálták. Volt, aki nem is tudta megszokni, nem tudott beilleszkedni a közösségbe. De itt laktak, itt volt a házuk, azt kellett volna itthagyni, ha el akart menni valaki. És látták, hogy aki elmegy, aki az iparban próbál szerencsét, annak se sokkal különb a sorsa. Két hétig odavolt, így a többletkeresettel se jutott sokkal előbbre, mint az, aki otthon maradt.

Akkor még meghatározták, hogy ki hány disznót, birkát, tehenet tarthat. De még így is jól segítette a megélhetést a ház körüli jószág. Az '56-os események után tisztább helyzet teremtődött: megszűnt a dogmatista és a revizionista nyomás, fellélegezhetek a tsz-ek. A

mezőgazdasági termelésnek már 1949 és 1956 között is meglévő tartalékai csak ekkor tárultak fel, amikor a parasztsággal és a mezőgazdasággal kapcsolatos politikai és gazdasági intézkedések végre a parasztság érdekeivel is összhangba kerültek.

Ebben az időben Cserép Lajos a Béke elnöke, 1953-ban választották meg a tagok. Az '56-os ellenforradalom kirobbanása váratlanul érte a tsz-t, noha mindenki érezte, hogy valaminek történnie kell. A szövetkezetben szokás szerint folyt a munka, kukoricát törték, répát szedtek, de közben a rádió híreire figyeltek. Az első napokban hihetetlennek tűnt az egész, ám csakhamar szövetkezetek bomlottak fel, például az Új Élet, a Haladás, a Szabadság. Még a Búzakalász tsz-t is feszegette a már vele egyesült Rákóczi, mely Endrőd legjobb minőségű földjein gazdálkodott, s újra külön akart válni. A Békéből is kiléptek néhányan, összesen tizennégyen. Pár lovat, tehenet, lassan feleslegessé váló löcsös kocsit, korszerűtlenné öregedett lóvontatású vetőgépet vittek ki. Sem létszámban, sem területben egy pillanatig sem forgott veszélyben a nagyüzem léte. Sokan óvták a közöist a felbomlástól és a helytállásukat bizonyítja, hogy többen jelentkeztek az ellenforradalmi csoportok felszámolására szervezett karhatalmi egységekbe, majd pedig a munkásőrségbe.

Silózás az 1960-as években

Virágzásnak indult a közös

A mezőgazdaság szocialista átszervezése az 1949-es, 1955-ös, csupán részeredményeket hozó nekirugaszkodás után 1959 elején bontakozott ki új erővel, és ekkor nemzetközi elismerésre méltó eredményeket hozott. Az 1956-ban felbomlott szövetkezetek többsége már a következő esztendő elején újjáalakult. A mezőgazdasági termelés és a szövetkezeti mozgalom válságai után végre konszolidálódott a helyzet. 1957-ben közzétették az MSZMP agrártéziseit, és még ezt megelőzően eltörölték a kötelező beszolgáltatási rendszert. A helyébe lépő szabad és szerződéses felvásárlási rendszer, a termelői árak emelkedése kedvezett a termelőszövetkezetek gazdasági fejlődésének.

A Békében 1956 után gyors ütemben fejlődött a baromfitenyésztés. Lipták János négy lánysegítőjével 1971-ig lelkesen és nagy hozzáértéssel végezte ezt a munkát. Ezerszámra nevelte a húshibrideket. Gödöllő szakmai tanácsokkal segítette a termelést, patronálta az ágazatot. Etetéskor csengőszóval hívták a baromfit. Volt esztendő, amikor 20 ezer gyöngyöst is tenyésztettek, 1959-ben pedig az Országos Mezőgazdasági Kiállításon II. díjat nyertek bemutatott tyúkaikkal, kakasaikkal.

Beindult a piaci értékesítés. A szerződött mennyiségén felüli termelést szabadon eladhatták a tsz-ek. Ekkor kezdett igazán hasznot hozni a kertészet.

Termeltek mindenféle zöldséget, sárgarépát, karalábét, paprikát, paradicsomot, mákot, uborkát, dinnyét és még hosszan sorolhatnánk, mi mindent. A kertészet sok embernek adott munkát (a munkaerőhiányt ekkor még nemigen ismerték), és a zöldségfélét általában szívesen vette a piac.

A Béke kertészetében a Kecskés-zugban kezdte a munkát 1951-ben Szakálos Lajos:

Szakály Lajos

fülke nélküli, fapados masinán ültem. Összesen 22 éven át dolgoztam traktoron. Úgyhogy a derekam, meg a vállam ne is emlegessük! Csak ez az idő! Nem emlékszem, hogy lett volna még egy ilyen év, mint a '87-es. Ez a hideg tavasz, hogy március 1-jére nem kél ki a búza. Pedig sokat megéltem én is ebben a tsz-ben. Nem is tudom, hány elnököt „szolgáltam ki”. De az biztos, hogy közülük nem sok szolgálta igazán a közöset. Volt, akit 4 vagy 6 elemivel tettek ide, hát hogy bírta volna irányítani a tsz-t? A másik meg, szegény, 70 éves is elmúlt, azt meg már azért nem lett volna szabad megválasztani. Akinek meg esze volt, az nem arra használta, hogy a közös gyarapodjon, hanem hogy maga gazdagodjon. Hát volt ilyen is, olyan is. Nekünk csak dolgozni kellett, akárhogy is van, nem igaz?

Ez örök igazság, de tegyük hozzá, a jó munkával sok mindent el lehet érni. Szakály Lajos is ott volt azok között, akik kipróbálták, bejáratták a Hrabovszki-féle szóróvetőt, ezt az új találmányt, amivel sokkal hatékonyabban és olcsóbban termelhető a búza. A békésszentandrási tsz-elnök kísérletezte ki a módszert, amellyel a vetési idő az ötódrészére csökkenthető. Ők '80 óta csak így dolgoznak, és eredményeik biztatóak. A Békében is emlékezetesen jó búzatermést hozott a módszer.

Az '50-es évek végén azonban, még igen alacsonyak voltak a termésátlagok. Búzából például 1958-ban 5,6; kukoricából 14; 1959-ben pedig 12,1 illetve 16,3 mázsa termelt kataszteri holdanként. A Béke ekkor 3.081 kataszteri holdon gazdálkodott, 292 taggal. A munkaegység értéke ebben az esztendőben 30 forint 80 fillér volt, és már az előző évben, 1958-ban is 31 forintot tett ki. Ez már kedvező keretnek számított. Jelzi, hogy a termelőszövetkezetek 1957-től megszerte megerősödtek. Ám még mindig sokan egyénileg próbáltak boldogulni. Ebben az időben még 1,6 millió 400 □-ölnél nagyobb területen gazdálkodó egyéni földhasználót tartanak nyilván, akik az ország szántóterületének mintegy 73 százalékán gazdálkodtak. Többségük már a közöset kipróbált, kilépő paraszt volt. A mezőgazdaság szocialista átalakításának érdekében tehát több, mint másfél millió embert kellett meggyőzni a közös gazdálkodás előnyeiről.

— Tizenegy éves voltam, amikor apám meghalt. Édesanyám meg sokszor volt beteg, így az általános iskola elvégzése után jönnöm kellett dolgozni. Kapáltunk egész nap, 7-től 6-ig. A Körös-oldalban, bográcsban főtt az ebéd. Az nem volt rossz, de a munkát nehéznek, a pénzt meg kevésnek találtam. Elmentem inkább rakodónak. Onnan aztán majd '62-ben elküldtek traktorosiskolába, így traktoros lettem. Egy kétpót-kocsis, fülke nélküli fapados vontatóval jártam. Vittem az árut, amit a kertészet megtermelt, Nagykörsőre a konzervgyárba. Hét órába tellett az út odáig, de csak egyszer álltam meg, mégpedig a lakitelki erdőben. Volt ott, nem tudom, megvan-e még, egy ártézi kút és az nagyon jó vizet adott, ott mindig megálltam inni, pihenni egy kicsit. Három évig hordtam a paprikát, paradicsomot, mikor mit, aztán megszűnt a kertészet. De az nagyon szép három évem volt. Szerettem járni, vinni az árut, pedig mondom:

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1958. decemberi határozata szerint az átszervezés főbb feltételei: a munkás-paraszt szövetség erősítése, annak tudatosítása, hogy a munkásosztálynak is alapvető érdeke a szocialista mezőgazdaság életrehozása, továbbá a parasztság meggyőzése a szocialista út előnyeiről, egyidejűleg harc a falusi osztályellenesség, a tőkés tendenciák ellen, és a termelőszövetkezetek nagyüzemi termelési technikájának kialakítása és fölényének kibontakoztatása.

Ez alapvetően két dolgot jelentett, egyrészt az egyéni gazdák (a szövetkezeti alapelvek betartásával) beléptetését a szövetkezetekbe, másrészt az eszközök koncentráálásának megindulását, a nagyüzemek kialakítását, a tsz-fúziókat. Ebben a szellemben egyesült 1959-ben a Béke Tsz, a Gábor Áron és a Haladás termelőszövetkezetekkel. Hamarosan Endrődön is befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése és megkezdődött a nagyüzemi termelés fejlődésének időszaka.

Alapjában véve ekkor alakultak ki a határok, a tsz-birtokok szinte megmásíthatatlan elhelyezkedési rendje. A fejlődéssel erőteljesebbé vált a differenciálódás, a jobb adottságú gazdaságok gyorsabban, a gyengébbek nehezebben haladtak előre. A Béke 1959-ben Endrőd legnagyobb és legerősebb termelőszövetkezetének számított. Ám az elkövetkező évtizedekben nem tudott olyan iramban fejlődni, hogy ezt a pozícióját továbbra is megtarthassa.

A föld . . . Ez örök bánata a Békének, mert meg lehet ugyan művelni a gyengébb földeket is, de milyen áron, mennyi munkával? Erről a legszenvedélyesebben Smiri Sándor beszélt:

Smiri Sándor

nincs ott nagy különbség, ha jól művelik. Mikor aztán idekerült, mentünk ki egyszer a határba. Rögtrögvel dolgoztak, de már minden oldalról érte a gép a göringyet, mégse ment szét. Azt mondja erre az elnök: „Sanyikám, hozzá csak egy kalapácsot a kocsiból!” Viszem neki, veri vele a földet, káromkodik közben, de végre elhitte, hogy bizony van különbség föld és föld között.

Volt az a sok egyesítés, ezek rajtunk mindig sokat vágtak. Csak az volt a gyengébb, amit odatettek, hol a föld, hol meg a rossz gazdálkodás miatt. A jobb földek mind a Leninhez kerültek, ez így volt, nyugodtan elhiheti, nem csak én mondom! 1956-ban például a Hunyadi tsz feloszlott. A Béke bevette. Csak gondoljunk bele, innen jártunk megművelni. Két-három év múlva aztán, mikor rendeződtek a dolgok, visszavették tőlünk.

— Endrőd összes rossz földje a Békéé. Kisállás, Polyákkalom, Csejt. Úgyszólván nincs is jó földünk. Hogy miért? Nem volt igazságos az elosztás. Lehetett itt tagosítás, egyesítés, a Béke mindig rosszul járt. Az akkori községi vezetők főként a Lenin tsz-ből kerültek ki, hát mind „odakezeltek”, kiválogatták a java földeket, aztán verték a mellüket. Mi szegények voltunk, de mégis kitartottunk. Erkölcseileg sosem volt gyengébb a Béke.

Volt egy elnökünk, ismertem a Leninből, mindig vitáztunk a földeken. Ő azt mondta: föld-föld,

Egy kicsit magaménak érzem ezt a tsz-t. Nyugdíjas vagyok, de be szoktam menni még dolgozni. Nagy-nagy fejlődés volt itt, amíg néhány lótlól idáig jutottunk . . .

Kubikus voltam. 1949-ben aztán úgy határoztam, hogy nem csinálom tovább, beiratkoztam traktorosiskolába. Gépállomáson kezdtem dolgozni. Akkor ott mindenki magának szerezte a munkát. Időben, pontosan, jól kellett dolgozni, mert a parasztot csak egyszer lehetett „átvágni”. És tavaszra semmi áron nem akartak „megvenni bennünket”, merthogy a gép összenyomja a földet. Később aztán, azt hiszem '56-tól megengedték, hogy a tsz-ek gépet vásároljanak. A Béke felajánlotta az első Zetort nekem, elfogadtam, idejöttem. Azóta volt itt jó is, rossz is, de végeredményben meglettük a számításunkat. Előfordult, hogy egy évben csak kétszer, háromszor fizettek készpénzt, a bérünk 20 százaléka pedig ottmaradt nemegyszer, nem tudták kifizetni, nem volt miből. Kerestem is, de sok pénzt ott is hagytam. Mindig szeptemberben zárták az évet. Egyszer csak bejelentik, most már decembertől zárják és a három hónapra most nem fizetnek semmit. Háborogtunk, én is mondogattam, micsoda dolog ez, három hónapig ingyen dolgozni! Aztán behívtak, egy fegyelmet kaptam, hogy „dumáztam”.

Itt csak az maradt meg akkoriban, aki otthon is termelt valamit. Amit itt lát (központi fűtéses, szépen berendezett, tágas családi ház, nagy udvar, jószágok, szőlő, vetemény), azt mind ott kerestem. Ez a harmadik ház, amit építettem. Egy leégett a fejem felől, egyet az árvíz vitt el. Azt nagyon szerettem pedig. Ott a Hármas-Körös partján, a Kocsor-hegyen. A hetvenes árvíz pusztította el. Az félelmetes volt. Mozgott a gát, érezhetően mozgott az ember lába alatt. A víz 300 méteres szakáson arrébb tolt a gátat. Másfél millió (!) homokszákkal támasztották meg. Ez emlékezetes maradt a tsz-nek is.

A legszebb évek szerintem ötvenhét után, a Cserép Lajos elnöksége idején voltak. Talán az volt a tsz-nek a fénykora. Szárazföldi paprikából, paradicsomból annyi pénz jött, hogy na! Pedig nem locsoltuk csak egyszer-kétszer, mikor palántálták. Vittünk Nagykovácsra, a konzervgyárba. Akkor még a hullámtereket meg lehetett művelni, azok jó földek voltak. Cserép Lajos nagyon szerette a földet, értett is hozzá, csak az intrika kikezdte. Azt mondom: most jobb helyzetben lenne a Béke, ha azt az embert akkor nem hajtják el innen. Mert Hunya Elek jó elnök, van hitele és ismeri a földet is, itt nőtt fel. Már az apja is jó gazda volt. De előtte, hány olyan volt, aki nem értett hozzá vagy erkölcsileg nem állta meg a helyét?! Ezt megspórolhattuk volna. Nehéz idők voltak, kikezdték, mennie kellett. A tagság maradt, dolgozott.

A Békében egyébként sok volt az agrárproletár, akiknek a rossz föld jutott, s az is maradt meg. Nem változtattak ezen akkor se, amikor lehetett volna egy kicsit igazságosabb földelosztást csinálni. Persze, lehet ezen termelni, csak nehezebben, drágábban. És meg kell találni azt a növényt, ami a legjobb. Volt egy nagyon jó főagronómusunk, a Kun Pista bácsi. Szízyügye volt a lucerna. Búza közé vettette, de mindig sikerült neki. Kukoricát, répát termetetett még. A rizsterületet meg felszántották, és vörösherével vetették be. Micsoda termés volt! Mégpedig kevés munkával. Alig volt gépünk, kettő DT összesen.

Ha annak az embernek akkor ennyi gépe lett volna, mint amennyi most van a Békének, nem is tudom, mit csinált volna! Az öreg olyan volt, hogy ha kimentünk a határba, kiszállt a kocsiból és ment bele a táblába. Mondta, hol , melyik dűlőnél várjam, és ment a nagy kalapjával. Kiabált: „Komám! Menjünk be azonnal, sok az ápijó (lucernabogár), permetezni kell!” Az az ember a föld derekán is ott volt, nem csak a végén szaladgált. Értette nagyon a dolgát. Sajnos hamarosan elment nyugdíjba. Öreg volt, már a múlt rendszerben is sokat dolgozott.

Ilyen lelkes mezőgazdát ma már nem sokat találni. Jó tagsága van most is a Békének.

Azt mondom, az endrődi ember megbecsüli a munkáját. Ezekkel az emberekkel mindig, mindent meg lehet csináltatni. Becsületesekek voltunk mindig, pedig sokszor rosszul jártunk. Ma már nincs jelentősége, elsimultak a dolgok, de annak idején, az egyesülések-kor sokszor feszült volt a hangulat. Például, amikor a Gábor Áron tsz-szel egyesültünk, nagyon szép kukoricája volt a Békének. Úgy volt, hogy 2,5 kilót osztanak egy munkaegységre. Megtörtént az egyesülés, semmit nem osztottak! Kiderült, hogy a Gábor Áron, mikor megtudta, hogy egyesülnie kell, mindent kiosztott. Csupa értéktelen dolog maradt a tsz-ben. Ezt mi nagyon zokon vettük, de volt, aki megmondta: volt eszünk, miért nem osztottátok ki ti is? Ezt csak azért emlegetem, mert olyan jellemző volt, hogy a Békének mindig csak egy jó jutott az összevonásokból: megtarthatta a nevét.

Ez is valami. Sőt annyi névváltozás után nem kevés. Hisz alig lehet követni, hogy miből mi lett. Tény, hogy az Endrődöt övező termőföld igen vegyes. Ágoston János 1824-ben így írt erről: „A gléba (termőtalaj) minéműsége rész szerint fekete homokkal vegyes, rész szerint fekete agyagos, rész szerint pedig használható szikkel s iszappal kevert. Általában gazdagon termő, úgyhogy alkalmas időben egy szem 10—15-öt, a tavaszi pedig 20-at is megád. A trágyázás ugyan szokásban vagy, azonban a parlagon hagyása földnek vagy kukorica alá való használatása, egy legjobb neme az itteni föld javításának.”

Egy másik nagy tekintélyű tudós, Karácsonyi János a község északi területein kialakult szikes talaj keletkezéséről úgy vélekedett, hogy az bizonyosan a valaha az Alföldet borító tengernek a Vaskapun át a Havasalföld felé való lefolyása során keletkezett: „Amint a víz a terület egy részét szabadon hagyta, ott megkezdték munkájukat a kialakult folyók is. Tavaszi áradáskor ugyanis a fölösleges vizet a lassan folydogáló erekbe öntötték, ezek pedig a kapott zavaros vizekben rejlő csillám- és kovarészecskéket, mint valami finom sziták, a homok vagy agyagrétegre rakták.”

Nos, ez a talaj, kétségtelen végül is a Békének jutott. Elfogultság nélkül megállapítható,

Gyula MTH 613. 1958. április 4-én traktorosképzés

hogy meglehetősen sokat veszített a Béke a tagosítások során. A tagosításokat, földrendezéseket a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok területi összevonása érdekében hajtották végre. Hat év alatt — 1949 és 1955 között — az országban 9223 esetben tagosítottak, számos községben és gazdaságban többször is. A tagosítással megmozgatott összes terület ebben az időszakban megközelítette a négymillió hektárt. Bár a földrendezések hivatalos célja az imént említett tényező volt, azt az egyénileg gazdálkodók elleni kényszereszköznek is tekinthetjük. Hiszen a tagosítások során a dolgozó parasztság többnyire 15—20 százalékkal gyengébb minőségű és lakóhelyétől átlag 58 százalékkal távolabb fekvő csereingatlant kapott. Ezt a gazdák sok esetben, a hátrányos helyzetre tekintettel, felajánlották az államnak.

Az 1952-es tagosítások során a Béke tsz-nek le kellett adnia Nagylapos és Kisállás területét, ahol ekkorra már kiépítették telepüket, birkahodály, hizlalda, magtár működött, rendbetették a volt kastély épületét. Mindezt kellő ellenszolgáltatás nélkül át kellett engedniük a Petőfi tsz-nek. És újra kellett kezdeni mindent a Körös déli oldalán. A mai I-es kerület helyén, a Hunya-féle tanya környékén új szerfás ólakat, istállókat, szarvasmarhatelepet építettek, töméntelen munkával és újabb költségekkel.

Felmerül a kérdés, hogy miért ment bele a tsz ilyen helyzetbe, hiszen jogilag nem kötelezheték őket. Am — az elbeszélések szerint — a jognál akkoriban sokkal erősebb volt a község vezetőinek akarata, akik nyugodtan megtehették, hogy saját elképzeléseik szerint alakítsák a gazdaságok területét. Ugyanez vonatkozott a tsz-egyesítésekre is. Az akkori politikai környezetben elképzelhetetlen volt, hogy ne hajtsák végre a felülről induló kezdeményezéseket.

Hogy ez mennyi kárt okozott gazdaságunknak, arra csupán most, a nyolcvanas évtized vége felé kezdünk igazán rájönni, amikor azon töprengünk, hogyan lehetne sok, — éveken át veszteséges — gazdaságot nyereséggé tenni. A kínálkozó megoldások egyike éppen a néhai egyesítések ellentéte: a kisebb szervezeti egységekre bontás.

A szövetkezés szó egyértelműen jelzi, hogy alulról jövő kezdeményezésről van szó, azzal szövetkezek, akivel én akarok. Az alapeszmével ellenkezik a felülről való létrehozás. Így az erőszakos tagosítások és egyesítések alapvető érdekeket sértettek, megteremtve nemegyszer olyan egységeket, melyek maguktól soha nem jöttek volna létre. Mert maguktól csak olyan szövetkezesek jönnek létre, melyek életképesek, melytől a szövetkezők egyaránt előnyöket élveznek.

Természetesen ezt a problémát sem lehet egysíkúan kezelni. Az igazsághoz tartozik, hogy az egyesítések nélkül aligha alakultak volna ki a nagytáblás művelés lehetőségei, nem jött volna létre olyan eszközkoncentráció, mellyel a mezőgazdaság gépesítése, technikai fejlődése megvalósulhatott. Ennek előnyei a '60-as évek elején a Békében is kezdtek érződni, ugyanakkor egyre több támadás érte a községi irányítók részéről az akkori elnököt, Cserép Lajost, akinek jó segítője volt a tsz vezetésében Gyuricza Imréné Óhegyi Mária. Főkönyvelőként dolgozott a szövetkezetben egy évtizeden át.

Nádfedeles öreg parasztházban, egészen közel a tsz mai központjához, lakik Mária néni. Nehezen mozog. 83 éves és teljesen magára maradt. Bútorából következtetni lehet, hogy valaha jobb időket látott . . . Valóban, franciául, németül beszél, a fél világot bejárta valaha. De hogyan került a kis endrődi tsz-be?

Gyuricza Imréné

igazunk volt, akkor is harcolni kellett. Sokat pereskedtünk és a saját dolgozóinkkal is adódtak nehézségek, mert sokszor az otthoni munkát fontosabbnak tartották, mint a közöset. Nagyon össze kellett dolgozni és aztán alakult, alakult a helyzet. Úgyhogy a 13 évből, amíg én ott voltam két vagy három év az a kezdetben, amikor nem fizettünk semmit év végén, mert nem volt miből, nem volt szalma, széna, semmi. Sok támogatást kaptunk az államtól. Minden évben megcsináltuk a tervet, és ahhoz én keményen ragaszkodtam. Jól lehetett a Cseréppel együtt dolgozni. A könyvelésem mindig naprakész volt. Ha valamelyik növény nem hozta azt, amit vártunk tőle, volt 2—300 ezer forint kiesés, szóltam Cseréppnek, hogy nézze, ez van, mit lehetne e helyett valami mást termelni. Akkor ment, hozott valahonnan szarvasmarhákát, amit azután mi felhizlaltunk és eladtunk. Mindig talált valamit, amivel sikerült pótolni a kieséseket. Na most ilyenkor, amikor hiány mutatkozott leállítottam a vásárlásokat, kiadásokat. Nagyon szidtak engem emiatt, de ehhez ragaszkodtam. Mondtam hozzák ők otthonról azt a lópokrócot, kannát vagy miegyebet. Nekem tartani kellett azt, amit beállítottunk a tervbe. Nagyon szigorú voltam, úgyhogy nem szerettek engem. De én már nyáron tudtam, mit fogunk fizetni egy munkaegységre, olyan nyilvántartásom volt. És elértük a harminc forintos munkaegységet, 3—4 éven át fizettünk ennyit.

Szerettem nagyon utazni. Európa valamennyi országát bejártam fiatalon. Az utazásról nem mondtam le a tsz-ben sem. Elmentem például a brüsszeli vilákiállításra, gyönyörű élmény volt. Azután is jöttek le a minisztériumból, kocsival, kérdezték: hogyan engedheti meg magának egy parasztkönyvelő, hogy 3—5 npra kiadjon 5 ezer forintot egy brüsszeli útra!? Cserép Lajos éppen akkor adott el egy csomó disznót. Kezében volt egy köteg pénz. Azt mondta: „Nézzék, most kaptam ezt a sok pénzt, de én nem mennék sehova. Gyuriczánénak nincsen háztáji, nincsen háztartása, egyedül él, arra költi, amire akarja azt a pénzt, amit itt keres”.

— A háború alatt, 1944-ben találat érte a lakásomat Pesten. Teljesen rombadőlt a ház, nem volt élelem, éppen állásom se. Mindig könnyen kaptam állást, nyelveket beszéltem, Ausztriában végeztem 4 éves kereskedelmi főiskolát. Általában titkárnőként dolgoztam. Nagyon nehéz volt akkor a rombadőlt Pesten, eljöttem Endrődre élelemért, és később ide mentem férjhez. Így kerültem Endrődre. Világéletemben tisztviselő voltam, és itt is elmentem egy kereskedésbe könyvelőnek. Dolgoztam a tanácsnál is. Cserép Lajos, a tsz elnöke eljött a lakásomra és kérte, hogy menjek el könyvelőnek. Ígért, hogy jól fogok keresni, fizetést kapok, végül elvállaltam.

Hát a tsz borzasztó állapotban volt akkor. Semmit nem kerestek szinte az emberek. Nincsenek kellemes emlékeim. Nagyon visszaéltek az emberek butaságával, rácsaptak a tsz-ekre olyan adósságokat is, aminek semmi jogi alapja nem volt. Amikor jogilag

Mindig igyekeztem képezni magam, nappal dolgoztam, este meg előadásokra, szabad-egyetemekre jártam. És, ha csak tehettem, utaztam. Kínába is eljutottam, mint szövetkezeti dolgozó. Egy évvel Kádár János látogatása után vittek el bennünket három hétre, minisztériumi státusszal, összesen húszan voltunk. Sanghajba, Pekingbe, gyárvárosokba látogattunk, nagyon érdekes volt. Írtam egy naplót, mert itthon be kellett számolni, lehet, hogy még meg is van valahol.

Prospektusok, régi fényképek, hajójegyek kerülnek elő. Kezembe veszek egyet, még a harmincas évekből valót. Északi-sarki hajóút — Norvégia, a Spitzbergák . . . Irigylésre méltó emlékek, de Mária néni nemigen forgatja a „dokumentumokat”.

— Tudja, elég, ha behunyam a szemem, és szinte érzem a tenger szagát . . .

Mária néni 83 évének töredéke az a tíz esztendő, amit a tsz-ben töltött. A tsz-nek pedig egy izgalmas, nehéz, de eredményes évtizede. Ebben az időszakban fordult elő, hogy a Béke volt Endrőd legerősebb szövetkezete . . .

Cserép Lajos töltötte be a Békében eddig a leghosszabb ideig, 13 esztendeig, az elnöki posztot. Sokan emlékeznek rá, mint a földhöz értő, a tagsággal boldogulást kereső jó elnökre, másoktól meg azt hallani, hogy több időt szentelt magánügyeinek, mint a közönségnek. Egyben megegyeznek a források, abban, hogy 1965-ben elsősorban a községi vezetők nyomására kellett távoznia a Békéből. A tősgyökeres endrődi agrárproletárt bizonyára érzékenyen érintették a történetek, mert elköltözött a faluból, s ritkán látogat haza. Smíri Sándor sokáig dolgozott együtt vele, barátok voltak, így egy kánikulai szerdai napon útra keltünk, hogy megkeressük Monoron.

A Volga kényelmesen nyeli a kilométereket. Még kellemes az idő. Az út mellett 15—20 golya is reggelizik az egyik legelőn. Ecsegfalvához érve Smíri Sándor megjegyzi:

— Ez volt a megye első szocialista községe:

— Hogyhogy?

Ezt „fogták” be először. Egész Békés megye ide járt agitálni. Az egyik elvtárs kijött a paraszttól, ment be a másik. Agitáltunk itt mi is, Cserép Lajossal. Az egyik helyen akkor éppen a piacról jött haza a parasztember. Ült le ebédelni, de mi nem hagytuk egy percre sem magára. Egyszer csak belevágja a csirkecombot a tányérba oszt’ mondja: „Adják ide azt a papírt, aláírom, csak hagyjanak mán enni!”

— Sokat jártunk agitálni. Egyszer egy öreg parasztnál voltunk. A kemencepadkán ültünk, sült tököt ettünk, beszélgettünk, agitáltunk, de nem erőszakosan, csak szépen, hogy lépjen be, jobb lesz, ez a fejlődés útja . . . Csak mondja az öreg, nem lépek én, már egyszer kiléptem, mert nem volt jó, nem lépek én akkor vissza. Azt mondja neki Lajos: „— Nézze, lépjen be, aztán majd meglátja, ha nem úgy alakul, majd szétmegyünk, aztán ki-ki viszi a magáét”. Felélénkült erre az öreg: — No-no, várjon csak Lajos, éppen ez volt a baj, amikor kiléptünk, hogy mindenki vitte az enyémet!” Aztán csak belépett még azon az estén.

Valahogy így születtek azok a szép, egybefüggő búza-, meg kukoricatáblák, amiket az út mellett is látunk. A búza bizony elég gazos mindenfelé.

— Ma kezdi a tsz a búza aratását. Nem tudom, hogy sikerül, elég rosszul indult ez a '87-es esztendő. A mi búzánk is gyomos. Úgy gondolom, az ilyet nem kombájnózni kéne, hanem rendvágóval levágni, két-három napig állni hagyni. A gaz elfonnyadna, a kalász meg száradna. Így csináltuk ezt régen, két ütemben. Aztán jött az új technológia, megépítettük a szárítót. A rendvágókat meg eladták, az összest. Pedig most, hogy

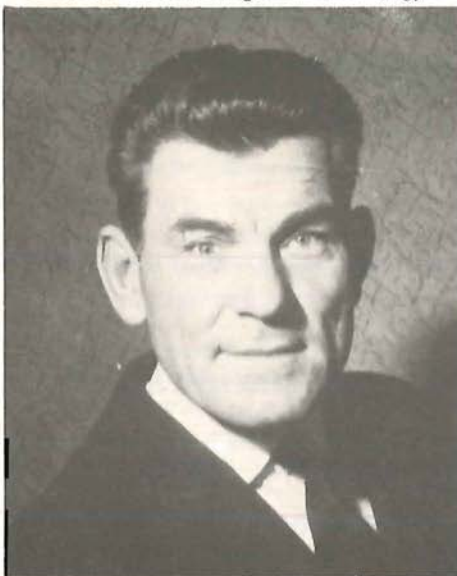
megdrágult az energia, szerintem, hasznát vennénk. De ezt a szakemberek csak jobban tudják.

Közben közeledünk Monor felé, ahol Cserép Lajos nem is sejti, hogy látogatói érkeznek. A címét ugyanis, senki se tudta pontosan, így a szerencsénkben bízunk. Az pedig nem hagyott el bennünket, meg megtaláltuk a házat is, a gazdáját is.

Szép, nagy, kőporozott sarkj ház a Cserép Lajosé. Előtte virágoskert, benne tátika, viola. Az ajtó előtt meggyfa, még piroslik rajta a termés, mellette sárgabarackfa, annak most kezd érne a gyümölcse. A csengetésre erős testalkatú, dús, de már szürke hajú férfi jön elő. Hátán permetezőfelszerelés. A régi barátok melegen üdvözlik egymást. Több, mint húsz esztendő telt el azóta, hogy Cserép Lajos otthagyta a tsz-t, melynek alapítótagja volt 1948-ban. Úgy tűnik nem szívesen beszél a régi időkről . . .

— Amikor megjelent az a másik, a 35 éves történet, készítettem egy jegyzetet. Mert sok minden nem úgy volt, mint ott írták. El is akartam küldeni, de Marika, a feleségem lebeszélte róla. Megyek megkeresem . . .

De nem sikerült megtalálnia a feljegyzéseket, így csak az emlékeire hagyatkozhatott.

Cserép Lajos

Cserép Lajos 1919-ben született Endrődön. Négy anyja volt, édesapja három feleséget temette el az évek során, betegség vitte el őket. Édesapja I. világháborús hadirokkant volt. Dolgozott Cserép Lajos sokfelé, gyerekként, kanászként, otthon; Pesten, a Balatonnál gyári munkásként; a földön napszámosként, tolt a talicskát kubikosként. A honvágy azonban visszahozta Endrődre. Itt nősült meg 1939-ben. (Egy gyermeke született, bár mindig nagyon szerette a gyerekeket, és szomorúságára a fia is külföldön kereste a boldogságot, hírt is alig kap felőle.

Endrődről vonult be katonának Cserép Lajos 1940-ben. Azután hadifogság következett az Uralban, 4 év 8 hónap. Csak 1948 szeptemberében került haza, és akkor . . .

— Jött Farkas Miska, hogy csináljunk szövetkezetet, termeljünk rizst. Benne voltam, összeálltunk, de a papírt, a működési engedélyt csak 1949-ben kaptuk meg a földműves szövetkezettől (FMSZ). Engem vá-

lasztottak vezetőségi tagnak és elküldtek Kecskemétre, iskolába, mindjárt '49 őszén. Ebben az évben, emlékszem, nem sikerült a rizs, elvitte a termést a bruzónia, nem tudott kikalászolni a növény. Hat hónapig voltam oda az iskolán, amikor hazajöttem pénztáros lettem és elnökhelyettes. Akkor még az FMSZ könyvelt, nem volt sok irodai munka. Dolgoztunk mi is a földeken, építettük a rizsgátat, vetettünk, arattunk. Nemsokára, '50-ben megint iskolára küldtek, Gödöllőre a mezőgazdasági akadémiára. Ez, ha jól emlékszem kétéves volt. Mikor hazajöttem, agrónomus lettem.

Közben a Béke földje szépen gyarapodott. A szövetkezet haladt a maga rögös útján, néha meg is botlott. Van, aki emlékszik még a rizspanamára, ami 1951 őszén pattant ki. Cserép Lajos szerint az sem úgy volt, ahogy leírták. Farkas Mihálynak, az első elnöknek ahhoz semmi köze nem volt.

— Az egy becsületes, igaz, kommunista ember volt, úgy is halt meg, szegényen. Söczó ötlete volt, hogy hántoltassanak meg 100 mázsa rizst feketén. Tudott a dologról Jambrik és Erdős is. De a rendőrség és a pártbizottság is, ők is kaptak belőle jócskán. No, meg tudtam én is, Jambrik mondta el egyszer iszogatás közben. Mondtam: ebből baj lesz, mert a rizs nagyon értékes volt akkoriban. Nem tetszett nekem a dolog, és amikor a járási pártbizottságról jöttek hozzánk, megkérdeztem, tudnak-e ők is a dologról. Most már tudtak, így kezdtek aztán vizsgálatot az ügyben, engem meg spiclinek tartottak. A rendőrök is haragudtak. Negyedrangú vádlott lettem, mert nem jelentettem idejében az esetet, 4 hónapot kaptam.

A rizs volt kezdetben a főtermény. Szépen meg lehetett volna élni belőle, csak hát mindig történt valami. Akkoriban még tervfeladatok voltak, megkapták utasításban a megyék is, a tsz-ek is, hogy mit termeljenek és mekkora területen. Legfeljebb annyi szabadságuk volt, hogy meghatározhatták melyik táblába vessék, amit kell. Igyekeztek is például a gyapotot a gyengébb földekbe tenni. Cserép Lajos 1953-ban lett a Béke elnöke. Ismerte mindenki, úgy látták ért a földhöz.

— Nem nagyon lehetett gazdálkodni. Amit a tervben előírtak, azt teljesíteni kellett. Később, amit a szerződött mennyiségen felül termeltünk, eladhattuk magunk, ebből lett inkább jövedelme a tsz-nek, meg a tagoknak. Nem sok műtrágyát használtunk akkoriban, de kiadták, hogy mindenkinek el kell szórni. Aki elszórta árkedvezményt kapott.

Az elnök akkoriban annyit keresett, mint amennyit az a tag, aki a legtöbb munkanapot becsülettel végigdolgozta. A többi vezető ennek 90 százalékát kapta. És persze a vezetőknek a fizikai munkából is ki kellett venni a részük.

— Egyik évben „ránk tettek” 160 hold cukorrépat. Önként jelentkezőkkel kellett megműveltetni, de nem akadt, csak 80 holdnak gazdája. Szétosztottam a területet a tagok között, kivétel nélkül mindenki kapott 400 □-ölt. Egyedül a dr. Palotainak, a főkönyvelőnek engedtem meg, hogy a munkaegysége rovására mással kapáltassa meg a részét, pedig sokan tiltakoztak a kapa ellen.

— Úgy tapasztalom, jobban beleszóltak az emberek a tsz dolgaiba. Órákig el tudtak vitatkozni, hogy mit termeljünk a háztájiban. Mások voltak az emberek, hittek, bíztak és nem nézték mennyit dolgoznak. Mikor a nagy istállót csináltuk, szombaton futott be a terméskő. Önként jelentkezőket kértem és egy(!) rossz traktorral másnap reggelre ott volt a négy vagon kő lerakva. Persze, hogy premizálni kellett őket, rögtön.

Előfordult, hogy az emberek sokallták a normát. És akkor az elnök is megfogta a szerszám nyelét, hogy, na akkor kapáljunk, próbáljuk ki azt a normát . . .

— Akárhogy is volt, a tsz-nek — amíg én ott voltam — leltárhiánya nem volt. Hajtatóházat akartak csináltatni velünk. Meg másokkal is, akkor ez ilyen elvárásféle volt, vittek bennünket tapasztalatcserére, Tótkomlóra tán. Mikor aztán a „fejések” nem hallották, megkérdeztem a kertészt, meg a főkönyvelőt, hogy is áll az a hajtatóház. No, amit hallottunk, abban nem sok jó volt. Ezek után úgy döntöttünk, mi nem csináljuk meg a hajtatóházat. Ekkortól lettem a vezetők szemében „begyepesedett fejű” Cserép Lajos.

Az első kukoricatárolók

Gépesített nagyüzem

Kétségtelen, hogy Cserép Lajos távozásával lezárult egy szakasz a tsz életében. Más idők következtek. A '60-as évek közepétől nemcsak a Békében, más szövetkezetekben is egyre-másra szűntek meg a kertészetek, eltűntek a munkaigényes konyhakerti növények, maradtak a nagy táblákban, gépekkel művelhető szántóföldi növények. Akad, aki ezt az új vezetést, az új elnök hibás döntésének véli, az igazi ok azonban nem ez.

Akkortájt kezdett jelentkezni ugyanis egy addig nemigen észlelt jelenség, a munkaerőhiány. Azok, akik a paraszti életbe beleszülettek, akik cselédként, napszámosként vagy egyéni gazdaként mindig a földdel foglalkoztak, kezdtek kioregedni, nyugdíjba menni. Helyettük azonban nem jöttek újak. A szocialista társadalom immár több alternatívát kínált a falu emberének. Tagadhatatlan, hogy a munkássá válás, a városba költözés jobb, talán könnyebb megélhetést nyújtott. A mezőgazdasági munka presztízse csökkent. Ebben az időben már nemigen találhattak embert arra, hogy például saroglyán hordja a trágyát az üvegházba hóban, sárban, egész nap. Emellett más összetevők is szerepet játszottak.

A gépesítés jelszó is volt, kényszerűség is. Amilyen munkát nem lehetett gépesíteni, azt megszüntették. Uralkodóvá vált a nagyüzemi gazdálkodás. Megszűnt az elaprózottság, a sokszínűség. Néhány — az adottságoknak, hagyományoknak leginkább megfelelő — növényre álltak rá a gazdaságok. Ez történt a Békében is. A fejlődés útja ez volt, ezt diktálta a gazdaságossági szempont is. A nagy táblákat gépekkel művelték, vegyszerrel irtották a gyomot. Olyan növényeket termeltek, amelyeknek élőmunkaigénye minimális. Ezen sokat nyertek, de veszíthettek is, hiszen, ha például ötféle növény közül nem hozza a várt eredményt egy, sokkal érzékenyebben érinti a tsz-t, mintha a hús közül nem sikerült kettő. Ez a kockázata. Ugyanakkor néhány növényre koncentrálni, specializálódni érdemes, mert több tapasztalat, szakértelem gyűlik össze, nem forgácsolódik szét a figyelem és ez jobb terméseredményekhez, jobb hozamokhoz segíthet. A gépesítés, a vegyszerezés is könnyebb így. Még az igen fejlett amerikai farmergazdaságok is elismeréssel szólnak a nagytáblás búza- és kukoricatermelésünkről, ami által a gépek kihasználtsága is jobb.

Cserép Lajos az őt ért (egyesek szerint jogos, mások szerint alaptalan) támadások miatt 1965-ben távozott a szövetkezet éléről. Tény, hogy ebben az esztendőben elég gyenge évet zárt a Béke, amiben közrejátszott 800 kh vetetlenül maradt terület is. Novemberben így új elnököt, vezetőket választott a tagság, Szurovecz László lett a főkönyvelő, és Kun István a főmezőgazdász.

Róza Antalt elég viharos körülmények között választották meg elnöknek. Sokan ellenségesen fogadták a gépállomásról idekerülő új embert, noha nem volt ismeretlen, hiszen Endrődön született 1913-ban. Itt volt cseléd, majd kubikus, arató- és cséplőmun-

kás sokáig. A visszaemlékezők egy része még ma is úgy véli, hogy hiányzott belőle a megfelelő képesség, amellyel sikeresebben vezethette volna a szövetkezetet. Természetesen nem ő az egyetlen, akiről így vélekednek, ám kritikát mondani — ennyi év távlatából, csupán az emlékekre hagyatkozva — felelőtlenség lenne. Nem felejthetjük el, hogy utólag mindig könnyebb megmondani, mit hogyan kellett volna tenni, mint az adott politikai, gazdasági környezetben.

Róza Antal egyébként — nyugdíja mellett — máig is dolgozik, az Agrober üdülőjének gondnoka Endrődön és mikor az elnöki székéből távozott, elment egyszerű rizsörnek, amiért ma is többen becsülik.

Róza Antal

százaléka hitellel volt terhes.) Aztán 1966-ban több mint ötmillió forintos adósságot elengedtek. Egy kicsit jobb évek következtek, '66-ban majdnem a dupláját tudtuk fizetni a tagoknak, mint előtte. Később megint nehezebb lett, '70-ben jött egy rossz esztendő. Hétszáz hold állt víz alatt, 7 millió lett a kár. A tervezett munkaegység 32 Ft volt, csak a 80 százalékát tudtuk kifizetni. Be voltak sorolva a fizetési kötelezettségek, kinek, milyen sorrendben kell fizetni, elől az állam állt, a munkabér csak a hatodik helyen szerepelt. Mindenki elégedetlen volt, különösen, hogy '71-ben is csupán 89 százalékot tudtunk adni, 11 százalékát a bérben megint nem volt miből kifizetni. Sok gondnal, bajjal járt a vezetés, meg is mondtam, hogy nem viszem tovább. A járás borzasztóan rajta volt a tsz-eken. Pedig nem értettek hozzá! De minden reggel ott volt a járási főagronómusuk, és mindenbe beleszólt, hogy mikor vessenek stb. Virágot is természetünk akkoriban, szép szegfüink voltak, azokat meg mindig vitték, de sose kérdezték, mennyivel tartoznak . . . Ezek a dolgok is idegesítettek, eljöttem hát karkedvezményes nyugdíjba.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése után, az 1962—1967 közötti esztendők a megszilárdulást szolgálták, a tsz-ek megerősödését, szocialista nagyüzemmé válását. Az MSZMP VIII. (1962.) kongresszusa, mely megállapította a szocializmus győzelmének tényét, a termelőszövetkezetek megszilárdításában jelölte meg a legfontosabb agrárpolitikai feladatot: „A szövetkezetek megszilárdításában legfontosabb a közös nagyüzem kiépítése, a közös alapok gyors ütemű fejlesztése. Szövetkezeteinkben megfelelő vezetési, szervezési, díjazási módszereket alkalmazzanak és a feltételek megérlelésével lépjenek fokozatosan előbbre a fejlettebb szocialista mezőgazdaságra jellemző nagyüzemi munkaszervezés, a haladottabb elosztási formák széleskörű alkalmazása útján.”

— Úgy emlékszem a tsz-re, hogy nagyon nehéz körülmények voltak. Előtte 16 éven át dolgoztam vezetőként a géppállomáson. Ott más volt a légkör, nagyobb a fegyelem. A tsz-ben viszont sokat kellett veszekedni az emberekkel. Keveset lehetett „osztani”, 1965-ben csak 15,60 forintot ért egy munkaegység. Az új főkönyvelő, Szurovecz László csinálta már a zárszámadást. A felosztható jövedelem terhére több mint 800 ezer forintot kellett tartalékolni, hogy vetőmagot meg takarmányt tudjunk venni. El is volt adósodva a tsz meglehetősen. (A 25 milliós vagon 33

Az előbbiek megvalósulása során fokozatosan visszaszorult a munkaegység alapján történő munkadíjelszámolás, és a már korábban is alkalmazott premizálási eljárások mellett egyre inkább előtérbe került a garantált munkadíjazás, amelynek alapjául a teljesített munkaidő és a munkák nehézségi foka, illetve szakképzettséget igénylő volta szolgált.

— Kritikus év volt 1965 azért is, mert akkor kezdték el bevezetni az anyagi érdekeltséget. A Békében ezt bizony rosszul alkalmazták, volt olyan, aki helyzeténél, munkakörénél fogva alig kapott valamit, míg, aki részt tudott venni ebben-abbban, különféle premizált munkákban, az a többszörösét kereshette. Így nagy volt az elégedetlenség a tagok egy részénél, harmincnégyen ki is léptek a szövetkezetből.

Szurovecz László emlékezik így, aki 1922-ben született Endrődön.

Szurovecz László

— Még a Petőfi Tsz-ben lettem tag, 1951-ben. Csizmadiamester voltam, az volt az apám is, én voltam a 11. gyereke. De a mesterségemből akkortájt nem lehetett megélni. A felszabadulás után 96 önálló cipész, csizmadia, kisiparos dolgozott Endrődön. Beléptem a tsz-be, ott legalább a fejadag megvolt és otthon lehetett egy kicsit még keresni a régi szakmával. A konyhakertben dolgoztam eleinte. Aztán az első közgyűlésen, mint írástudó, jól számoló embert, megválasztottak az ellenőrző bizottság elnökének. Később bekerültem az irodára, elvégeztem a mérlegképes könyvelői tanfolyamot, és főkönyvelője lettem a Petőfinek, majd a Rákóczival való egyesülés után a Búzakalásznak. Innen vittek el azután '65-ben a Békébe. Ebben az időszakban elég jól fejlődött a tsz. '65-től '69-ig a tagok részesedése és a szövetkezeti vagyon a duplájára növekedett, sőt egymillió forintot még tartalékolni is tudtunk.

(Akkor kellett volna feljavítani, meliorálni a földeket, amikor még több pénz volt . . .)

— Más szemlélet uralkodott akkor, máshogy néztük a világot. Talajrendezés volt abban az időben is, meszezés, meg ilyesmi, de ez néhány év alatt eltűnt. Mindig nagyon meg kellett küzdeni az eredményért. Gyakran váltották egymást a szakmai vezetők, az egyik így gondolta, a másik úgy. Sok tsz volt és akár tagosítás, akár egyesülés történt, a Békének jobb nemigen lett. Ugye, 1948-ban megalakult, '52-ben a tagosításkor elvették tőle a nagylaposi uradalmat, az átkerült a Petőfihez, ahol egyébként én is dolgoztam akkoriban. Újra kellett építkezni a páskumi részen, létrehozni mindent.

— Azt gondolom, sújtotta őket a helyi vezetés, de hogy miért, azt nem tudom. Amikor '65-ben idejöttem, felvettem, hogy területrendezést kellene csinálni, úgy elosztani az endrői határt, hogy jobból is, rosszból is arányosan jusson. Jó termőföldjei voltak a Dózsának és a Búzakalásznak. Azt válaszolták: tsz-összevonás területrendezés nélkül nem lesz! Aztán se szó, se beszéd egy hétvégén egyesült a két tsz. Úgy lerendezték, hogy nem is tudtunk róla. Törvényes volt a dolog, az nem vitás, de nagyon igazságtalan. Különösen, hogy később csatlakozott hozzájuk egy ugyancsak jó kis tsz, a Szabad Föld.

Más légkör volt akkor, sok múlt a községi vezetőkön és mindenképpen hiba, hogy így döntöttek. Jobban boldogulna most a Béke, ha egy kicsit több jobb földjük lenne. De ezen mostmár nemigen változtatnak, így kell boldogulni.

Kép a „Traktorista-lányok” korszakból

Búzaaratás az 1960-as évek végén

Az 1960-as évek második fele megint sok változást hozott a tsz-ben. Az anyagi érdekelttség mellett egyre általánosabbá vált — noha az idősebb tagok közül többen ragaszkodtak a munkaegységelszámoláshoz — a korszerűbb pénzbeni munkadíjazási forma. Nőtt a tagok jövedelme és gyarapodott a közös vagyona. Az 1967-es zárszámadói közgyűlésen már arról számolhatott be az új vezetőség, hogy a tiszta vagyon megközelíti a 19 millió forintot, ami akkor még jelentősnek számított. A tagság bizalma erősödött, hitték, hogy talpra áll újra a szövetkezet, hogy felzárkózhat a környék jól működő gazdaságai közé. Ez a bizakodás hatotta át a Béke tsz 20 esztendő fennállását méltató ünnepeket is. A tagság és a vezetés együtt lelkesedett, társadalmimunka-felajánlásokkal készült az évfordulóra. A közös vagyon 1968-ban tovább nőtt, mintegy kétmillió forinttal a tagok jövedelme pedig összesen 700 ezer forinttal emelkedett.

A bizakodás nem volt alaptalan, ezt igazolták az 1969-es gazdasági eredmények, melyekre mindenki szívesen emlékszik. A kitűzött célok szinte minden területen megvalósultak. A közös vagyon 2 és fél millió forinttal gyarapodott, a tehermentes tiszta vagyon immár 25 millió forint. A munkabérré felosztható jövedelem egymillió forinttal haladta meg az előző évit.

Ezekben az esztendőben vált dinamikussá a gépesítés. A tsz gépparkja tulajdonképpen akkor kezdett fejlődni, amikor megszűntek a gépállomások. A gépeket és kezelőiket szétszortták a tsz-ek között. Akkor került a Békébe Giricz András, aki az egész brigádjával lépett be. Nagy szerepe volt a tsz gépesítésében.

Giricz András

— A Békének akkor, azt hiszem, három traktorja volt, öt Hoffer-t, két DT-t és 3 K-25-ös traktort mi hoztunk át, még Cserép Lajos idejében. Nagyon kezdetleges munka folyt, alig voltak épületek. Nem volt garázs, vagy műhely, ahova a járművekkel beállhatunk volna. A gépek pedig szaporodtak, jöttek a DT-k, meg egyebek. Én egyébként már 1949-től dolgoztam a Békének, akkor még semmi gépe nem volt. A gépállomásról is idejártunk elvégezni a talajmunkákat, vetést. Aztán a hatvanas évek végén elmentem a tsz-től, nem jöttem ki az akkori elnökkel.

Brigádvezető voltam, sokszor kint kellett lenni egész nap. Az elismerés meg legtöbbször elmaradt. Nemcsak nálam, hanem, mert kevés pénz jutott, mindenkinek. Csináltuk a munkát lelkesedésből is és olykor napi 14—16 órán át. Sokszor küldtek gépeket szerezni, emlékszem például lánctalpas traktor kellett, mert a kerekessel ezeken a rossz földeken nem sokra mentünk. Aztán kom-

bájnokat is hoztunk a gépállomásról, de kiderült, csak kell egy aratógép is. Elmentem szerezni aratógépet, Dunántúlra, Oroszlányba. Sose felejttem el, akkora ködöt kaptam hazafelé, hogy alig láttam. Nagy lökést kapott a mezőgazdaság a gépesítés terén, úgy a hatvanas évek vége körül. Volt olyan idő is, elejnte, hogy nem fogadták el a függesztett kukoricavetőgépet. Azt mondták rá, ez nem is szerszám. Megint mentem az országot járni, hogy vontatott vetőgépet szerezzek. Becsavarogtam az egész Dunántúlt, Tapolca

környékén rátaláltam végül. Azt is úgy sikerült elhoznom, hogy az új SZKV-kukoricavetőt fizettem be, aztán elhoztam a régit, a vontatottat.

A gépek 3—4 évet üzemeltek, aztán cserélték le, hoztuk az újakat. Ez (vagy az volt?) a tsz-ek nagy baja, hogy nem becsülték meg a gépeket. Nem értem, régen egy traktort tíz évig is üzemeltettek. Elhoztuk Makóról is a terményszárítót, másfél évig volt itt, aztán kihúztuk hátra, nem kellett tovább. Sok pénzt „eldobáltak” így. Most már olyan gépek vannak, amivel nehezen boldogulnék én is, olyan bonyolult a technikájuk. Azért azt látom, hogy néha olyan ember ül a John Deer-en, akinek régen a „kőrmöst”, a Hoffert-t se adtuk a kezébe . . .

Több, mint 31 évet dolgoztam le, mindig a gépesítésben. Nézze: sokféle ember van, egyik ehhez ért, a másik ahhoz. A gépállomáson bennünket minősítettek. Volt első osztályú traktorvezető, másodosztályú traktorvezető, vagy munkagépvezető. Én első osztályú voltam, ez azt jelentette, akármilyen traktort kaptam, megálltam a helyem. Most nincs minősítés. Csak azt kérdik, van papír vagy nincs papír, pedig a papír nem minden.

Most sokkal könnyebb ezen a téren is. Mit mondjak? Nyolc éven át motorbiciklin kerestem a kenyerem, mentem Mezőberénybe, Csabára. Nem volt műhelyünk, máshol kellett javíttatni a gépeket. Körösladányban a K—25-ösöket, Berényben a MTZ-eket, Dévanyán komolyabb dolgokat, felújításokat is végeztek. Szakosítva volt a javítás. A gépállomások átalakultak Mezőgép vállalattá; a szerszám, az épület az övék lett. Előfordult nem is egyszer, hogy jött a papír, átvehetnek két elkészült MTZ-t. Mentem — februárban motorral — kiderült, nem készült el. Nem csinálnám ezt még egyszer. Előfordultak ma már nevetségesnek tűnő dolgok is. Egyik télen például nem volt kovácszenünk. Nem azért, mert nem lehetett vásárolni, hanem mert elfelejtettek venni. Aztán kellett volna melegíteni az ekevasat, meg ezt-azt, a javítás ugye nem úgy megy, hogy a szerelő odaáll a traktor mellé ’oszt kész. Vannak folyamatok, együtt kell ott dolgozni több embernek.

Rizscséplés és „lábmosás” után 1960-ban.

A lovak lábát — mielőtt az istállóba vitték őket — meg kellett mosni, különben a csüdsömör nevű betegség lépett volna fel náluk

Aztán volt olyan is, megint csak feledékenységből, hogy a borona ottmaradt a táblán, ahol lecsatolták. És a kombájn találta meg, képzelje el, hogy mi lett annak a végőszerkezetével! Hegedűs Máté bácsival — öreg traktoros volt — történt meg egyszer, hogy a 100-as traktorral becsúszott egy kubikgödörbe. Úgy befészkelte magát a 100-as, hogy se előre, se hátra nem tudott mozdulni. Közben meg jött az árvíz, hallgattuk hogy ennyit emelkedett a víz, meg annyit emelkedett a víz. Hogy mi mindent megmozgattunk, mire sikerült kiemelni onnan, abból a másfél méteres gödörből. Sok minden történt, lehetne mesélni, de én csak azt mondom: jó munkatársakkal jó dolgozni.

A jó hangulatnak a jó munkahelyi légkörnek természetesen a jövedelmező gazdálkodás nem elhanyagolható feltétele. Sajnos az 1967-, '68-, '69-es prosperáló, szép eredményeket hozó időszakoknak hamar vége szakadt. 1970-ben nyugdíjba ment Kun István főagronómus, akinek sokat köszönhetett a tsz. Nagy tapasztalata, termelést irányító szaktudása, szorgalma pótolhatatlan volt. Ez érzékenyen érintette a tsz-t, a természet csapása pedig tragikusan. Az 1970-es nagy ár- és belvíz 8 millió forintos hozamkiesést jelentett. Az embert próbáló munkák során a kötött talajokon és az árvízvédelemnél az erőgépek zöme elhasználódott. A szükséges gépek megvásárlása lekötötte a tartalékokat. A gépek beszerzése elengedhetetlen volt amiatt is, hogy a dolgozótagság életkora átlagosan meghaladta az 56 évet, tehát — ahol lehetett — az emberi munkát ki kellett váltani. Mindezek a szövetkezetet olyannyira sújtották, hogy az 1970-es esztendőt mérleghiánnyal zárta. Az állatállomány elhelyezésére és a raktározási nehézségek megszüntetésére tervezett beruházások így nem tudta megvalósítani a Béke. Csupán bontott anyagból, saját kivitelezésben, egy viszonylag korszerű, 60 férőhelyes fiatzatót hoztak létre.

„A gazda szeme hizlalja a disznót” sertés telep 1969-ben

Tejelő-tehenészet 1970-ből. — I-es kerület állattenyésztő telepe —
1978-ig volt a tsz-nek magyartarkája, utána holstein-fríz — felszámolva 1984 december 31-ig

A tagság jövedelme is lecsökkent az 1967-es szintre. Az évi munkadíj 20 százaléka, melynek befizetése év végén volt esedékes, ismét elmaradt. Ez enyhén — szólva — nemtetszést váltott ki a tagságból. Ilyen előzményekkel kezdték meg az 1971-es esztendőt, amit még az is kedvezőtlenül befolyásolt, hogy az őszön a belvíz miatt 1200 kat. hold terület szántatlan maradt. A szakmai vezetésben is újabb változás történt, '70-ben Árpádhalmi Pál volt a főagronómus, '72-ben Frankó György lépett a helyére, akivel a tsz meglehetősen elégedetlen volt, italozása miatt. Hamarosan el is küldték.

Ebben az évben megszűnt végleg a munkaegység alapján történő díjazási forma. Általánosan a pénzbeni díjazás és egyes növényeknél a részesművelés került bevezetésre. Ez sok vitát okozott, elég vontatottan ment a munka. Érződött az előző évi eredménytelenség hatása. 1971 végére azonban sikerült kigazdálkodni a veszteséget és a tagság jövedelme is növekedett. Ez némileg javította a közhangulatot, de még mindig beszédtema volt az elmaradt 20 százalékos részesedés. A vezetésben ismét változás történt, Róza Antal egészségi okokból felmentését kérte.

A szövetkezeti tagság kollektív akaratának megtestesítője az önkormányzati intézményrendszer. A szövetkezetekről szóló 1967. évi III. törvényt többszörösen módosították; korszerűsödött, egyszerűsödött a területi irányító szervek — a közgyűlés, küldöttgyűlés vezetősége és ellenőrző bizottsága — működése is.

A vezetőséget a közgyűlés választja a tagok sorából, 5 éves időtartamra. A törvény szövege szerint: „A vezetőség — a jogszabályok és az alapszabály keretei között, a közgyűlés, küldöttgyűlés határozatainak megfelelően — teljes felelősséggel, önállóan

szervezi és irányítja a termelőszövetkezet működését és gazdálkodását. Dönt és intézkedik a termelőszövetkezet szervezeti életével, működésével és gazdálkodásával kapcsolatos minden ügyben, amelyet e jogszabály vagy az alapszabály kifejezetten nem utal a közgyűlésnek, a termelőszövetkezet más szervének, tisztségviselőjének vagy üzemi vezetőjének hatáskörébe.”

A Béke vezetőségének volt a tagja Tímár László az 1971-es elnökválasztás idejében. Most anyagraktáros a II-es kerületben.

Tímár László

okozott gondokat. A tagság elégedetlenkedett, az elnök lemondott. Kovács Andrást, a szomszédos Lenin Tsz főagronómusát választottuk elnöknek. Őt a tagság jelölte ténylegesen. Jó szakembernek tartottuk, bele mert vágni dolgokba. Ő hozta ide a holstein-fríz marhákat. Igaz, nem sikerült olyan jól ez a brucellózis miatt. A búza volt a kedvence, mindig ott volt, amikor a magágyat készítették elő. Aztán neki is mennie kellett. Gyakran váltották itt egymást a vezetők.

És egy-egy természeti csapást — bármilyen jól felkészült, hozzáértő vezetők irányítják a tsz-t — nehéz, de inkább lehetetlen kivédeni. A '70-es nagy visszaesés után apró lépésekkel haladt előre a szövetkezet. Az elnökváltás után Cserenyecz Lajost hamarosan elnökképző iskolába küldték, az irányítás átmenetileg a régebbi vezetőkre, a párttitkára, a főkönyvelőre maradt. Néhány hónap után ténylegesen átvette a vezetést:

— A tsz-be 1969 májusában léptem be, előtte 21 éven át a gépállomáson dolgoztam. Szolnokon a Fa- és Fémipari Szakiskolában tanultam, majd Mezőtúron elvégeztem a technikumot. A Békében műszaki vezető lettem. Jó szakmám volt, igazán szerettem. Amikor 1971-ben felkértek, hogy vállaljam el az elnökséget, nem akartam. Aztán azt mondták: tekintsem ezt pártfeladatnak. Hát nem voltak könnyű évek. Amikor átvettem az ügyeket, már veszteségre állt a tsz, aztán a '74-es árvíz megtette a magáét. Szanálták a szövetkezetet. Ez nagyon kellemetlen emlék, megtörte az embert. Nem az anyagi következményei (35 százalékos fizetéscsökkentés) voltak nehezek, hanem az, ahogy az emberrel bántak. Utána még 11 évig dolgoztam a tsz-ben, mint gépjármű-ügyintéző és tűzvédelmi felelős. Most egyébként nyugdíjasként ezt a szolgálatot látom el a GMV-nél. Bejárok a tsz-be is, hiszen kellemes emlékek is kötnek ide. 1973-ban például igen jó évet zártunk, ami a tagság évvégi részesezésén, jutalmazásán is meglátszott.

Így emlékszik a történetekre:

— Jött egy rossz év, nagy lett az adósság, a tagság elégedetlen volt és ennek hangot is adott. De felül-ről is „jött a nyomás”, Róza Antal bácsinak mennie kellett. Az új elnöknek Cserenyecz Lajost jelölték. Elleneztem, mert nagyon jó műhelyfőnök volt, elnöknek talán nem annyira. Hiába, ahhoz csak másfajta tulajdonságok is kellenek. Nem sokat javult a helyzet alatta. Termeltük a szokásost: búzát, kukoricát, rizst. Ez az utóbbi mentette meg sokszor a tsz-t. Aztán megint jött egy kritikus esztendő: 1975, amikor a csapadékbőség

Cserenyecz Lajos elnöksége idején, 1972-ben a Béke belépett a Bajai Kukoricatermesztési Rendszerbe (BKR), így beruházási és gépvásárlási hitelhez jutottak. Ez nagy lendületet adott a gépi beruházásoknak. Ekkor vásárolták a Sirokkó-típusú terményszárítót, mely első volt a környéken. Beüzemelését Giricz Imre gépészmérnök irányította. A BKR-hez fűződik az első IFA tehergépkocsi és a vegyszerező-adapter beszerzése is.

Ekkor még nagyon elavult vegyszerezési technikával dolgoztak. A gépparkot a TEEJET-típusú egységcsomagokkal kezdték el korszerűsíteni, majd ahogy beléptek a BKR-be, jelent meg a Kertitox Góliát, ma is ennek változatait használják.

Könnyen előfordulhatott, hogy a vegyszerezés őskorában, a kezdetleges eszközök, állapotok idején a szakmában dolgozók egészsége károsodott. A mérgek veszélyes anyagok . . .

— A mérgek? Olyan ez, mint a dohányzás. Megszokja az ember szervezete, aztán ellenmérget termel. Egyre kell vigyázni, hogy alaposan mossunk kezet. Több, mint húsz évig voltam növényvédős, soha nem volt problémám. Gyomorfekéllyel műtöttek, de nem tudták kimutatni, hogy köze lenne a foglalkozásomhoz.

Tímár Vince 57 éves. Kezében cigaretta, melyeket szippant a füstből, noha ezt — gyanítom — igencsak tiltják neki az orvosok. Az I-es kerületben magtári gépész, 1951-ben lépett be a Béke tsz-be:

Tímár Vince

— Apámnak tíz hold juttatott földje volt Hunyán. '45 után kaptuk, azon kínlódtunk, mígnem '50-ben meghalt apám. Mi meg hazajöttünk Endrődre, otthagytuk a földet. Annyi volt érte a fizetnivaló, hogy még most is felmérgelem, ha eszembe jut. Ha egy aranykoronával jobb föld lett volna, hát kulákoknak neveznek bennünket. Így aztán '51 januárjában beálltam a Békébe. Volt akkor itt egy ifjúsági brigád. Én 20 éves voltam, két idősebb volt nálam ebben a csoportban. „Pelenka brigádnak” hívtak bennünket. Sok fiatal volt akkoriban, 70 tagot számlált a DISZ. Mindenféle gyalogmunkát végeztünk, arattunk, kaszáltunk, csépeztünk. Rizsgátat, új telepet építettünk Kisálláson, Susánháton. A munkafelajánlásokat a fiatalok 130—140 százalékra teljesítették általában. Azt sem tudtuk, miért dolgozunk, mit kapunk majd érte, mennyit fizetnek. A DISZ-élet, az nagyon jó volt. A tsz-nek külön futballcsapata is játszott vasárnap

délutánonként. Délben letettük a kaszát és mentünk focizni, hétfőn meg újra munkába. Színjátzó versenyen is szerepeltünk, a megyei döntőn elhoztuk a II. helyezést. Emlékszem a „Miska dologba fog” színműt adta elő a csoport, négy személy játszott benne. Engem Szegedre küldtek DISZ-iskolába, utána a járási DISZ-bizottságra kerültem és nemsokára, '53-ban vittek katonának.

Leszereltem, növényvédős lettem. Mikepércsre helyeztek és amikor letelt a kötelező két év, ottmaradtam. Sok mérget kiszórtam, idegmérgeket, HCH-t, DDT-t, mi csak „matadornak” neveztek, ezeket már kivonták a forgalomból. Én is ott voltam Győrnél,

amikor 1957-ben meg akartuk állítani a krumplibogár-„inváziót”. Emlékszem 480 ezer forint értékű vegyszert szórtunk ki négy géppel egy hónap alatt. Nem néztük ki fia földje, ahol krumplit láttunk, szórtunk. A bogarat persze nem sikerült megállítani. Aztán meguntam a járkálást, hazajöttem. A Békében még 14 évig vegyszereztem, a műtétem után már nem ültem traktorra, csak csáváztam, az nem rázza az embert, meg sérűgépeket javítgatok, effélével foglalkozom.

A növényvédelmet '62-ig a tarhosi központ végezte, utána került a tsz-hez ez a feladat is. Egy 600 literes kiséggel jártam, azzal permeteztem vagy poroztam a gyümölcsöst, gyomirtóztam a búzát, cukorrépát, lucernát, mákot. Vagy 30 hold igen szép mákja volt a tsz-nek. Vigyázni kellett nagyon a porral, mert ha felkapta a szél, rosszabb volt, mint a köd, meg kellett állni. Sokszor előfordult, hogy a ház előtt vetkőztem, ott kellett letenni a ruhát, nem engedett be másként az asszony. A védőruhát nem vettük komolyan, felülről se helyeztek rá nagy súlyt, olyan kezdetleges állapotok voltak, a ruhát is a méreggel együtt tárolták, átjárta azt a vegyszer nagyon. Most komolyabban veszik ezeket a dolgokat is. És akad, aki azt mondja, nehéz a traktorosélet. Most! Amikor légkondicionált fülke van, párnás szék, nem fapad.

Sokszor csak este vagy éjszaka vegyszerezünk. Egyes kártevők — például a cukorrépánál — fénykerülők és ilyenkor pusztítanak. Ha nappal szórja ki az ember a port, az nem annyira hatékony; volt olyan is, amelyik elbomlott a napfényben. Nemcsak a Békének vegyszereztem, jártam Hunyára, Kondorosra, az Újbarázdába, a Győzelemhez. Most már csak a gépekkel foglalkozom. Azon vagyok, hogy ami az én munkám, az legyen rendben. Amit el kell végezni, azt el kell, akkor is, ha munkaidő után vagy vasárnap jut rá idő.

A gépeket gondozni kell, meghálálják. Tizenkilenc éve járok egy Dutrával, még most is jó, pedig 3,5—4 ezer órát megy évente! Ez a KSZP-rakodó, amivel dolgozok, 12 éves,

Az első újítások egyike: DT—54-re szerelt „rizslehordó”

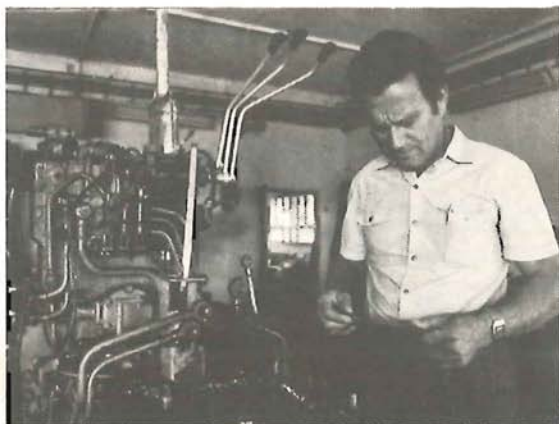
egyszer kellett szalagot cserélni, semmi más! Figyelni kell, ha valami idegen hangot hall az ember, mindjárt nézni, hol a hiba. Érteni kell a géphez és szeretni. Csak olyan ember üljön a gépre, aki szereti azt. Mert ha olyan ül rá, aki csak többet akar keresni, az meglátszik a munkáján is, a gépen is. Válogatok a kiselejtezett anyagok közül, erre vagy arra a célra még mi használható. Jó csapágyakat, csavarokat elvitetni a MÉH-be? Jobb lenne, ha szétbontanák, ami már selejtes és kivennék belőle a még használható. Azt mondom: ahová új és jó anyag kell, oda tegyünk olyat, de ami még jó anyag a hasznavehetetlen gépben, azt ne vigyék az ócskavasba!

Ahogy telt az idő, úgy szaporodtak a gépek a Békében. Átlépve egy másik termelési rendszerbe, a KITE-be, 1978-tól egyre fejlettebb, ütőképesebb lett a géppark. Ma a feladatok időbeni elvégzését számban és minőségben megfelelő gépek segítik. Némi gondot okoz azonban, hogy meglehetősen vegyes a géppark. Szocialista országokból, tőkés országokból és a hazai piacról egyaránt vásároltak, mikor mire volt pénzük és lehetőségük. Az üzemeltetést megkönnyítő szakosodás egyelőre óhaj, cél csupán. Az utóbbi esztendőben a gépvásárlás egyre nehezebb, a források szűkössége miatt. A tsz II-es kerületében, az egykori Újbarázda szövetkezet helyén, a gépműhely vezetője most Hanyecz Miklós:

— Öt IFA, hét MTZ, 3 kombajn, egy Weimar és két Rába traktor tartozik hozzánk, ezek állapotáért felelünk itt a műhelyben. Amikor az Újbarázdában Csikós József idejében megkezdtem a munkát, két K—25-ösünk volt . . .

Hanyecz Miklós már az újbarázdában is műhelyfőnök volt, de összekülönbözött az akkori elnökkel és lemondott. Mint szerelő, egyébként is többet keresett. Az egyesülés után pár esztendővel '79-ben azután megint műhelyfőnökké választották.

— Felépült itt a szárító, a sertés-telep, egy hatszáz vagonos szín, ezeknek a műszaki része mind hozzánk tartozik. Van mit csinálnunk, nem panaszkodhatunk. A '87-es évi munkálatoknál különösebb meghibásodás nem volt, rendszerben folyt le az aratás is. Az alkatrészeket időben megrendeltük. A legkevesebb probléma a nyugati gépek alkatrészellátásával van. A szocialista országokból már nehezebben jut ide a szükséges alkatrész, a hazai gyártóktól, a Rábától pedig kimondottan rosszak a beszerzési lehetőségek. A KITE-n keresztül próbáljuk beszerezni a dolgokat, legutóbb például nagy kardánkereszt után szaladgáltunk,

Hanyecz Miklós

hiába. Készletezni nem lehet mindent. Így is a két kerületnek kb. 15 millió forintos készlete van. Az az igazság, hogy nincs tipizálva a géppark. Sokféle gépünk van, Dominátor, Bison, E—516-os, mindegyikhez kell alkatrész. Persze, annyi pénzünk nincs, hogy raktáron álljanak ezek. Pedig sok az elhasznált gépünk, amikben elfárad az anyag, gyakoribb a meghibásodás. Ha régebbi gyártmányokról van szó, előfordul, hogy

már nem is lehet hozzá alkatrészeket kapni, mint pl. most a bálázóhoz. Ilyen gondokkal kell megbirkóznunk. Szerencsére — legalábbis úgy tapasztalom — jó a hangulat, a közszellem a műhelyben, és így a nehezebb munka is könnyebben megy.

Ez a jelen, de térjünk még vissza a múlthoz, amitől egy kissé elkalandoztunk. A '70-es évek nem csupán a gépesítés terén hoztak eredményeket. Folyamatban volt a szárító és a hozzá tartozó tárolótér építése. A saját kivitelezésű munkát Szujó József építésvezető irányította, és határidőre elkészültek vele.

Növekedtek a terméseredmények, gyarapodott a szövetkezeti vagyon, 1973-ban már kifizethető lett a 20 százalékos kiegészítő részesedés. Így a fennállás 25. évfordulójának ünneplése jó hangulatban telt el. Ehhez hozzájárult az is, hogy a tagság helyeslését élvezve, a szövetkezet vezetősége 500 forint jutalomban részesítette nyugdíjas tagjai közül azokat, akik legalább tíz évet dolgoztak a Békében. Természetesen a dolgozó tagság is elismerésben, kitüntetésekben részesült, ekkor adták át első alkalommal a törzsgárdajutalmakat. Az eredmények alapján úgy tűnt, ismét sikerült talpraállnia a szövetkezetnek, a tagság és a vezetők egyetértésben munkálkodtak a közös felvirágoztatásán, azonban hamarosan újabb próbatétel következett.

Nyugdíjasok a 25 éves évfordulón

Liziczai Lajos alapító tag kitüntetést vesz át

A termelőszövetkezeti mozgalom első évtizedének állandó szervezési elve volt, hogy minden településen alakuljon szövetkezet, még hozzá minél több. Ezek összeolvadását, egyesülését pedig majd megoldja az idő. Az átszervezés befejező szakaszában (1960—61) mintegy 2900 új szövetkezet alakult, a közös gazdaságok száma országosan mégsem nőtt, mivel sok kis tsz egyesült egymással. Az átlagos területnagyság 1962-ben így négyszerese lett a megelőzőnek.

A szövetkezeti gazdálkodást irányító állami tisztségviselők ebben az időszakban már a minél nagyobb területű szövetkezetek létrehozását szorgalmazták. Az aprófalvas, többnyire hegyes vidékeken több közigazgatási egységre kiterjedően lehetett nagyobb szövetkezetet szervezni, a nagyobb határú településeken, például az Alföldön, az ott működő több tsz összevonására törekedtek. Az egyesülések olykor sértették a tagok egyéni érdekeit, az emberi kapcsolatok fellazulásával jártak.

Az átszervezést követő évtizedben összesen 2 ezer tsz egyesült, és ez a koncentráció, centralizáció kétségkívül jobb feltételeket teremtett a termelőerők fejlődéséhez. A vállalatzerű gazdálkodás kialakulása, az iparszerű termelési rendszerek megjelenése újabb lendületet adott az egyesülési elképzeléseknek, 1973-tól ismét évi 100 fölé emelkedett a beolvadó szövetkezetek száma. A hetvenes évek végére néhány tucatra csökkent ez a szám, majd pedig tízen aluli azon tartósan életképtelen szövetkezetek száma, amelyek feloszlának vagy szakszövetkezetekké alakulnak. A '80-as évek közepétől — élve a szabályozás adta lehetőséggel — egyre több tartósan eredménytelen közös gazdaság keresi a kiutat az egyszerűbb szervezeti formában.

Az összevonásokról a Mezőgazdasági Szövetkezetek II. kongresszusának 1972-ben a következő álláspontja alakult ki: „A mezőgazdasági termelőszövetkezetek száma az I. országos kongresszus óta eltelt időszakban 660-nal csökkent. Jelenleg a termelőszövetkezetek átlagosan 3600 katasztrális hold területen gazdálkodnak.

A fejlesztés feladata nem a területnövelés, hanem az eszközök koncentrációja, a belterjesség és a hatékonyság fokozása, a föld, a természeti adottságok, a belső erőforrások jobb hasznosítása. Ezért a szövetkezetek számára fontos feladat az adottságaiknak legmegfelelőbb termelési szerkezet kialakítása, üzemen belül és társulások útján.

A kongresszus álláspontja szerint a jelenlegi átlagos földterület és üzemi méret hosszabb távon is megfelelő lehetőséget biztosít a korszerű technika és termelési technológia alkalmazásához. Ezért helyes, hogy a termelőszövetkezetek további egyesülésére csak társadalmilag, gazdaságilag indokolt esetben, a törvényesség és az önkormányzati elvek szigorú betartásával, a termelőszövetkezeti tagok egyetértésével kerülhet sor.”

Ezen állásfoglalás megszűlését követően, 1974 január elsejével Endrőd két közepes nagyságú szövetkezete, a Béke és az Újbarázda egyesült egymással. Ekkor, az egykori tizenhárommal szemben, már csak négy tsz volt a településen.

Az egyesülés megítélése még ma sem teljesen egységes, annyi bizonyos, hogy a tsz-ek tagsága inkább ellene volt, mint mellette, és nem volt könnyű meggyőzni őket ezen út helyességéről. Még ma is, 14 esztendő elteltével élénken él a a dolgozóknak a két tsz emléke, hogy az Újbarázda az Béke-beli. Az Újbarázda tagsága alapvetően Nagylaposra, az ott élő emberekre épült. Az egyesüléssel ők is Béke-tagokká váltak, így történt ez Gyuricza Lászlóval is, aki egyik legjellegzetesebb alakja a szövetkezetnek. Aktív dolgozóként, mint a Petőfi Sándor szocialista brigád tagja, lelkesen küzdött a brigádmozgalom fejlődéséért.

Nagylaposhoz mélyen kötődik, és ez nem véletlen:

Gyuricza László

— Itt születtem 1928-ban. Édesapám vöröskatona volt, 11 gyermeket neveltek édesanyámmal. Engem mindig érdekelt a politika, a betű, a könyv. Rengeteget olvastam. Csepelen, a Weiss Manfréd-gyárban dolgoztam 1943—44-ben. Kevés volt a pénzem, és inkább kevesebbet ettem, de az újságokat mindennap megvettem, elolvastam. '44 őszén hazajöttem Nagylaposra. Pontosán emlékszem, október 8-án, vasárnap reggel fél nyolckor szabadult fel a település. Februárban elmentem önkéntesnek és 18 hónapig katona voltam. Tizenhét évesen léptem be a kommunista

pártba. 1946-ban leszereltem. Kaptam öt hold földet a Simai zugban. Ezen gazdálkodtam, és mellette a nagylaposi alapszervezet titkára voltam. Aztán '49-ben megkezdődött a tsz-ek szervezése, itt is alakult több csoport, engem pedig, mint pártkádert, bevíttek katonának. Zalaegerszegre kerültem. Hatelemis parasztyerek voltam, élkatona lettem. Sztálin születésnapja volt december 21-én. Írtam neki egy köszöntő levelet. A magyarországi nagykövet — Puskinak hívták — válaszolt, megköszönte és küldött egy csomó könyvet, munkásmozgalmit, szépirodalmit, nagyon örültem neki, mind elolvastam.

Fél év után előléptettek tizedesnek, és bevíttek a Petőfi Sándor politikaitiszt-képzőbe. Ott 1100 hallgatóból 17 lett kiváló; köztük voltam, előléptettek '50 őszén alhadnaggyá. Az avatáson ott volt Révai József is, akit nagyon szerettem, sok könyvet kaptam tőle. Egyszer kértem, hogy küldjön, és ő rendszeresen küldött. Még 1945-ben írtam neki egy levelet, amikor a Szabad Népet szerkesztette, és kértem tőle az újságját, mert kevés a pénzem, de nagyon szeretek olvasni, érdekel, amit írnak. Ingyen jött ezután a Szabad Nép és nem csak ez, Illés Béla küldte az Új Szót, a Népszava és a paraszt párt lapja is járt. És könyveket is szép számmal kaptam, sajnos a politikai fordulatok során megsemmisült a könyvtáram a veszprémi lakásomon. A tisztí képző után Tabra helyeztek, ahol '51 tavaszáig a „Vörös Csillag” nevű újságot szerkesztettem a fehérvári hadtest részére. És megint tanulás következett: propagandistának. Kecskeméten lettem agitátorpropagandista-instruktor, ami igen komoly beosztás volt, sok pénzzel. 1956 március Veszprémben ért, ahol propagandista, gyakorlatilag ezredpolitikai tiszt voltam. Az ellenforradalmi katonai tanács leváltott, Budapestre mentem. Alapító tagja voltam a Budai Karhatalmi Ezrednek. 1957-től '61-ig pedig a Zrínyi-akadémián tanultam, ahonnan Békéscsabára kerültem. Itt problémáim adódtak, mint t. őrnagy szereltem le 1962-ben. Hazajöttem Nagylaposra és másnap már jelentkeztem a tsz-ben, dolgoztam. Kerestem is szépen, nemegyszer több munkaegységem volt rakodóként, mint a tsz-elnöknek. Az Újbarázda jól fizetett, mindent kiosztott, amit tudott. Azóta itt felépült a szárító, a gabonataroló, a sertéstelep, működik a melléküzemág, a gumiüzem. Munkahelynek lennie kell, különben elvész Nagylapos, elmennek innen az emberek és én mindent megteszek, hogy ez ne így legyen . . .

A Körösön innen és a Körösön túl

Az egyesülés után a tsz területe — amit a Hármas-Körös széles medre szel ketté — 5106 hektár lett, tagjainak száma 730, közülük 298 a nyugdíjas. Az elnök Cserenyecz Lajos volt, helyettese és egyben a főagronómus Hunya Elek agrármérnök, főkönnyvelő Szurovecz László, a pártalapszervezet titkára pedig Pintér Sándor maradt. A volt Újbarázda elnöke, Bela Lajos főkönnyvelő-helyettesi megbízást kapott. A kezdeti időket igen sok ellentmondás terhelte. A két volt szövetkezet eltérő gyakorlatának egyeztetése, a megszokott módszerek, hosszú évek alatt meggyökeresedett szemléletek összehangolása szívós politikai munkát követelt. A Béke tagsága a már megkezdett beruházások folytatását várta, az Újbarázda dolgozói a korábbi személyes jövedelmüket kívánták.

A különböző indulatok levezetése azonban nem vonhatta el az irányítók figyelmét. Új nagyüzemi munkaszervezési, termelési módszereket kellett meghonosítani, keresve: a tagság aktivizálásával hogy lehet eredményesen vezetni a közös gazdaságot. Bővült a géppark, általában — a rizs és a lucerna kivételével — nőttek a termésátlagok, javult az állattenyésztés eredménye. Az egyesülés első évében különösebb probléma nem nehezítette a gazdálkodást sem a termelés, sem a pénzgazdálkodás terén. A tagoknak kifizetett munkadíj meghaladta az előző esztendeit. Tartalékolásra azonban nem maradt pénz, a zárszámadási kötelezettségek teljesítésére valamennyi forrást felhasználta a szövetkezet.

A következő év pedig nem sok jót hozott. Az 1975. tavaszi és nyári csapadékbőség nemcsak a növényápolást és a gabonabetakarítást érintette kedvezőtlenül, de a nagy veszteséggel learatott növények hozamában is visszaesést okozott. Ezen a nyáron lánctalpasok segítettek a kombájnoknak az aratásnál és a szállítójárművek kivonatásához valamennyi DT-traktorra szükség volt. Csejten a nagyszerű termést ígérő napraforgótáblák virágzaskor dőltek bele a féllábszárig érő vízbe. Nagy volt a növénytermesztés kiesése, egyedül a rizs hozamai nőttek. Az állattenyésztés nem tudott javítani a helyzeten így hamarosan súlyos gondok jelentkeztek. A bevételkiesés meghaladta az 5,6 millió forintot. Ez és a fizetési kötelezettség növekedése mérleg- és alaphiányhoz vezetett. A veszteség, a szanalási eljárást követően 6651 ezer forint volt. Az év végén esedékes 20 százalékos munkabér-kiegészítést — mint már annyiszor, most sem tudta kifizetni a közös. Az összes vagyon 20,3 százalékát terhelte hitel, dupláját az előző évinek.

A közhangulat, mint hasonló esetben általában, romlott. A tagság zúgolódott. Ki az egyesülésben, ki a vezetésben látta a hibát. Az elnök lemondott. A helyzet kritikussá vált, az ellentétek kiéleződtek. Ahogy az ilyenkor lenni szokott, elnökválasztásra került sor. A Béke élére 8. alkalommal kerestek vezetőt. „Külső” embert, a szomszédos Lenin Tsz főagronómusát, Kovács Andrást kérték fel e tisztség betöltésére. Így lett 1976 tavaszán elnöke a szövetkezetnek.

Kedvezőbb időjárású évek következtetek, és a megerősödött szakmai vezetés is hozta az

eredményeket. A növénytermesztés hozamai fokozatosan emelkedtek. Az adósságok, hitelek visszafizetése azonban továbbra is terhelte a közöset, sőt a nem mindig megfontolt, erőltetett ütemű beruházások is nyomták a tsz-t. Így vagy nullára futottak, vagy minimális nyereséggel zárták az éveket. Még 1977-et is, amikor kimagaslóan jó búzatermést, 50 mázsa/hektár, hasonló kukorica- és igen jó napraforgótermést takarítottak be.

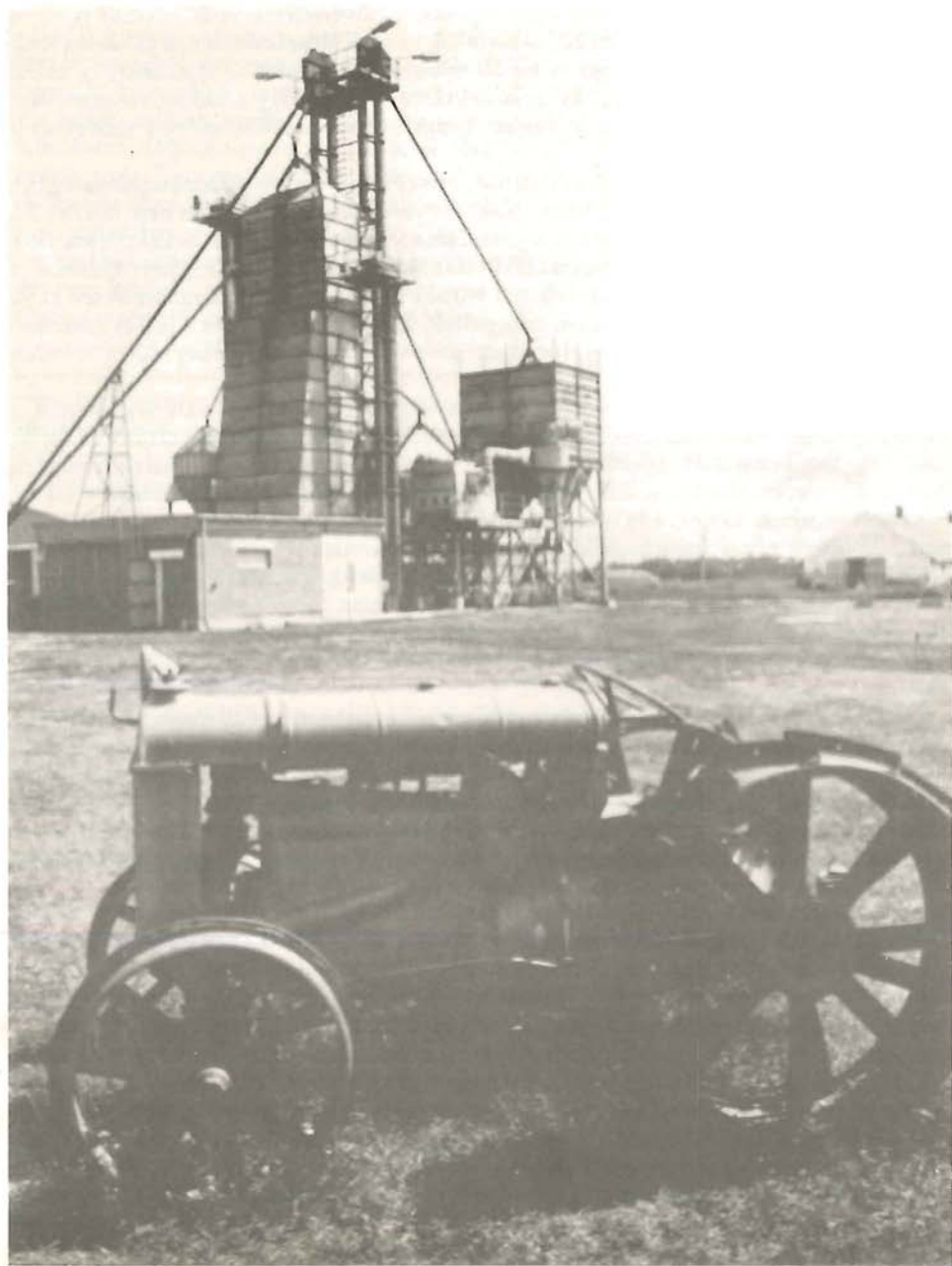
A következő esztendő sem lett rosszabb, így ismét jó hangulatban ünnepelehetett a tagság, immár a fennállás 30. évfordulóján. Zárszámadáskor mégis borotvaélen táncolt a tsz, a nem kellően megalapozott döntések nehéz helyzetet teremtettek. Az eladósodás egyre nagyobb mértékű lett. Mind több kifogás érte az elnök személyét, hogy a demokratizmust megsértve irányít, hogy nem veszi figyelembe a pártvezetőség álláspontját . . .

A Béke Tsz belső problémái szóbeszéd tárgyává váltak a településen. Dolgozónak és középvezetőnek egyaránt kedvét szegte a kialakult helyzet, romlott a munkamorál, lazult a fegyelem. A magyar mezőgazdaság jó évének számító 1979-ben ezek miatt a Békének vesztesége termelődött. Az állattenyésztésben az F1-es (holstein-fríz és magyar tarka keresztezés) tehenészeti telep létrehozásával növekedett a tejtermelés, a sertéságazat is fejlődött. Mégis, év végén közel 9 millió forint mérlegghiánnyal zárt a szövetkezet. A közös gazdaság vagyonának felét adó terhelte.

A pártvezetőség egyéni elbeszélgetéseken informálódott arról, hogyan ítéli meg a helyzetet a tagság, milyen kiutat látnak a közös számára. Ezek után a pártvezetőség úgy döntött, hogy megvonja a bizalmat Kovács Andrásról. Így alig négy esztendő múltán 1980-ban ismét elnökválasztásra került sor a Békében.

A tagság egyetértett abban, hogy a tsz első számú vezetője csak Hunya Elek főagronómus lehet. Az egyesülés óta megismerte őt a szövetkezet valamennyi dolgozója, tisztelték, becsülték, mint szakembert, mint vezetőt. Tevékenységét áthatotta a közönség iránt érzett felelősség, tehát a tagság mellette voksolt. Szükség volt azonban egy jó főkönyvelőre s egy jó főagronómusra is. A szomszédos Lenin Tsz segítette megoldani e gondot, átengedve két tehetséges, fiatal szakemberét, Galambos Imre közgazdász és Tóth Lajos agrármérnököt. Tóth Lajos több mint 5 esztendőn át irányította a termelést, különösen szívügyének tekintette a növénytermesztést, annak minden gondját-baját. A gyomaendrői Alkotmány Tsz hívta át a jó felkészültségű szakembert 1986-ban és megválasztotta elnökének. Az új főagronómus Villányi Attila lett, aki korábban — már mint gyakornok — Kun István irányítása mellett dolgozott a Békében.

A tsz vezetése megújult, friss erők jöttek lendületbe, a helyzet azonban igen nehéz volt. A korábban felhalmozódott adósságállomány, a hiányos eszközellátottság gátolták az előrelépést. Az 1981-es esztendőben egyedi rendezési eljárásra került sor. A párt- és állami szervek igyekeztek támogatni a talpraállásért küzdő kollektívát, a jobb sorsra érdemes gazdaságot. Gépvásárláshoz 10 millió forintos állami támogatást kapott a Béke, engedélyezték és hitellel segítették a terményszárító építését és a sertéstelep létrehozását, a rizstelep építéséhez is állami támogatást nyújtottak. A szövetkezet igyekezett jól hasznosítani a kapott juttatásokat, jelentősen fejlődött a géppark, Nagylaposon beindult a melléküzemági tevékenység, a gumiüzem, elsősorban a nők alkalmazásával. Az esztendőt már 9 millió forintos nyereséggel zárták. Ez természetesen javította a dolgozók munkakedvét, dinamikusan láttak az 1982-es esztendő feladataihoz. Tükrözi ezt a bábolnai típusú terményszárító építésének üteme is, hiszen a beruházást tulajdonképpen áprilisban kezdték meg, az őszi betakarítású termények szárítását pedig már a saját berendezés vezette, sőt némi bérszárítást is vállalhattak.

Szárítótelep — Nagylapos

A jó szakmai irányítás és a minőségi munka a növénytermesztés eredményein is meglátszott. A búza hektáronként 20 százalékkal, az árpa 30 százalékkal, a kukorica több mint 60 százalékkal, a napraforgó pedig 50 százalékkal termett többet, mint az előző esztendőben. Jól sikerült a rizs is, 37 mázsa/hektáros átlagával. Így aztán a zárszámadáson csaknem 11 milliós nyereségnek örülhetett a tagság, melyhez hasonlóra a szövetkezet fennállása alatt nem volt példa.

És szépen indult az 1983-as esztendő is, bár az ősz és a tél meglehetősen csapdékszegény volt. A tavasz mégis reményteljes búzatáblákat köszöntött, azonban esőt nem hozott. És jött a száraz, forró nyár . . . A növénytermesztés várható hozamának 38 százalékát vitte el az aszály. A Béke Tsz 35. zárszámadásán mintegy 20 millió forint hiányt mutatott a mérleg. Ha van eső, csaknem ennyi lehetett volna a nyereség, mert a maga területén ki-ki becsülettel megtette, amit kell. S nem csüggedtek, bizakodással fogtak a '84-es esztendő megalapozásához. Egy hét alatt elvetették az őszi búzát, november 20-ra minden talpalatnyi földet felszántottak.

Ugyancsak ebben az aszályos esztendőben, alig három hónap alatt felépítették a Gabonaforgalmi Vállalattal közösen finanszírozott 600 vagonos terménytárolót Nagylaposon és megkezdődött a „hármamentes” sertéstelep építése. A melléküzemágak (gumiüzem, ostyaüzem) 4 millió forintos nyereséget hoztak, hasonló mértékű a takarmánybolt fogalma. Ekkor, 1983-ban kezdődik meg az állattenyésztésen belül a szarvasmarhaállomány gyors ütemű csökkentése. Több évtizedes fejlődés után a brucellával fertőzött állomány felszámolása elkerülhetetlenné vált. Legalábbis — akkor még úgy gondolták — átmenetileg, hiszen létjogosultsága lehet a szövetkezetben, melynek talajadottságai szükségessé teszik a tömegtakarmány termesztést, amit közismerten a szarvasmarha hasznosít a legjobban. A következő esztendő végére kiürültek a tehénistállók.

Ezt a lépést a tagok egy része, főként az idősebbek máig nem tudják megemészteni. Tsz tehén nélkül? Milyen paraszt az, akinek nincs tehene? Erdemes tehát kissé alaposabban elemezni ezt a dolgot mégpedig az állatorvos, dr. Koleszár József segítségével, aki húsz esztendeje, 1967 óta dolgozik a Békében. Szabolcs-Szatmár megyében, Kisvárdán született, s az egyetem elvégzése, illetve a katonaidő letöltése után érkezett Endrődre egyetlen bőrönddel, ám annál nagyobb lelkesedéssel, a fiatalság világmegváltó hitével.

Amit a Békében talált, megfelelt az akkori körülményeknek, viszonyoknak:

— Többnyire egyszerű, szerfás (nem fűrészelt fenyőből, hanem girbe-gurba akácból készült) épületekben tartották az állatokat. Az istálló nyáron meleg, télen hideg volt. Körülbelül 160 tehenet és vagy 2000 sertést nevelt a tsz. Tapasztalat híján a nagyüzemi állattartás kezdetleges volt, az állatállomány különböző betegségekkel fertőzött. Összekeverült a sok állat innen-onnan, s itt a keveredés nem előny. A szövetkezeti mozgalom az állategészségügy szempontjából kezdetben sok gondot jelentett, tulajdonképpen hátrányos volt. Amikor 1961-ben a nagyarányú szövetkezetesítés folyt, megnőtt a tsz-ek állatállománya, hozták a belépő tagok saját jószágait, köztük a fertőzötteket is. A kór könnyen elterjedt a közös istállókban, egy-csapásra megbetegítve az addig egészséges állatokat is. Nagy munkát végzett dr. Vörös Béla állatorvos, míg 1968-ban gümőkórmentessé vált az állomány. Ennek azonban nagy ára volt, végsősoron leromlott a szarvasmarha-állomány. Ugyanis egy liter tej képzéséhez 60 liter vér áramlik át a tőgyön, ez óriási igénybevételt jelent, minél jobb tejelő a tehén, annál nagyobb. A betegség pedig ott támad könnyebben, ahol nagyobb az igénybevétel, így a jól tejelők betegedtek meg, a kevés tejet adók maradtak egészségesek. A gümőkórmentesítés tehát negatív szelekcióval járt.

A tsz-eknek, gazdaságoknak 1968-ig nem volt „saját” állatorvosuk, az üzemi állatorvosi hálózat ekkortól kezdett kialakulni. A diplomás szakemberektől általában „csak” annyit vártak, hogy ha megbetegszik valamelyik jószág, gyógyítsa meg. Az, hogy a betegségeket meg is lehet előzni különböző módokon, nemigen foglalkoztatta — különösen ha az pénzbe került! — a közös vezetőit. Sokat kellett fejlődnie a szemléletnek míg ezt felismerték, az állatorvosok figyelmeztető szava ekkor még pusztába kiáltott szó. Tehát a gümőkórtól sikerült megszabadulni, ám jött a brucellózis:

— Központi program volt úgy 1968—1970 táján a szarvasmarhaállomány növelése. Ekkor egy vemhes üsző 10 ezer forintba került, amiből 8 ezret(!) az állam fizetett, tehát a tsz-nek csak 2 ezer forintjába került az állat. Nem csoda, hogy elkezdtek fejleszteni az állományt a Békében is, amit találtak, megvették és vele együtt a brucellózist is. Ez egy több ezer éves betegség, gyógyítani nem tudjuk. A brucellával fertőzött tehén elvetél, nincs se borjú, se tej. Általában a harmadik, negyedik ellés sikerül a jószágnak, ekkorra áthagolódik a szervezete, s a továbbiakban rendesen világra hozza a borjait. Az ilyen borjú azonban csak 60 százalékos. Nincs gyógyszer, ami gyógyíthatná, egyedüli orvosság az idő, az a 2—3 esztendő, ami vetélésekkel telik. Ezalatt azonban semmi haszon nincs rajtuk, kevés a borjú, kevés a tej, amivel kereskedhetnénk, csak a kiadás maradt. Így nem érdemes tartani az állatokat. Ráadásul a brucellózis nem látszik a tehenen, vidáman eszik, olyan, mint az egészséges, így az emberekkel nehéz megértetni, hogy ez az állat bizony beteg. Amikor 1974-ben a Béke és az Újbarázda egyesült, összekeverték az állományt,

Dr. Koleszár József

pedig az Újbarázdái egészséges volt! Azután 1977-ben a magyartarka állományt felcserélték a holstein-frízre, de megint fertőzöttel! Hogy miért? Mert az volt az olcsó, s nem értettek a brucellózishoz. A húsnak, tejnek egyforma volt az ára, függetlenül attól, mennyibe került a tehén. Ez érvényesült a szemléletben, és így került később kétszer annyiba az állomány. Az állattenyésztést a pénztelenség teszi tönkre.

Aztán megszületett az országos program a brucellózismentesítésre, 1980 és 1985 között kellett ezt megvalósítani. A Béke 1984 végére eladta a teheneket, felszámolta a szarvasmarha-állományt. Nem volt más választásuk, bármennyire fáj is ez sok tsz-tagnak. A kellő tartási, egészségügyi feltételeknek megfelelő, új szarvasmarha-telep kiépítésére pedig, az igen magas költségek miatt, nincs remény. Marad a „nosztalgiazás”, a tsz istállóiból először eltűnt a ló, aztán megszűnt a méhészet, utána a baromfi, majd a szarvasmarha. Húsz éve, '68-ban 120 lova volt a Békének, 1987-ben hat. A lóistállóból raklapüzem, a tehénistállóból dobozüzem lett. Amikor idekerültek még 100 méhcsaládot vittek „legeltetni” a Mátrába.

(A vezetői hozzá nem értés is segített a méhészet felszámolásában. Az akkori idők főagronómusa, Bacsa Vendel mesélte, hogy az elnök nem engedélyezte(!), hogy cukrot vásároljanak a méheknek. Szerinte a méheknek erre nincs szükségük, s nem lehetett meggyőzni az ellenkezőjéről. Persze, ettől függetlenül is, a méhészet kiszorult a közös gazdaságokból az egyének „magánvékenysége”, mondhatni hobbija lett.)

A baromfitartás a szegényember beruházása. Ezt a nehéz időkben is meg tudta és tudja csinálni a Béke. Persze a hozzáértés, a tapasztalat hiánya olykor itt is gondot okozott:

— Egyszer, éjjel úgy 11 óra tájban zörgetnek nálam, „Jöjjön gyorsan doktor úr, mert az összes gyöngyös elpusztul! Ötezer kisgyöngyöse volt a tsz-nek. Az istállóban, egy teknőszerűen kialakított padozaton helyezték el őket. És bizony kókadtak, fulladoztak, tényleg nem sok híja volt, hogy elpusztuljanak. A zárt teknőben ugyanis összegyűlt a széndioxid, s mivel az nehezebb gáz, mint az oxigén: ránehezedett, rátelepedett a kis állatokra, persze, hogy fulladoztak. Nem kellett mást tenni, mint gyorsan kiszellőztetni, s máris megszűnt a széndioxid-mérgezés veszélye.

Az állatgondozóknak is tanulni kellett, mikor, mit, hogyan csináljanak. A hozzáértés, a tudomány kevesebb volt, az állatok szeretete, a lelkiismeretesség viszont sokkal nagyobb szerepet játszott, mint ma. Előfordult, hogy egész évben csak egy borjú hullott el. A szarvasmarhatartás megszűnése után kezdődött a kacsatartás, ami három éven át folyt, s ez idő alatt gyakorlatilag nullára futott. Tehát különösebb haszna, (noha kezdetben igen jövedelmezőnek bizonyult) nem származott belőle a tsz-nek. Az új próbálkozás a baromfifronton 1987-től a Barbari-program, a pézsmakacsatartás.

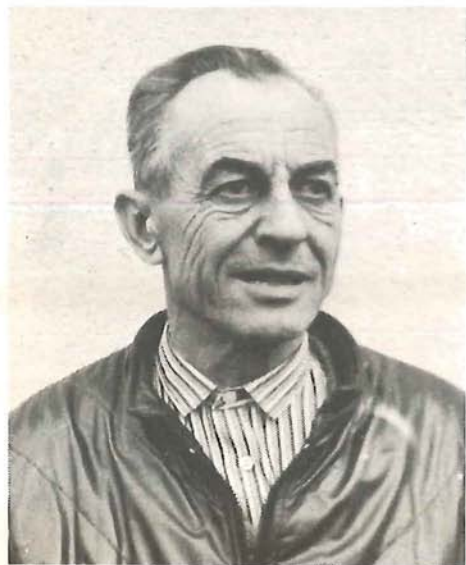
Az egyetlen állatfaj, ami mindig volt, s ma is megtalálható a Békében, az a sertés. Még hozzá az állatorvos öröme, végre „állathoz méltó” körülmények között:

— Az I-es kerületben még ugyan a 30—40 éves szerfás ólakban a hagyományos technológiával, fajtákkal folyik a tartás, de a II-es kerület sertéstelepe korszerű, „hármamentes” telep, jelenleg mintegy 370 kocával, amelyek mentesek a három legnagyobb kárt hozó betegségtől: a brucellózistól, a leptospirozistól és az Aujeszky-féle betegségtől. Az 1985-ben beindult, teljesen zárt telep a Kahyb-fajtával üzemel, 1987-ben már nyereséget is hozott. A hús esztendő alatt, amit itt a Békében eltöltöttem, nem panaszkodásnak szánom, de sok szakmai küzdelemben volt részem. S most látok először kibontakozást. Van egy olyan telepünk, aminek kapuja, kerítése stb van. Veszteségesen nem szabad állatot tartani. Az állattenyésztés azonban csak a megfelelő feltételek hiányában veszteséges. Tehát a nyereséghez jól kiválasztott fajta, állathoz méltó, az igényeit kiszolgáló körülmények, és természetesen jó és olcsó takarmány kell.

Az 1985-től üzemelő, teljesen zárt, „hármamentes” Kahyb-telep

Persze, ezeket sem könnyű „összehozni”, mert mindenekelőtt pénz kell. Abból pedig a Békében mindig kevés volt, bár keményen dolgoztak érte. Az állattenyésztés, és a melléküzemágak bár fontos szerepet játszanak a gazdálkodásban, az alapvető mégis a növénytermesztés. E téren pedig az 1983 óta tartó aszályos esztendőök nem sok jót hoztak. A tsz és a tagság sorsa összefonódik. Múltán elégedetlen az 1987-es évvel Zs. Tímár Lajos, akinek egész családja, felesége és fia is a Békében dolgozik:

Zs. Tímár Lajos

— Ahogy a tsz küszködik gondokkal, ugyanúgy a tagság is. Mert az idén hiába vártuk, hogy a háztáji kisegít bennünket, nem sikerült. A rizs bejött úgy, ahogy, 7 ezer forintnál többet fizet egy kataszteri holdon, a napraforgót még nem tudjuk, de gyenge lett, annyi biztos. Hol nyerünk rajta, hol meg veszítünk, akárcsak a tsz, így van ez mióta itt dolgozom, 1951 óta. Itt kezdtem a munkát a Békében, és azóta is itt vagyok 19 éves koromtól kezdve. Nagyon nehéz körülmények közt indultunk. Sok volt a kézi munka, télen is dohányt simítottunk, fűzfavesszőt tisztítottunk. Az '51-es, '52-es évben telepítettük a Kecskés-zugban a gyümölcsöt, ami most halálra van ítélve. Már nem gondozzák őket, kiosztják a telkeket. Megváltozott a világ. Több mint 30 éve vagyok a tsz-ben, voltam növénytermesztő, fogatos, sertésgondozó, raktáros, most megint az állattenyésztésben dolgozom. Ez az '1987-es rossz éve volt megint a tsz-nek. Én csak a

háztájából indulok ki. Itt van például a hibridnapraforgó. Először is szerintem nem jól készítették elő a talajt, sekélyen szántottak. Másrészt nem volt tiszta a vetőmag, egész nyáron idegeneltünk. Kihúztuk az állománynak vagy 40 százalékát. Tudom, hogy ezen a kötött talajon nehéz gazdálkodni, hogy az időjárás se kedvezett, de csak azt mondom, a munkában is akad kifogásolnivaló. A hibridkukoricának jól sikerült a vetése. Ott meg későn kezdték az öntözést. Pedig közben itt a víz, és öntözőberendezéseink is vannak. Kerülnek itt olyan dolgok, amit én már nem tudok megérteni. Száz marha hízott az istállókban. Biztos pénz volt. Fel kellett számolni a brucellózis miatt. A sertéssel viszont, az van sok, csak nem lehet úgy egyensúlyozni. Egy bikával 5—6 disznó ér fel.

Meg aztán a gondosság, a lelkesedés se olyan manapság. A Cserép Lajos idejében hajnalban kaszáltuk az árpát, úgy 2 órától 5-ig, hogy ne peregjen a szem, meg a lucernát, hogy ne törjön a levele. Amikor a harmat felszállt, már abba is hagytuk, és másnap kezdtük újra. Most például őszi árpánk nincs is, azt mondják, nem gazdaságos. Ez megint a szakemberek dóga.

A betakarító géppark a '70-es évek közepe táján — Kolosz-kombájnok

A rizst is úgy arattuk sarlóval, ha kaszát láttak, már büntettek. Egy napig száradt, utána raktuk össze, csépeztük. Lócsös parasztszekérrel hordták el. De mindig ponyvát raktak a gabona alá, hogy ami szem lepereg, az se menjen kárba. Minden szemre vigyáztunk. Ma mindenből több terem, de nem is figyelnek úgy oda rá, ha szóródik, szóródik. Biztos, hogy fejlődtünk, sok mindenben előreléptünk, csak sajnos, úgy tapasztalom, a munka becsülete inkább csökkent, mint nőtt, közömbösség van sokszor az emberekben és erre minden téren ráfizetünk . . .

Változott a világ, s változnak az emberek, más az érdeklődés, más az aktivitás iránya. A közösségi munkadíjakkal, oklevelekkel elismerten kiemelkedő a Béke tsz-ben. De más,

mint régen, amikor például a gyűlések öt-hat óra hosszat is tartottak. Elkezdték délután és még este 10 órakor se lehetett befejezni. Folyt a vita, gyakran és hevesen arról, hogy mit termeljenek a háztájiban, Csejten, a Páskumban vagy a Peresi részen, nagyon sajátjuknak érezték a tsz-t, sokan beleszóltak, mit, hogyan csináljanak, mit építsen, merre haladjon. Elhangzottak okos és kevésbé okos dolgok is. Erre talán nem a legjobb, de mindenesetre derűs példa a következő, amit az egyik „öreg Béke-beli” mesélt:

„Voltak notórius hozzászólók. Dolgozott itt két öreg, az egyik beszédhibás volt, a másik meg, hogy úgy mondjam, ilyen könnyűfejű. De mind a ketten nagyon szerettek hozzászólni. Mindenhez. No, ezeket oszt’ összetették dolgozni. Nem egyeztek. Mindig összekaptak, mint a gyerekek. Egyikük nagyotthalló is volt. Gyűlés volt. Egymás mögött ült a két öreg, mellettük meg mi. Következtek a hozzászólások, az egyik öreg már áll is fel és mondja, mondja. A másik meg nem hallotta, hogy mit, kérdi hát, hogy: — Mit mond?! Ezek meg olyan „figurás” gyerekek voltak mellette, mondja az egyik: — Szid téged!

No, az öregnek se kellett több, felállt és hátulról nyakonvágta a „komáját”. Lett olyan botrány! Egyből szünetet rendeltek el. Mi gyorsan eltűntünk, de ezt a gyűlést sokáig emlegettük.”

Ha hihetünk az „öregeknek”, és miért ne hinnénk, régebben jobban volt véleménye a tagoknak. Vagy csak egyszerűen volt véleménye . . . Persze, az igazsághoz tartozik, hogy régen, mondjuk a sok kis tsz korszakában könnyebben átlátható volt a közös gazdálkodása. Most viszont az egész egy nagy, bonyolult rendszer, az „egyszerű parasztész” nemigen elég ahhoz, hogy megértse összefüggéseit. És még így is — a tapasztalatok szerint — a Béke tagsága aktívabb az átlagosnál. Időről időre felszínre kerül valami új kezdeményezés, ami tükrözi, hogy a dolgozók változatlanul sajátjuknak érzik a tsz-t.

A felszínre törő egyéni kezdeményezéseket mindig megszavazzák és miért ne tennék, hisz hasznos, a fejlődést segítő dolgok kerülnek szóba. Felhívások a minőség javítására, a felelősségteljesebb munkára, arra, hogy méltóképpen ünnepeljük meg jeles évfordulóinkat, vagy éppen arra ösztökélnek, hogy társadalmi munkával segítsék a brigádok valamely beruházás kivitelezését.

Szervestrágyaszórás az 1970-es években

Silózás a '70-es években

Útkeresés

Az 1980-as évek közepe általában nem sok jót hozott a termelőszövetkezeteknek. Aszályos esztendők jöttek egymás után egyes területeket jobban, másokat kevésbé sújtva. A gazdálkodás körülményei, a közgazdasági környezet is változott.

Országosan — a 83-as aszály ellenére — a mezőgazdasági termelés elérte az 1982-es szintet, ami jelzi, a szárazság nem egyformán sújtott minden területet. Békés megyében a termés kiesés igen nagy volt, noha eleinte úgy tűnt: a jól megalapozott 1983-as esztendő a rekordok éve lesz. Azonban már a búza virágzásakor 34—36 Celsius fok hőség uralkodott, s ez sejtette: termés csökkenéssel kell számolni. Az aszály egész éven át tartott, és különösen az őszi betakarítású növényekben tett kárt. Pusztító hatása elsősorban Gyomaendrőd, Dévaványa, Szarvas és Orosháza térségében volt érezhető.

A növénytermesztés kiesése — a tervhez képest — a megyében 1,5 milliárd forintot tett ki, amit az állattenyésztés csak némiképp ellensúlyozhatott. Az előző évi, 1982-es szinttől 4 százalékkal maradt el a mezőgazdasági termelés. Noha a szövetkezetek igen takarékosan gazdálkodtak, az üzemi beruházások szintje is mintegy 10 százalékkal csökkent, az aszály miatti kiesések 26 tsz.-ben és egy állami gazdaságban összesen 390 millió forint veszteséget okoztak. A 26 szövetkezet egyike a Béke volt, veszteségük elérte a 13 millió forintot.

A következő esztendő azonban még ezen is túltett. Ismét az aszály számlájára írható a mintegy 20 millió forintos veszteség, amihez még alaphiány is járult.

A '84-es esztendő eredménytelensége — mindent összevetve 35 millió mínusz — sújtotta az endrődieket. Igaz az okok között a jobbra kivédhetetlen aszály foglalta el az első helyet, mégsem érezték teljesen vétlennek magukat e negatív rekordban, melyben kétségkívül szerepe volt a szarvasmarhatelep felszámolásának, és a folyamatban lévő, mintegy 30 millió forintos beruházásnak, a sertéstelep építési költségeinek is.

Annál nagyobb az öröm, hogy az 1985-ös esztendőt már sikerült több mint ötmillió forintos eredménnyel zárni. Szerepet játszott ebben az a nagyon alapos közgazdasági elemzés is, mely felmérve a megváltozott körülményeket s összevetve azt a tsz adottságaival, tapasztalataival „megreformálta” a növénytermesztést, állattenyésztést. Megnövelték a jövedelmezőbb növények, állatfajták arányát.

Ugyanakkor, az érdekeltségi rendszert is továbbfejlesztve, kialakultak — mind a termelő, mind a számviteli munka területén — az önálló egységek. A központi szabályozás tekintetében 1985-ben választhattak a tsz-ek a különböző keresetadóztatási formák között. A Béke tsz a hozzáadott értéktől függő munkadíjtömeg-szabályozást választotta, mely a két aszályos, veszteséges év után a legtöbb reményt adta a keresetek növeléséhez.

Bármely szabályozási formát választja is azonban valamely gazdálkodó, annyi bizonyos, hogy a nyereség növekedése nélkül aligha emelheti dolgozóinak bérét. Ezt az

Rízstelepítés 1983-ban

Nagylaposi magtár építése 1984

összefüggést jól megértették a Béke-beliek is, s mindent elkövettek, hogy munkájuk eredményes legyen. Az 1985-ös és 1986-os esztendő, a még mindig tartó aszály ellenére nyereséget, igaz ugyan, hogy elég keveset, de nyereséget hozott. Azonban a szövetkezet tartalékait is úgyszólván kimerítették, s mivel a '87-es esztendő időjárása sem kedvezett, megint nehéz helyzetbe került a Béke.

Kétségtelen, hogy a magyar gazdaságban a közgazdasági környezet változásainak követése, a más és más feltételekhez való alkalmazkodás nem kis erőfeszítést és főként szakértelmet követel a gazdálkodóegységektől. A Béke tsz főkönyvelője 1980-tól a közgazdasági diplomája mellé doktori címet is szerző fiatal szakember, dr. Galambos Imre:

Dr. Galambos Imre

— Az utóbbi években körülbelül 140 millió forint értékben jelentős termelési szerkezet átalakításokat valósított meg a szövetkezet. Ösztönzőbb érdekeltségi rendszert hoztunk létre, megszülettek az önelszámoló egységek, beindult a számítógépes adatfeldolgozás. Ezek segítettek a számunkra kedvezőtlenül alakuló közgazdasági feltételek és némiképp az aszálykárak kivédésében. Sajnos, 1987 már az ötödik aszályos esztendő. Munkahelyi tanácskozásokon, vezetőségi üléseken, küldöttgyűléseken mindig hangsúlyozzuk, hogy a betervezett munkabéremelést csupán a betervezett nyereség realizálása esetén fizethetjük ki. A rizs, és a kukorica betakarítása után teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy 1987-ben nem lesz meg a tervezett nyereség. Így egy intézkedési tervet fogadott el a szövetkezet vezetősége. A kiesett eredmény hatására a munkabértömeget is csökkenteni kellett, ezért az év végén, két hónapon át a szövetkezet 60—70 dolgo-

zója más üzemekhez járt munkába, s tőlük kapta a munkabéret.

A '87-es esztendő tehát veszteséggel zárult. Ez önmagában is gond, de az induló '88-as esztendő más oldalról is többletfeladatokat hozott. Új adórendszer lépett életbe, mely a személyi jövedelemadó és az általános forgalmi adó (ÁFA) bevezetését jelenti. A közismertté vált „bruttósítás”, valamint az új ITJ-számok és az ÁFA-kulcsok megtanulása elsősorban a számviteli szakemberek munkáját szaporította. Az árváltozások és az adóreform hatására várhatóan 4 millió forint plusz elvonásra számít a szövetkezet az 1988-as évben. Ez az eddiginél is megfontoltabb gazdálkodást kíván a tsz-től. Ebben a főkönyvelő szerint a számítástechnika is segítségükre lehet:

— A számítástechnikai fejlesztés kezdetét a szövetkezetben az 1984-ben vásárolt Commodore 64-es számítógép jelentette. Ekkortól folyik itt számítógépes értékelés, menetlevél-feldolgozás stb. A vetésszerkezet, műtrágyakiszórás, abrakfogyasztás optimalizálási programja is rendelkezésre áll. A kézi könyvelésről pedig, 1986-ban úgy döntöttünk, áttérünk a számítógépes könyvelésre. Ekkor vásároltunk nagyobb teljesítményű számítógépet, IBM PC-AT-kompatibilis egységet. 1987 januárjától a készletgazdálkodást és a főkönyvi rendszert számítógépen dolgoztuk fel. 1988 elejétől pedig a pénzügyi gazdálkodás, az általános forgalmiadó-számítás is „fut” e gépen.

Szántás, 1987

Nehezen indult, sok vesződéssel járt a számítástechnika meghonosítása, a gépi feldolgozás megvalósítása. A korszerű módszerek alkalmazásáról azonban bűn lenne lemondani, hisz enélkül még nehezebb lenne elérni a „talpraállást”, mellyel már eddig is sokszor próbálkoztak, s többször is úgy tűnt: most sikerül. Tartóssá azonban, sajnos, nemigen vált ez a siker. A tsz 40 évét jó és rossz esztendőк sűrű váltakozása jellemzi.

Búzavetés az 1980-as évek elején

Kukoricabetakarítás 1978-ban, Claas Dominátorral

A múlthoz képest rengeteget fejlődött, gazdagodott, csak elismeréssel lehet szólni róla. Ám nem csupán visszafele kell nézni az összehasonlításnál, hanem mindenfelé. A többi tsz-hez képest vajon milyen megélhetést kínál tagjainak az endródi Béke?

— Azt kell mondjam, nem a legjobbat. Körbenézünk, tapasztaljuk máshol, messzebb, többet kereshetnénk. Erről nem annyira a tsz tehet, az egész megye elmarad az ország más részei mögött. Mégis, aki itt lehúzott 15—20 évet, már nem keres másik munkahelyet . . .

Az őszinte kritikus Turcsányi Miklós. Villanyszerelő az I-es kerületben. Egyidős a tsz-szel, itt kezdett el dolgozni miután leérettségizett, és Veszprémben elvégezte az iskolát, amely autóvillamossági szerelő képzést adott neki.

Turcsányi Miklós

resünk. Nem kimondottan a tsz-re gondolok, hanem általában Békés megyére. Régóta beszélünk arról, hogy itt a legrosszabb az ellátás, legkevesebb a nyugdíj, a munkadíj és nem változik a helyzet. Vannak ismerőseink az ország más tájain, el szoktunk látogatni például Lábatlanra. És csodálkozunk, hogy lehet kapni csabai kolbászt, gyulai kolbászt. Ismerőseink meg csodálkoznak, hogy mi csodálkozunk, hiszen ez természetes. Ott. Itt, ahol csinálják nem. Ezek a dolgok kicsit elkészerítik az embert.

Késésben van a megye, és úgy gondolom a tsz is. Az itteni embereknek sokáig az állattenyésztés meg a növénytermesztés jelentette a munkát. Mi vagyunk talán az első nemzedék, akik már nem így élünk. A tsz a növénytermesztés hozamától függ. A melléküzemágak későn indultak, a szemlélet miatt, gondolom. Mire megértettük, hogy ezekre szükség van, mások már csinálták. Így azok sem működnek igazán jól. Próbálkoztunk új módszerekkel is. Létrehozták az önelszámoló egységeket, most meg a költségtérítési gépjármű-üzemeltetéssel kísérletezünk. Ezek úgy érnek valamit, ha tisztességes, pontos a nyilvántartás. És, persze, ha bíznak egymásban az emberek.

Már több éve, hogy éppen csak van nyereségünk vagy veszteséges a tsz. Jó lenne már továbblépni. Ez nemcsak a vezetőkön múlik. De azzal nem értek egyet, ami most kezd „divatba jönni”, hogy küldjük el az embereket, keressenek máshol munkát. Ezt nem tartom jó módszernek, bár lehet, hogy nincs más út. Azt mondom, ha rossz a tsz, legyen egyformán rossz mindenkinek, ha meg jó, akkor azt érezze minden dolgozó. Úgy tapasztalom, a vezetőség és a tagság kissé eltávolodott egymástól. Az emberek közömbösekké, elfogadnak mindent. Talán nincsenek ahhoz szokva, hogy kiverekedjenek maguknak valamit.

A vezetőség többet tehet a tsz-ért, mint a tagság. Akármilyen jól dolgozik a tagság, ha a vezetés nem megfelelő, nincs eredménye a munkájának. Persze, ez fordítva is igaz. És, ha a pénztárcámat nézem, azt kell mondanom, sajnos valamelyik megállapítás a mi szövetkezetünkre is érvényes . . .

Nem vitás, a megoldást a tsz vezetőinek kell megtalálniuk most is. A tagság programot vár és bízik a vezetőkben, hogy a jövőt közös erővel eredményesebbé tehetik. Ebben bízik az elnök, Hunya Elek is, aki 1988-ban nyolcadik esztendeje viseli a tisztséget, s ez a Békében már szép „kornak” számít.

— Amikor a katonaságtól leszereltem, kezdtem el igazán dolgozni. Sok kisgépet javítottunk a tsz-ben. Nem volt nehéz kezdés, egy régi jó barátommal álltunk munkába és ismerősök voltak azok is, akik már korábban itt dolgoztak. Később a hálózati villanyszerelői képesítést is megszereztem. Amikor idejöttem, abban bíztam, hogy a mezőgazdaságban is könnyebb lesz az élet, könnyebb, mint apáinknak. És jobban élhetünk. Hát, annál jobban is élünk, mint régen, de rosszul esik az embernek, hogy máshol, ugyanezért a munkáért a dupláját fizetik annak, amit mi ke-

Hunya Elek

— Lassan 20 éve vagyok a tsz-ben, én is sok mindent átéltem tehát, ugyanúgy, mint azok, akik hasonlóan hosszú ideje dolgoznak itt. Sajnos, ezekből az esztendőkből több volt a sikertelen, mint a sikeres. De kezdjük az elején. Az Újbarázda tsz tagja volt édesapám. A tsz-ből megkerestek, hogy — fiatal ember lévén — tanulnék-e tovább, ha igen, szerződést kötnének velem. Így lettem az Újbarázda ösztöndíjasa. Nyáron dolgoztam a tsz-ben, fizikai munkát végeztem, ősztől tanultam a debreceni agrártudományi egyetemen. Mikor 1969-ben elvégeztem az egyetemet, kezdő szakember lettem a szövetkezetben. Dolgoztunk, különösebb gond nélkül telt az idő kezdetben. Gyarapodott a tsz, bővült a géppark, éltünk, ahogy a többiek. Még 1964-ben egyesült az Újbarázda és a Kossuth tsz, melybe már korábban beolvadt a Hunyadi tsz.

(Az egyesülés itt sem volt zökkenőmentes, a tsz-ek vonakodtak az összevonástól.

Aztán az első közös zárszámadáson 38,51 forintos munkaegységről számolt be a vezetőség. Az állatállomány 149 szarvasmarhából, 69 lóból, 1087 juhból, valamint 931 sertésből állt 1969-ben. Elég gyenge minőségű földjeiken — 11,9 az átlagos aranykorona érték — három kombájn és 17 erőgép segítette a munkát.)

Aztán 1970-ben a Körösök völgyében nagy árvíz és belvíz pusztított, az embereknek a gáton kellett lenni. Emellett a növénytermesztési feladatokat is el kellett végezni. Nehéz év volt és az a záráson is meglátszott. Éppen hogy sikerült nullára kifutni, illetve minimális kis nyereséget elérni. Ahogy az a gyenge évvzárásokkor elő szokott fordulni, megromlott a vezetők, illetve a vezetők és a tagság közti kapcsolat. Végül az akkori főagronómust, Farkas Feri bátyámat megkérték, keressen másik munkahelyet. Hozzáteszem, hogy akkor még a felsőbb irányító szerveknek nagyobb beleszólása volt a tsz-ek ügyeibe, a maihoz hasonló önállóság még nem alakult ki. Így a főagronómus távozásával megkértek, vállaljam el ezt a beosztást, mint újdonsült diplomás, aki ismeri az itteni földet, a fizikai munkát.

Hát én a „tudománnyal felvértezve” úgy gondoltam, hogy sok új módszert, lehetőséget, tudományos eredményt kipróbálunk, a tsz-ben is, ezzel lehet majd előrelépni, jobbat tenni a gazdálkodást. Aztán rá kellett jönnöm, hogy mindezek megvalósításához nem kevés pénz kell. És az időjárás is jelentősen befolyásolja az emberi munkát, akaratom, a tudományok alkalmazását. Ezzel együtt azt kell mondanom, sikerült javítani a termelés színvonalán, javultak az eredmények. Közben az akkori elnök, Hajdú Lajos, megunta a községi irányítók zaklatásait, módszereit, és a következő ciklusra nem vállalta a vezetést, elment. Jó szakember és jó ember volt, sajnáltuk. Utána Bela Lajos, az addigi főkönyvelő került a tsz élére. Lajos éppen hogy elkezdte az elnöki munkát — amivel egyébként kicsit nehezen birkózott meg —, jött az „egyesületi hullám”, országosan szorgalmazták a tsz-ek összeolvadását. Az Újbarázdat is erőltették, hogy egyesüljön a Békével. A tagság ódzkodott és utóbb kiderült, hogy igaza volt, mert ez az 1974-ben megtörtént dolog,

klasszikus példája annak, hogy hogyan nem szabad egyesülnie a tsz-eknek. Pontosabban ez nem egyesülés volt, hanem egyesítés. Távol esett egymástól a két gazdaság, az egyik a Körös déli, a másik az északi oldalán gazdálkodott, nem ismerték közelebről egymást, nem tudták a másik milyen módszereket alkalmaz stb.

Hogy miért éppen ennek a két távolesőnek kellett egyesülni? A községi politika akkor olyan volt, a jobb földeket megszerezte magának a legerősebb tsz, a maradékot kapta az Újbarázda meg a Béke, aztán a gyengéket összecsapták.

Az egyesítés nem javította, hanem nehezítette a gazdálkodást. Egymás gondjainak, bajainak megismerése, az alapszabálytól kezdve a bérszabályozásig, mindenféle előírás azonos értelmezése, az egységes üzemszervezet kialakítása hosszú időt vett igénybe. Máig él az emberekben a két tsz emléke. Szívós, kemény vezetői munkával sikerült elérni, hogy az I-es kerületből, Öregszőlőről zokszó nélkül elmenjenek az emberek dolgozni Csejtre és fordítva, hogy a nagylaposi dolgozó Peresre menjen és ugyanazt a teljesítményt nyújtsa, mint a „hazájában”. Ma már ez megszokottá vált, nincsenek ilyen munkaszervezési gondjaink, amilyenek korábban nehezítették a gazdálkodást.

No, hát 1974. január elsejével megtörtént az egyesülés. Ebben az esztendőben még tartotta magát a tsz, ami szerintem a korábbi időszak munkájának köszönhető, nyereséggel zártunk. A következő évben aztán „beesett a gerenda”, veszteséggel zárt a Béke, szanáltak bennünket. Különböző szigorú előírások születtek arról, hogy mit kell a tsz-nek tennie a nyereséges gazdálkodásért, a veszteségrendezési hitel visszafizetéséért.

Így utólag értékelve azt kell megállapítanom, hogy a szanalással kapcsolatos intézkedések inkább személyek ellen irányultak, kevésbé szolgálták a jobb gazdasági megalapozást. Hiába változott az elnök és a főkönyvelő személye, a következő esztendőkben is „csendes önszanalásokon” esett át a tsz, saját fejlesztési lehetőségeit, amortizációját kellett bevonna a veszteség rendezésére. Tehát gyakorlatilag halmozódtak a problémák, a várt magasabb termelési eredmények nem jöttek. Többször volt belvív, sok vetetlen terület maradt, kevés volt a gép. Odajutott végül a tsz, hogy 1979-ben megint szanálták. Ahogy 1975-ben, ekkor ismét személyek ellen folyt a szanalás, a gazdasági dolgok rendbetétele elmaradt.

Újra elnököt kerestem a szövetkezet és akkor kértek meg, hogy elvállalnám-e a jelöltséget. Megmondom őszintén, más elképzeléseim voltak az elnök személyéről, de több nap gondolkodás után úgy döntöttem, elvállalom. Tudtam, hogy mit teszek, hisz már előtte is itt dolgoztam. Azt is láttam az eddigi szanalások, vezetőválságok során, hogy akárhány embert hoztunk ide, bármilyen jó eredményeket értek is el máshol és jó szakembernek tartották őket — itt nem úgy boldogultak, ahogy várták tőlük és néhány esztendő után megkérték őket mondjanak le. Sajnos az elődök előbb-utóbb így jártak. Ezért is gondoltam, hogy nem lehet megoldás ha kívülről hozunk embereket, belülről kell választani, mert úgyje a Cserép Lajos példája szerint is, nagyobb az esély így a megoldásra.

Először is egy jó szakvezetői gárdát kellett létrehozni, ehhez a fizetési feltételeket javítani kellett. Sikerült is 1982-re egy jól felkészült, aktív vezetőséget kialakítani. Ezután jelent meg az első aszályos esztendő. Addig nem volt gond az évszázadoknál, azóta azonban szinte minden évben kisebb nagyobb kieséseket okoz az aszály.

Körülményeinket ismerve a legfontosabb feladat a termelő alapok rendbetétele, a gépesítés volt. Olyan gépparkot kellett kialakítani, mellyel időben elvégezhető a mezőgazdasági munkák. Ehhez túl kellett gépesíteni a tsz-t, mivel úgynevezett pillanat talajokon gazdálkodtunk, tehát csupán egy meghatározott rövid időn belül végezhető el optimálisan a mezői munkák. Ha késünk, az már terméskiesést jelent. A gépesítéshez

kaptunk 8 millió forint állami segítséget is, ami akkor 1981-ben sokat jelentett. Emellett a hitellehetőségeket kihasználva vásároltunk gépeket.

A gépesítés mellett nagy gondot okozott a szárító hiánya. Volt egy kisteljesítményű, elavult típusú szárítónk, a Sirikkó, amelynek a kapacitása nem volt elegendő. Emiatt mindig késve fejeztük be a betakarítást. Így aztán egy korszerű szárítót, majd GMV-vel (Gabonaforgalmi Vállalat) közösen tároló szint építettünk.

Amikor a döntés megszületett, még olyan elképzelések voltak, hogy a jelenlegi két tsz, a Béke és a Lenin majdan talán egyesülne és ilyen megfontolások alapján — hosszú távra tekintve — határoztunk úgy, hogy a szárító kerüljön Nagylaposra, az I-es kerületbe, mivel a Körösön innen, a Leninnek van már berendezése. Arról is szó volt, hogy a két tsz szorosabbra fűzi az együttműködést és ésszerűen megosztja a kapacitást. Most úgy tűnik kicsit messzebb láttunk, mint ahogy a lehetőségek engedték. Tény, hogy az I-es kerület legtávolabbi táblájáról elég hosszú az út a nagylaposi szárítóig, de a korábbi terményhurcolásokhoz képest még így is rövidebb az út. Az akkori elképzelések szerint egyébként Mezőtúr felől érkezett volna Gyomaendrödre a gáz és ez is a nagylaposi telepítés mellett szólt. Most azonban egy új lehetőségünk van. A szárítótól mintegy 500 méternyire lesz egy termálkút, így a szárító bekapcsolható a termálvíz-programba is, tehát valószínűleg a legolcsóbb formában üzemeltethetjük.

A gépesítés és a szárítás gondjának megoldása után a legfontosabb feladat a melléküzemági tevékenység kialakítása, illetve bővítése lett. Ezzel a növénytermesztés kieséseit kívántuk ellensúlyozni. Az utóbbi öt esztendőben kompenzálták is a kieséseket, bár sokkal nehezebben, mint kezdetben hittük. 1981-ben a gumiüzem létrehozásával indult a melléküzemág, ezután az édesüzemet, majd a dobozüzemet és legutóbb 1986-ban a faüzemet alakítottuk ki. A piaci helyzet közben úgy változott, hogy termékeink egy része leértékelődött, következésképpen új termékek, új profil után kellett néznünk. A jövedelmező melléküzemág kialakítása most megint alapvető célkitűzéseink között szerepel.

Nagy feladatot jelentett az állattenyésztés rendbetétele, fejlesztése. Annál is inkább, mert a szarvasmarha-állomány brucellával fertőzött. A fertőzést 1985. január 1-jéig meg kellett szüntetni. A leggazdaságosabban (ha lehet egyáltalán ezt a kifejezést használni ebben az esetben), úgy tudtuk a brucellózist megszüntetni, hogy felszámoltuk az ágazatot. Bár a szarvasmarhatartásnak nagy hagyományai vannak Endrődön, sokáig hozta a jövedelmet a tsz-nek a szarvasmarha-hizlalás, ez élénken él az emberekben. Azonban ma, körülbelül 5 ezer literes évi tejhozam körül lenne jövedelmező az ágazat, ennek feltételeit pedig nem tudjuk megteremteni. Csupán a szarvasmarha-hizlalás, információink szerint, sehol sem gazdaságos. Az akkori állapotok és az akkori árak mellett egy 400 férőhelyes szarvasmarhatelep kiépítése 60—70 millió forintba került volna, erre — ilyen aszályos esztendőkkel magunk mögött — nem volt pénzünk. Kínálkozott a lehetőség, hogy a másik ágazatot, a sertést próbáljuk fejleszteni, s ha már ebbe belefogunk, olyan megoldást alkalmazzunk, ami hosszú távon is jó eredményeket hoz.

Így határoztuk el a három nagy állatbetegség ellen védett sertéstelep kialakítását, ahol minőségben is a követelményeknek megfelelő állományt nevelhetünk. Ezek alapján kezdtük el a 30 millió forintos beruházást Nagylapason, jórészt hitelből. 1985. május elseje óta üzemel itt a Kahyb-sertéstelep javuló eredményekkel. A legutóbbi sertéshús-termelési versenyben, amelyet a MÉM és a megyei tanács hirdetett meg, saját kategóriánkban az első helyezést értük el, természetesen ebben a Kahyb-telepen túl az I-es sertéstelep eredményei is benne voltak.

A szarvasmarha-ágazat helyére valami más állattartási tevékenységet kerestünk, így

jutottunk el a kacsatartáshoz. Ehhez a feltételek — a Körös-holtágak révén — lényegében adottak voltak. Az egyik hizlalóépületet (akkor korszerűnek hitt formában) átalakítottuk. Mint minden beruházásunkat, ezt is határidőre teljesítettük, és saját erőből, saját kivitelezésben valósítottuk meg. No, a lényeg az, hogy megkezdtük a pecsenyekacsa-nevelést. A kezdeti eredmények után kezdtek jelentkezni a többéves egy helyben tartás hátrányai. Fölléptek az állatbetegségek, 1986-ban a baromfikolera pusztított. Az idén pedig a néhány napos kiskacsák kitelepítése mindig úgy sikerült, hogy aznap vagy másnap jött egy hideg eső és emiatt nagy lett az elhullás. Összességében elmondható, hogy eddig eredményesen sikerült tartani a kacsát, a jövő esztendő (1988) azonban valószínűleg az utolsó éve lesz az ilyen jellegű kacsatartásnak. Környezetvédelmi szempontból is indokolt ez, a Peresi-holtágon nem tarthatjuk tovább őket.

Így baromfitelep létrehozása mellett döntöttünk. Tájékozódva a baromfipiacon, a békéscsabai baromfi-feldolgozó vállalattal együttműködve, a francia Barbari pézsmakacsafajtát kezdjük el nevelni 1988 szeptemberétől. Zárt körülmények között, tehát ez az állat nem kerül ki a nyílt vízre, hanem belső térben, rácson tölti az életét. Jó exportcikk lévén, reméljük, tartósan jövedelmezően tarthatja a tsz. Az új ágazat meghonosításához mintegy 30 milliós beruházásra van szükség, amit az időjárás miatt csupán tavasszal, március körül kezdhethetünk el. Az idő rövid lesz, de bízunk abban, hogy most is sikerül — a tagság és a gépek segítségével — határidőre elkészülni. Szeretnénk meghonosítani a törzslibatartást, amihez a keltetői tagságunk jó alapot ad. Amennyiben 1988-ban az I-es kerületi sertéstartás nem lesz eredményes, helyette a libatartást fogjuk növelni.

Úgy gondoljuk, hogy a pézsmakacsatartás beindításával és a már működő Kahyb-teleppel az állattenyésztés jövedelmezősége, megfelelő mennyiségű és minőségű termék kibocsátása tartósan megoldódik. A baromfiágazatnak és a Kahyb-telepnek tartósan 3—4% nyereséget kell hoznia.

Növénytermesztésünk előtt két nagy feladat áll. Az egyik a melioráció. Ennek megvalósulása azonban sokáig várat magára. Még nagyon messze vannak tőlünk a meliorált területek, Vésztő, Szeghalom környékén, tehát évek kellenek, amíg ideér a térségi rendezési program. Addig is a talajok meszesését nagyobb területen, évi 600—1000 hektáron kell elvégezni, és ahol lehet és érdemes öntözni, ott ezt tenni kell a jövőben. Beléptünk egy több tsz-t érintő öntözési programba, mely reméljük a közeljövőben megvalósul, és mi is hozzájutunk majd a korszerű Linear-Pinot esztetőberendezéshez. Addig is a meglévő öntözőberendezéseket jobban ki kell használnunk. Emellett a szárazabb követelményeket jobban tűrő növényfajok — cirok, napraforgó, kalászosok — részarányának növelése szükséges. A kukorica területét pedig csökkenteni kell. A gyenge termőképességű, szikes talajokon, néhány száz hektáron megszüntetjük a minden évben való művelést. Erdősítünk is, úgy 250 hektáron. A növénytermesztésnek 5—7% nyereséget kell hoznia. Ezzel, és természetesen mindenféle munkának a pontos, jó elvégzésével, bízva abban, hogy végre vége szakad az aszályos éveknek, szeretnénk az évi 10 millió forint körüli nyereséget elérni.

Annál is inkább bízunk ebben, mert adósságelengedési pályázatot nyújtottunk be, amit a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium és a Pénzügyminisztérium elfogadott, így 1988-ban várhatóan a veszteségrendezési és alaphiány-rendezési hiteleinket támogatással alakítják, az egyéb hiteleket pedig kedvezőbb törlesztési idővel és kedvezőbb kamatokkal fizethetjük vissza. Ez könnyít valamit helyzetünkön.

Ahhoz azonban, hogy a termelés szerkezete kedvező irányba változzon, igen sokat kell dolgozni és további beruházásokat megvalósítani. Az a célunk, hogy mind az állattenyésztés, növénytermesztés és melléküzemágak 1/3—1/3 arányban részesüljenek az

árbevételből. Ezt a már megkezdett állattenyésztési beruházások befejezésével, a melléktevékenység fejlesztésével érhetjük el. A melléküzemág bővítésével el kell érni a 70—80 millió Ft-os árbevételt, jelentősebb létszámbővítés nélkül. Elsősorban a nyomdászati és faipari tevékenység szélesítésére van lehetőség. Összességében 10—12%-os nyereséget kell produkálnia a területnek.

Az eredmények elérésének alapvető feltétele a tagság és a vezetés alkotó együttléte, és a vezetés egysége. A négy évtized egyik tanulsága, hogy a vezetés egységét kívülről vagy belülről megbontották és azt követően a közös gazdaság nehéz helyzetbe került. Az emberi tudás, az emberi munka meghatározó. A szövetkezet mindent megtesz azért, hogy dolgozóit továbbképezze, akár szakmunkásról, akár vezetőről van szó. Igyekszünk a szabadidő kellemes eltöltésének lehetőségeit megteremteni. Emellett, lehetőségeinkhez mérten, jövedelmüket folyamatosan növeljük, illetve keressük a módját, hogyan adhatunk többet dolgozóinknak, hogyan könnyíthetjük meg életüket. Kereseti lehetőségeinket tekintve itt a környéken inkább az első harmadba tartozunk. Ám ahhoz, hogy ezt a szintet a jövőben tartani tudjuk, elengedhetetlenül szükséges, hogy az előbbiekben felvázolt feladatokat maradéktalanul végrehajtsuk. Ez a tsz-nek, az egyes dolgozóknak egyformán érdeke . . .

Nem mondhatjuk, hogy az eltelt 40 esztendő megoldotta az endrődi határt művelők minden gondját. Ahhoz viszont nem fér kétség, hogy a szövetkezeti eszme győzött Magyarországon. A szövetkezeti közös gazdaságok és a háztáji gazdaságok adják az ország növénytermesztésének és állattenyésztésének döntő hányadát. De nemcsak a termelés, hanem a belső szervezet, az irányítás tekintetében is figyelemre méltó a

A múlt és jelen együtt. Szántóverseny 1986-ban

szövetkezeti mozgalom. Sok buktató, nehézség, vajúdás árán ugyan, de kinevelt egy olyan gazdálkodási formát, ami számos hasznos, értékes elemet hordoz magában, nemzetközi összehasonlításban is.

Az üzemágak, egységek önállósága, az anyagi érdekeltség érvényesítése, az önkormányzat intézményrendszere, demokratizmusa hasznos tapasztalatokkal szolgál a gazdaság más szféráiban dolgozóknak is. A szövetkezeti tagság akkor érzi igazán magáénak a szövetkezet célkitűzéseit, ha azok kialakításában részt vehet, véleményt mondhat róla, s akkor bízik vezetőiben, ha azok megválasztása demokratikusan, az előírások szerint történik. Így érvényesül a tulajdonosi szemlélet.

Mindezt elérni, megőrizni, a formalitásoktól megszabadítani nem könnyű dolog. S abban, hogy ez sikerült, sikerül, mint csepp a tengerben, benne van a Béke Tsz tagságának négy évtizedes küzdelmes munkája is.

Mozgalmi élet

Az MSZMP-alapszervezet

Endrődön már 1944 októberében megalakult a kommunista párt helyi szervezete. A párttagok száma fokozatosan emelkedett, szerepük egyre meghatározóbb lett a politikai-gazdasági folyamatokban. Természetesen a termelőszövetkezetek létrehozásában is feladatot vállaltak, elsősorban ők kezdeményezték megalakításukat.

Az üzemi pártalapszervezetek az 1950-es évek elején jelentek meg, ekkor a Béke Tsz-nek úgy 20—25 főnyi párttagsága volt. Noha ez nem nagy létszám, a pártszervezet súlya mégis számottevő. Véleményt mondtak, javaslatokat tettek, segítették a tsz vezetését a döntéshozatalban, a végrehajtásban, hittek, bíztak és igyekeztek meggyőzni a kételkedőket s újonnan belépőket. Elsősorban ők, a kommunisták jártak agitálni is.

Mindez nem ment könnyen, hiszen az újat senki se ismerte, „csak” hitt benne, s a buktatók, nehézségek nemegyszer ostromolták ezt a hitet. Ami mellett a kezdeti időkből, amikor még ennivaló se jutott sokszor, meglehetősen nehéz lehetett érvelni. Nem voltak népszerű feladatok és látványos megoldások. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével nagy arányban megnőtt a párttagok létszáma is. Másfajta munka várt a kommunistákra. A hatvanas évektől a tsz-egyesülések jelentették az egyik nagy konfliktusforrást. A már kialakult közösségek féltették saját önállóságukat, elért eredményeiket. A feszültségek levezetésében ismét a pártra hárult a fő szerep, hogy szervezzen, agitáljon, értesse meg az emberekkel, hogy az összefogásban van az erő, a jövő. Akkor, a hatvanas, hetvenes években még úgy tűnt ez az egyetlen helyes út. Azóta sok minden változott. A nyolcvanas évek végére már célá vált, hogy a tartósan súlyos gondokkal küzdő közös gazdaságok, a nagyobb hatékonyságra esélyt adó kisebb szervezeti egységekké alakuljanak. Tíz-tizenöt esztendeje azonban még az eszközök centralizálása, koncentrálása volt a jelszó.

Az egyesülésekkel a Békében is megnőtt a terület és megnőtt a tagság. Később, 1980-tól létrejöttek a melléküzemágak, így ágazatilag is sokrétebb lett a tsz. A dolgozók folyamatos informálása a közösségi élet, a közszellem alakítása nehezebb lett. Ekkor döntöttek úgy, hogy az akkori párttitkár, Pintér Sándor vezetésével „belső lapot”, kis újságot szerkesztenek, melyben időről időre közlik, mi történt az üzemből, milyen határozatokat hozott a vezetőség, milyen események, kirándulások stb. voltak. A Béke Híradó erénye, hogy maguk a tagok írták maguknak, élményeik, javaslataik így közvetlenebbek. Pintér Sándor igazán szíven viselte a kis lap sorsát, de természetesen a tsz-ben eltöltött esztendőik munkájának ez csupán kis morzsája.

Pintér Sándor

— Apám 1952-ben lépett be a Gábor Áron Tsz-be, én csak később, 1956-ban lettem tag. Addig csináltam néhány vargabetéüt, '52-ben Pesten dolgoztam, a Külügyminisztérium protokollosztályán. 1954-ben hazajöttem Endrődre és itt a tanácsnál a begyűjtési csoport főnöke lettem. Megvoltak a tervek, ezeket teljesíteni kellett, mindent elvinni az emberektől, nem volt se disznó, se kenyér, se vetőmag. Meghatározták mennyit kell beadni és ezt „hozni” kellett, függetlenül attól, hogy adott-e annyi tejet a tehén, fialt-e annyi malacot a koca. Nap mint nap szemben álltam azokkal, akikkel együtt nőttem fel, akiket régtől ismertem. Igyekeztem emberségesen végezni a munkát, de abban a helyzetben nemigen lehetett mit csinálni. Akik a járástól meg a megyétől jöttek, sokkal keményebbek voltak. Sok pallást megnéztem, az biztos, szépen ki voltak seperve, mázolvva . . . Sehogy se tetszett ez a munka, '55-ben otthagytam,

elmentem inkább kubikolni Mezőhegyesre. Egy év múlva aztán megintcsak hazajöttem, és apám után beléptem én is a Gábor Áronba. Először, mint családtag dolgoztam. Emlékszem, az ellenforradalom kitörésekor éppen takarmányrépát szedtünk. Párttag is voltam, tartalékos tiszt is, úgy gondoltam, valamit csinálni kellene.

Néhányan átmentünk Gyomára a kiegészítő parancsnokságra. Éjjelente ott ügyeltünk, nappal persze dolgoztunk a tsz-ben. Aztán meghirdették a karhatalom szervezését, jelentkeztem. Mikor aztán a „MUK” (Márciusban Újra Kezdjük) is elmúlt, megalakult a munkásőrség, megszűnt a karhatalom, visszajöttem a tsz-be növénytermesztőnek. Minden mezőgazdasági munkát kézzel végeztünk. Répát, mákot egyeltünk, kukoricát törtünk, kaszáltunk. Csoportvezető lettem, esténként számolgattam, mennyi fizetség jár a 10—12 embernek a napi munka után. Nem nagy tsz volt a Gábor Áron, körülbelül 800 holdon gazdálkodtunk. Később egyesültünk a Szabadsággal. Az egyik az Ugarakon volt, a másik a Simai-zugban, jó messzire egymástól a falu két végén. Szaporodtak a problémák. Néztük, kivel lehetne egyesülni, hogy lerendezzük a gondokat. Az egyik szomszéd, a Dózsa nem akart velünk egyesülni. A másik szomszéd, a Béke rosszabb adottságú volt ugyan, de jobban gazdálkodott akkoriban, a legerősebb tsz volt a községben. Jó volt az állattenyésztése és a kertészete, így egyesültünk 1959-ben.

(Van, aki azt mondja, nem sok jót hozott a Békének ez az egyesülés, gyengítette őket . . .)

— A Béke nem gyöngülhetett a Gábor Áronnal, hiszen vesztesége nem volt, állatállományt, jobb földeket is hozott, meg zetort, traktort. Annak rendje-módja szerint zárta az évet az egyesülés előtt, és kiosztotta a tagoknak, ami járt. A Béke a tagosításokkal gyengült, meg azzal, hogy mindig új majort kellett kiépíteni. A politikai légkör, a községi vezetés olyan volt, hogy nem lehetett kikerülni ezeket a dolgokat, bár jogilag nem lett volna muszáj elfogadni a hátrányos „ajánlatokat”.

Az egyesületeket általában az eszközök centralizálása, koncentrációja érdekében, felülről kezdeményezték, így nem kis gond volt a tagság „összébékítése”. A nagy tsz párttitkára lettem, munka mellett. Sok viszály volt az emberek és a vezetők között is. Fél évig bírtam, aztán lebetegedtem. Hat hónap után csak visszajöttem, rakodónak. Az emberek csapatokban, brigádokban dolgoztak, volt négy brigád meg vagy 60 csapat. A Gábor Áron brigádnak lettem úgy 1964 táján a bérelszámolója. Két év múlva pedig megint megválasztottak párttitkárnak. Innen mentem nyugdíjba 1987-ben.

A tsz működését alapvetően meghatározza, hogy olyan földeken gazdálkodik, amelyen a növénytermesztés soha nem lehet kiemelkedő. Valamennyire javultak a talajok az évek során, de a jók is jobbak lettek! Behozni őket lehetetlen. A melléküzemágak adhatnának némi biztonságot, de ahhoz jövedelmezőbb melléküzemágak kellenének, ahhoz pedig pénz, tőke, és az nincs. Kevés pénzből nagy üzletet nehéz csinálni. Ennek a tsz-nek a tagsága a tőkéje. Ezek a szorgalmasan dolgozó emberek, akik jóban, rosszban kitartanak a tsz-ben, mert itt születtek ezen a földön, ide kötődnek. Amikor 1966-ban nem jöttek be a várt eredmények és vissza kellett fizetni a munkabért, amit előlgebe megkaptak, a tagság akkor sem tágitott, maradt . . .

Nem vitás, a fennállás 40 esztendeje alatt sok gonddal, nehézséggel kellett megküzdenie a tsz-nek, s köztük, a párttagságnak. Az eredménytelen évrázások, a vezetőkiválasztás, a személyi kudarcok nem egyszer tették próbára a tagságot. Ilyen esetekben is elsősorban a pártnak kellett helytállnia, tisztáznia a helyzetet.

A pártszervezet belső életének megszilárdulása, egységének erősödése az 1960-as évek második felére tehető. Ettől kezdve rendszeresek, szervezettek a gyűlések, nagyobb a pártcsoport szerepe, felelőssége. A párttagok tájékozottságát, elméleti felkészültségét minden évben szervezett pártoktatás segíti. Emellett a szocialista brigádoknak, a pártonkívülieknek is szerveztek előadásokat. A pártalapszervezet létszáma 98 volt 1987-ben. A párttagok között sok a fiatal, akik KISZ-ajánlással kerültek az alapszervezetbe, jelezve, hogy igen aktív, eredményes KISZ-munka folyik a szövetkezetben.

Az üzemi alapszervezetek megalakulásától napjainkig összesen hat titkára volt a pártalapszervezetnek: Tóth Károly, Tóth Mihály, Farkas Mihály, Gellai Bálint, Pintér Sándor, Gircz Imre.

Gircz Imrét 1987-ben választották meg e tisztségbe, előtte a tsz műszaki vezetője volt. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem gépészmérnöki karán kapott diplomát, majd hazajött a Békébe. Először, 1971-től gyakornokként dolgozott, és részt vett a pártvezetőség munkájában, szervezőtitkárnak is megválasztották. Tösgyökeres endrődi, jól ismeri az itt élő embereket, tsz-tagokat, ami kétségkívül sokat segít abban, hogy a pártra háruló feladatokat ma is eredményesen oldhassák meg.

Megoldandó feladat pedig a tsz-ben is akad bőven:

— Az a mi nagy bajunk, hogy mire kialakul egy jó vezetőség, mindig közbejön valami, aszály, árvíz vagy egyéb. Általában négyévenként (rendre az olimpia évében) mélypontra kerülünk. A segítség csupán arra elég, hogy a veszteséget rendezze, arra már nem, hogy tovább lépjünk.

Ha nagy volt a baj, lecserélték az első számú vezetőket, újak jöttek, ami szinte mindig koncepcióváltást jelentett. Ez rányomta bélyegét a tsz sorsára is, többnyire nem tudtak beérni az elképzelések. A keresetek ennek megfelelően elmaradtak az átlagtól, különösen a gépműhelyekben. Ráadásul 1976-ban a keresetösszeg 20 százalékos csökkentésére kényszerült a szövetkezet. Ezt a hátrányt napjainkra sikerült kigazdálkodni, beérni az átlagot. A nem mezőgazdasági üzemekhez képest azonban ismét a lemaradás jegyei mutatkoznak a kereset tekintetében. Egyébként a szövetkezetnek mindig jó, ütőképes műszaki gárdája volt, most is a legjobb a környéken. Évek óta a gép és az ember nem akadály a munkák időbeli elvégzésének.

A legnagyobb bajunk most az, hogy öt aszályos esztendő után nincs semmi tartalékunk, hitelből gazdálkodunk, a kamat elviszi a nyereséget. A pénzügyi helyzetünket kell stabilizálni, a több lábbon állást erősíteni. Felfuttatni az állattenyésztést és az egyéb tevékenységet. A melléküzemágak piaci gondokkal küzdenek, az édességüzem meg is szűnt, de nehéz a gumiüzem kapacitását lekötni és a faüzem is profilváltásra kényszerült. Egyedül a dobozüzem hoz megfelelő nyereséget. Összességében a melléküzemág nem meghatározó ágazat, de segít a foglalkoztatásban, a családi jövedelmek növelésében és a tsz stabilizálásában. Ezt a szerepét kell erősíteni és kihasználni az új, például a területünkön található termálvíz többirányú hasznosításából adódó előnyöket. Minden szempontból fontosnak tartom a vezetés egységét, a jó szakemberek megtartását. E célok megvalósításában a párttagság elkötelezetten támogatja a termelőszövetkezetet.

Gircz Imre

Munkásörök

Az újjászervezett kommunista párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1957. január 29-i határozatának megfelelően a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1957. február 18-án, a 13-as számú törvényerejű rendeletében kimondta a munkásörök megalakulását, melynek legfontosabb feladata: a szocialista vívmányok megvédése, a dolgozó nép nyugalmának és a termelés zavartalanságának biztosítása, az

ellenforradalmi erők restaurálási kísérleteinek megakadályozása. 1957. március 16-án Gyomán és Endrődön önálló század alakult, három szakaszból. Mindjárt az elején félszakasznyi munkásör jelentkezett a Béke Tsz-ből. Néhányan közülük: Cserép Lajos, Liziczai Lajos, Balázs István, Smiri Sándor, Pintér Sándor, Fekécs Gáspár, Farkas Mihály, Gellai Máté, Gellai Bálint. A Béke Tsz munkásőrei a mai napig becsülettel teljesítették önként vállalt kötelezettségeiket. Jelenleg a szarvasi Klucsjár Mihály zászlóaljhoz tartoznak, mely az elmúlt években több elismerést, kitüntetést ért el, különösen a szocialista versenymozgalomban. Elnyerték a Megye Élénjáró Egysége címet 7 alkalommal, és birtokosai lettek a Vöröscsillag Érdemrendnek. A Béke Tsz munkásőrei méltók az egység elért eredményeihez, ezt tanúsítja, hogy a század, melynek tagjai, elnyerte a Kiváló Század címet. A Béke-tagokból álló 3 raj pedig negyedszer nyerte el a század legjobb raja kitüntetést. Jelenleg húszan látják el ezt az igen szép, de sok áldozatot kívánó pártmegbízatást.

A munkásörség országos parancsnoka a tsz vezetőinek és tagjainak a munkásörség támogatásában hosszú időn át végzett kiemelkedő munkájuk elismerésül „Díszoklevelet és kitüntető plakettet” adományozott 1988 januárjában.

KISZ . . .

A KISZ helyi alapszervezetének megalakulása az 1960-as évek elejére tehető, a mezőgazdaság szocialista átszervezése utáni időszakra, amikor a tsz létszáma is megnövekedett. A tagok családtagjai, a fiatalok nagy létszámban dolgoztak a növénytermesztési munkákban.

A cukorrépaégyelést, a hetekig tartó kapálást, a rizs sarlóval történő aratását a fiatalok dereka jobban elviselte, bár az idősebbek sem voltak kivételek a nehéz munka alól. Az ifjúság jövedve, lendülete és szorgalma sokat jelentett abban az időben. De később — a község ipari fejlődése miatt — nagy részük más munkahelyekre került. Igen erős ifjúsági szervezet alakult ki a tsz-ben. Ezt az 1960-as évek közepén a KISZ felsőbb szervei is elismerték. Ekkor kapta meg az alapszervezet azt a hímzett zászlót, melyet május elsején a felvonulók élén visznek az ifjú kommunisták. Az 1970-es évek válságos időszaka, a szűkülő kereseti lehetőségek miatt, a munkaerőáramlás következtében csökkent a fiatalok száma. Gazdasági nehézségek, bizonyos szemléleti problémák is közrejátszottak ebben. A KISZ-szervezet hatásköri és érdekvédelmi munkája sem érvényesült kellően. Ez összefüggött kérdővelkedésekkel is, nem tudott kialakulni erős és stabil vezetőség. Az 1970-es ifjúsági párthatározat, majd az ifjúsági törvény megjelenése után a termelőszövetkezet pártszervezete; a szövetkezet vezetősége nagyobb súlyt helyezett a fiatalok problémáinak megoldására. Ezt követően megindult a fiatalok visszaáramlása a mezőgazdaságba.

Az 1980-tól tartó stabilizálódási folyamat a fiatalok arányának növekedését is jelentette. Egyre többen célként tűzték ki a mezőgazdasági üzemben való tartós munkavállalást. Az emelkedő gazdasági eredmények, a javuló kereseti viszonyok, a fiatalok számára nyújtott különböző kedvezmények, a lakásépítési támogatás és több más lehetőség a fiatal szakmai vezetés kialakulását eredményezte.

Az elmúlt években az alapszervezet munkájában, taglétszámának növekedésében, mozgalmi életének szerveztségében jelentős fejlődés következett be. A termelőszövetkezetben dolgozó több mint száz fiatal helytállásában, stabilitásában nagy szerepe volt a KISZ hatékony ifjúságpolitikai munkájának.

Munkásőregység-gyűlés

Vezetősége jól mozgósított a gazdasági feladatok végrehajtására (pl.: betakarítási verseny), akcióprogramjaiban megjelölt célkitűzések megoldására (pl.: sertésleplei KISZ-védnökség), évfordulók, ünnepek előkészítésére, megtartására.

A szocialista brigádokban a fiatalok aránya közel 45 százalék, de kimagasló eredményeket értek el más versenyben is (pl.: szántóverseny, céllövészet, közművelődési vetélkedők, sportversenyek).

Testvér kapcsolatot alakítottak ki a Halászati Tsz KISZ-fiataljaival, valamint a csehszlovákiai testvérgazdaság ifjúsági szervezetével. KISZ-védnökséget vállaltak 1986-ban szabadidős ifjúsági park létrehozására, a munkálatok jelenleg is folynak.

Az alapszervezet munkája alapján 1984-ben és 1986-ban a Kiváló KISZ-szervezet címet, 1985-ben pedig a KISZ Vörös Vándorzászlaját nyerte el.

Az alapszervezet tartalmaz rendezvényei, a vonzó programok eredményeként a taglétszám meghaladja az 50 főt. Az alapszervezet működésében jelentős szerepet játszottak a titkárok: Almási Cecília, Farkasinszky Lajos, Vaszkó Miklós, Gyuricza Miklós, Komóczy Péter, Uhrin Zoltán, Tímár Vince, Somogyi József, Varga Sándor, Pintér László, Tímár Károly, Vargáné Gellai Katalin.

A titkárokon kívül nagy aktivitással dolgozik dr. Galambos Imre, a szövetkezet ifjúsági felelőse, valamint Roósz Ádám és valamennyi vezetőségi tag.

Szocialista brigádmozgalom

Endrődön 1967 elején a — községi pártbizottság kezdeményezésére — indult be a versenymozgalom e formája, mégpedig elsőként a Béke tsz-ben. Jónéhány beszélgetés, „kisgyűlés” előzte meg a „November 7.” traktoros és a Vörös Október sertésenyésztő brigád megalakulását. Később szerveződött a Törekvés, az Egyetértés, a Gagarin, ám egy-két esztendő működés után, a November 7. kivételével valamennyi megszűnt. Ez jellemezte a mozgalom első, 1964—1974-ig tartó szakaszát. Új lendületet ezután vett a mozgalom, létrehozva a Petőfi, a Május 1., az Október 6. brigádokat, melyek már lelkes, komoly vállalkozások: látványos munkával, sikerekkel. A nyolcvanas évektől a munkahelybővítések, melléküzemágak belépésével alakultak további brigádok, például a Kosuth, az Április 4., a Hámán Kató, a Zrínyi, a Március 8., a Béke, a Rajk, a Dobó Katica. A brigádok három területen vállalkoznak nagyobb teljesítmények elérésére: a munkában, a művelődésben, a tanulásban és a közösségi szellem erősítésében.

A szocialista brigádmozgalomra nagy figyelmet fordít a tsz vezetése, és számíthat is rájuk a felmerülő gondok megoldásában. Azt, hogy a mozgalom itt igen jól működik számos elismerés jelzi, melyek közül a legjelentősebb a Népköztársaság Kiváló Brigádja cím elnyerése.

BRIGÁDOK

Petőfi Sándor szocialista brigád, 19 tagú, vezetője: Tímár Sándor. Munkaterületük a II-es kerület. Legmagasabb elismerésük: a Népköztársaság Kiváló Brigádja cím 1986, az Ágazat Kiváló Brigádja 1985-ben.

Április 4. szocialista brigád, 9 tagú, vezetője: Melis Pál. Az I-es kerület gépjávitó

műhelye a brigád munkaterülete. Legmagasabb elismerésük: Vállalat Kiváló Brigádja cím 1987-ben.

Május 1. szocialista brigád, 11 tagú, vezetője: Kulik István. A II-es kerület gépjávitó műhelye a brigád munkaterülete. Legmagasabb elismerésük: a Vállalat Kiváló Brigádja cím 1984-ben.

Dobó Katica szocialista brigád, 13 tagú, vezetője: Buza Lászlóné. A központi iroda ifjúsági brigádja. Legmagasabb elismerésük: ezüst fokozat 1988-ban.

Október 6. szocialista brigád, 7 tagú, vezetője: Tóth Lászlóné. Szintén a központi iroda, a számvitel munkaterületén működik. Legmagasabb elismerésük: arany fokozat 1988-ban.

November 7. szocialista brigád, 14 tagú, vezetője: Lénárt László. Az I-es kerület traktorbrigádja, a szövetség első szocialista brigádja. Legmagasabb elismerésük: arany fokozat 1986-ban.

Zrínyi Ilona szocialista brigád, 8 tagú, vezetője: Gonda Ignácné. A melléküzemágban dolgozó brigád. Legmagasabb elismerésük: A HNF megyei bizottságának a „Békéért” emléklapokkéjével jutalmazott brigád, ezüst fokozat, 1988.

Kossuth szocialista brigád, 10 tagú, vezetője: Pálinkás János. Az I-es kerület szántó- és vetőgépeinek üzemeltetésével foglalkoznak. Legmagasabb elismerésük: a tsz Kiváló Brigádja, 1986.

Béke szocialista brigád, 8 tagú, vezetője: Gyuricza István. A Kahyb-telepen dolgozó brigád. Legmagasabb elismerésük: ezüst fokozat, 1988.

Rajk László szocialista brigád, 8 tagú, vezetője: Tóth Imre. Építők szocialista brigádja. Legmagasabb elismerésük: ezüst fokozat, 1988.

Hámán Kató szocialista brigád, 13 tagú, vezetője: Bíró Zsigmondné. A gumiüzem szocialista brigádja. Legmagasabb elismerésük: a tsz Kiváló Brigádja, 1988.

Március 8. szocialista brigád, 8 tagú, vezetője: Hornok Józsefné. Melléküzemág szocialista brigádja. Legmagasabb elismerésük: bronz fokozat, 1987.

Május 1-jei felvonulás 1985-ben

Vöröskereszt

A Magyar Vöröskereszt helyi szervezete 1958-ban alakult meg, azonban már ezt megelőzően „élt” a mozgalom a tsz-ben, mivel az akkori főkönyvelő, Gyuricza Imréné megszervezte a vöröskeresztes csoportot. Az önálló alapszervezetté válás idején mindössze 15 tagot számláltak. Harminc év múltán már 165-en tagjai a szervezetnek, közülük hatvanan aktív véradók.

Rendszeresen szerveznek véradó napokat, melyen sok önzetlen tsz-tag „adja vérét” a gyógyításhoz. Az első térítésmentes véradónapon huszonnégyen 7850 ml vért adtak, az utóbbi esztendőkből már ennek többszörösét: '83-ban 128-an 49,1 litert, '84-ben 154-en 58,6 litert, '85-ben 156-an 60,9 litert, '86-ban 154-en 61,6 litert és legutóbb, 1987-ben 186-an összesen 81,3 litert.

A humánus célokat szolgáló szervezet jól mozgósítja tagjait nemcsak speciális, hanem a szövetkezet előtt álló egyéb feladatokra is. Emellett egészségügyi előadásokat, kirándulásokat szerveznek, elsősegélynyújtó tanfolyamokat végeznek.

Véradáson . . .

Nőmozgalom

A termelőszövetkezetek életében a megalakulástól kezdve sok nő dolgozott, kezdetben többnyire nem tagként, hanem családtagként. A növénytermesztésben, állattenyésztésben egyaránt végezték a különböző, főként kézi munkákat. Az érdekvédelmet az első

évtizedekben a termelőszövetkezeti nőtanács képviselte, majd az MSZMP KB 1970-es határozata és a nőtörvény megjelenése után az üzemi nőbizottság látja el ezt a feladatot.

A nőbizottság munkája az 1980-as évek elejétől kezdve, a melléküzemágak beindítása miatt egyre mozgalmasabb lett. A nők létszáma évről évre emelkedett. A nőtanács évi munkatervében rendszeresen szerepel előadások, egészségügyi vizsgálatok, hazai, olykor külföldi kirándulások szervezése, a gyermekek részére Télapó-ünnepség rendezése.

A termelőszövetkezet nőtagjai közül egyre többen kerülnek vezető beosztásba. A nőbizottság 1984-ben kérelemmel fordult a tsz vezetőségéhez, hogy a szövetkezetben dolgozó nők idős, beteg szülő gondozása miatt kapjanak fizetés nélküli szabadságot, háztáji terület juttatása mellett. Kérték azt is, hogy az 50. életévüket betöltött asszonyok indokolt esetben szüneteltethessék a munkát a háztáji juttatás mellett.

A legfrissebb gond, ami a nőbizottságot foglalkoztatta, hogy 1987-ben egyes melléküzemági tevékenységek megszüntetésével: mi lesz az ott dolgozó nőkkel. A nőbizottság elnöke: Hanyecz Miklósné.

Nőnap ünnepség

Sport . . .

A termelőszövetkezet közel fennállása óta segíti a szövetkezet sportmozgalmát nemcsak erkölcsileg, anyagilag is. A mozgalom kezdete még az 1950-es évek elejére nyúlik vissza, amikor két termelőszövetkezetnek, a Békének és a Petőfinek önálló labdarúgócsapata volt. Az első focisták: Papp Imre, Kiszély Vince, Tímár Vince, Koloh László, Tímár József, Pintér László, Pintér Élek. Általában a községi és járási bajnokságon vettek részt, váltakozó sikerekkel.

Az 1970-es években a községben kispályás labdarúgó-bajnokság szerveződött a Polányi Máté Kupáért, melyen a csapatok rendszeresen részt vettek. Az utóbbi években a téli időszakban a környék termelőszövetkezetének csapatai között nagyszabású „fociderbi”, a Magtár Kupáért (melyet a Hunyai Hunyadi tsz indított el és rendez) folyik a küzdelem.

A területen működő Agrár Klub szervezésében 1985-től a térség szövetkezetei az „Agrár Kupáért” is összemérik tudásukat, melynek következő évi megrendezési jogát a nyerő csapat kapja. Szervezett edzési lehetőség nincs, általában ebédidőben kergetik a labdát (a munkahelyi vezetők egyetértésével ez nem mindig található). Üzemi rendezvényeik közül kiemelkedik az I. kerület szervezésében immár hagyománnyá vált Május 1-jei focimajális és az augusztus 20-án megrendezésre kerülő „Öregszőlő Kupa”, melynek látogatottsága évről évre nő. A focizni kedvelőkön kívül megtalálja itt a szórakozását minden korosztály, melynek lehetőségét és feltételeit az I. kerület vezetői és a szocialista brigádok teremtik meg.

Az 1980-as évek elejétől föllendült az asztalitenisz is. Versenyzőik a megyei döntőn is megállták helyüket. A spo. nál kell említést tenni az MHSZ-tevékenységről. A község volt endrődi részén működő Asztalos János Honvédelmi Klub vezetőinek és tagjainak döntő többsége a Béke és a Lenin tsz-ből kerül ki. A közigazgatás átszervezése óta a nevezett két tsz a klub működésének az anyagi feltételeit is biztosítja. 1983 óta a tömegsport terén jelentős előrelépés történt. A lövészszakosztály rendezésében minden évben több lövészversenyre kerül sor, ezek közül a legnevezetesebbek:

„Emlékverseny a csendőrsortűz mártírjainak tiszteletére”, „Község felszabadulásának tiszteletére”, „Április 4.”. A minőségi sport területén is jelentősen sikerült előrelépni. 1987-ben csapatuk megnyerte a megyei összetett honvédelmi versenyt (ÖHV), Vári László az országos ÖHV-n IV. helyezést ért el.

Nyugdíjasok

Sok, munkában eltöltött év, sikerek és esetenként kudarcok emléke van elrejtve a nyugdíjasok táborához tartozó tsz-tagok emlékezetében is. Éppen ezért jó érzés egymás között felidézni a kezdeti problémákat, gondokat, amikkel meg kellett küzdeni, hogy a termelőszövetkezet a mai fejlettségi szintre elérhessen. A termelőszövetkezet vezetése nem tekinti tehernek a nyugdíjas korú tagságot, a velük való törődést. Ennek bizonyítéka, hogy 1980-ban a tsz-szövetség ajánlására az elsők között hozta létre a nyugdíjasbizottságot azért, hogy a vezetés és a nyugdíjas tagság közötti kapcsolatot élőbbé tegye, segítsen megoldani a felmerült problémákat.

A bizottság szervezésében már 1980 októberétől minden hónapban egy meghatározott délutánon találkoznak a nyugdíjasok a szövetkezet székházának tanácskozótermében, hogy elbeszélgessenek, tájékoztatást kapjanak a szövetkezet életéről, a gazdálkodás eredményeiről. Ezen összejöveteleken, ha csak idejük engedi, részt vesz valamelyik vezető, és készségesen ad tájékoztatást az időseket érintő vagy érdeklő kérdésekről. A szövetkezet nyugdíjasainak száma 1987-ben 240, és 89 azoknak a száma, akik férjeik után özvegyi nyugdíjasok. Sokuknak még mindig nagyon alacsony a jövedelmük. Háromezer forint alatti nyugdíjjal rendelkezett 1987. december 31-én a nyugdíjasok több mint 30

százaléka. Tudja mindenki, hogy ez az összeg kevés a tisztességes, szerény megélhetéshez, még akkor is, ha ez a többnyire igen idős, sok nélkülözést megért korosztály sorsába beletörődve nem zúgolódik, nem követelődik.

A nyugdíjasok nagy örömmel fogadták a szövetséget párt- és gazdasági vezetőségének 1985-ben hozott határozatát, melynek alapján évenként 200 ezer forint összeget fizet az alacsony nyugdíjban részesülőknek egyszeri nyugdíj-kiegészítésként.

Ezen összegeket 1985-ben és 1986-ban kifizették a 3000 forint alatti nyugdíjas tagoknak. Sajnos, a több éve tartó aszály miatt előállt pénzügyi problémák nem tették lehetővé, hogy az 1987. évben is fizethessenek. Ezt a nyugdíjas tagság meg is érti.

A pénzügyi támogatáson felül igen sok szociális jellegű támogatásban részesülnek a nyugdíjasok. Minden évben szerveznek negyven fő részére 2-3 napos kirándulást. Évenként 35—40 nyugdíjas és házastársa vehet részt gyógyüdülésen. Az idősebb korosztály iránti tisztelet és megbecsülés bizonyítéka az is, hogy évenként határszélére kapnak meghívást. Évente megrendezik a nyugdíjas-találkozókat, amire az elhunyt nyugdíjasok özvegyei is meghívást kapnak. Szép gesztus, hogy a nyugdíjas-találkozók az 50. vagy 60. házassági évfordulójukat — az év folyamán — ünneplőket ajándékkal és virággal köszönti a tsz vezetősége.

A Békés Megyei Termelőszövetkezetek Területi Szövetsége igen jónak ítéli a Béke tsz nyugdíjasbizottságának működését, és példaképpül ajánlja a környező üzemeknek. A nyugdíjasbizottság vezetője, annak megalakulása óta Szurovecz László, aki lelkiismeretesen és a nyugdíjasok megalégedésére látja el tisztségét.

A termelőszövetkezet kitüntetései

Mezőgazdasági Kiállítás II. helyezés — 1963.

Oklevél az 1976-ban végzett községfejlesztést segítő társadalmi munka terén kifejtett teljesítésért — 1977.

Érdemes Társadalmi Munkás kitüntető cím a dolgozók részére, az 1977-ben, a községfejlesztést segítő társadalmi munka terén kifejtett eredményeik alapján — 1978.

II. helyezés a Körösök Vidéke Tsz-szövetségtől az 1978. évi termelési verseny kukoricaágzatának második kategóriájában elért eredményért — 1979.

II. helyezés a Körösök Vidéke Tsz-szövetségtől az 1978. évi termelési verseny napraforgó-ágzatának második kategóriájában elért eredményért — 1979.

Oklevél az 1979. évi kiváló tejtermelési eredményért — 1980.

Oklevél az 1980. évi árvízvédelmi munkák helyreállításában nyújtott segítségért — 1981.

Oklevél az 1980-as gazdasági évben meghirdetett ágazati verseny napraforgó-ágzatának II. kategóriájában elért III. helyezését — 1981.

Békés Megyei Tanács 1/1978.(II.23.) számú rendeletével alapított településfejlesztő társadalmi munkáért kitüntetés — 1983.

Oklevél a tsz-szövetség által 1982-re meghirdetett ágazati verseny búzaágzatának II. kategóriájában elért III. helyezését — 1983.

Oklevél a tsz-szövetség által 1982-re meghirdetett ágazati verseny kukorica-ágzatának II. kategóriájában elért III. helyezését — 1983.

Oklevél Gyomaendrőd Városi Jogú Nagyközségért 1983-ban kifejtett kimagasló településfejlesztő társadalmi munkáért — 1984.

A termelőszövetkezeti tagok kitüntetései

1988. március 31-ig

- Pintér Sándor **Munka Érdemrend arany fokozata:**
- Fülöp Vince, Kovács István, Pintér Sándor **Munka Érdemrend bronz fokozata:**
- Id. Tímár István, Róza Antal **Szocialista Hazáért Érdemérem:**
- Pintér Sándor **Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem:**
- Almási Mihály, Szujó János, Tóth Imre **Tanácsköztársasági Emlékérem:**
- Szujó János **1919-es Emlékplakett:**
- Almási Mihály **Felszabadulási Jubileumi Emlékérem:**
— Balázs István Gyuricza László Tímár István
— Braun Mátyás Liziczai Lajos Uhrin Imre
— Szurovecz László Róza Antal Dinya János
- Id. Tímár István **Magyar Partizán Emlékérem:**
- Kiváló Munkáért (MÉM):**
Almási Vince Id. Fekécs József Hanyecz Miklósné
Alt Imre Fekécs Pál Hegedüs Máté
Filemon Lajos Hunya Elek (3) Benkó Imre (2)
Gellai Dezső Iványi István Jakus Imre
Binges Géza Gellai Miklós Kovács Elek
Bula Lajos Gubucz Károly Kovács István
Giricz Vincéné Lakatos Istvánné Cserenyecz Lajos
Csikós János Gyuricza Imre (2) Liziczai Lajos (2)
Elek Miklós Gyuricza László (2) Neibort László
Smiri Sándor ifj. Pálinkás János Dr. Galambos Imre
Tímár Zoltán Pelyva Benedek Szurovecz László
Turcsányi Lajos Uhrin József Róza Antal
(Hatház u.)
- Kiváló Munkáért (TOT):**
Bíró Zsigmond Gubucz Károly Tímár Sándor (pol.)
Czinczár Imre Pelyva Benedek Varga László (gkv.)
Giricz Imre Hunya Elek
- MÉM Miniszteri Dicséret:**
id. Almási Vince Kovács Istvánné Smiri Sándor
Binges Géza Neibort László Tímár György
Bukva Lajosné ifj. Pálinkás János Pintér Miklós
dr. Koleszár József

Gellai Miklós Mészáros Lajos	Árvízvédelmi Emlékérem: Gubucz Károly	Tímár Zoltán (pol.)
Gyuricza László	Lenin Emlékplakett: Szurovecz László	
Giricz Imre Roósz Ádám	Aranykoszorús KISZ-jelvény (KISZ KB): Jakus Imre (2 alk.) Tímár Károly	Kovács Edit Mészáros Lajos
Dr. Galambos Imre	KISZ Érdemérem:	
Dr. Galambos Imre Mészáros Lajos	Kiváló Ifjúsági Vezető: Jakus Imre	Nagy Józsefné
Dr. Galambos Imre	KISZ KB Emlékplakett: Jakus Imre	
Mészáros Lajos	Ságvári Endre Emlékérem (KISZ KB):	
Róza Antal	Munkásör Emlékplakett:	
Róza Antal	Munkásörség Jubileumi Emlékérem:	
Cserenyecz Lajos Tímár Lajos (pol.) Pintér Sándor	Munkásör Emlékérem: Róza Antal Hunya Elek	Hornok Vendel Tímár László (Mics.)
Almási Vince	Kiváló Munkásörparancsnok: Kovács István	
Fekécs Pál Rácz János	Kiváló Munkásör: Bela Lajos Tímár Zoltán (pol.)	Hunya Elek
Hornok Imre	Nemzetközi Munkaverseny Élenjáró Dolgozója:	
Szurovecz Lászlóné	Vöröskeresztes Munkáért Emlékérem:	
Hornok Imre Oláh Imre	Kiváló Társadalmi Munkáért: Hunya Elek	dr. Koleszár József
Hunya Elek Pelyva Benedek	Településfejlesztésért (Békés megyei kitüntetés): Mraucsik Lajos Kurilla János	
Balázs Pál Jakus Imre Mészáros Lajos Tímár Sándor	Érdemes Társadalmi Munkás: Hadi Ottó Karsai Gábor Gellai Vincéné Varga László (gkv.)	Balogh Péter Bíró Zsigmond Pintér Sándor
Jakus Imre	Kiváló Társadalmi Munkás:	
Alt Imre	Kiváló Újító bronz (MÉM): Giricz Imre	
Kovács Vince	Szocialista Kultúráért (Művelődésügyi Minisztérium kitüntetése):	
Szabó Tibor	Honvédelmi Érdemérem:	

Balesetmentes Vezetésért:

250 ezer km: — Gyuricza Lajos, Novák Sándor, Tímár Zoltán (Csill.), Hornok József.

500 ezer km: — Tímár Zoltán (pol.)

1 millió km: — Smiri Sándor

Munkahelyi kitüntetés:

Kiváló Termelőszövetkezeti Dolgozó Érdemérem

Kiváló Termelőszövetkezeti Dolgozó Oklevél

Munkásévek Emlékére plakett

208 fő

12 fő

22 fő

Irodalomjegyzék

1. Endrődi Híradó II. évfolyam 3—4. szám
2. 35 év együtt (A szövetkezet története)
3. Dr. Encse László: A mezőgazdasági szövetkezeti formák fejlődése Magyarországon
4. Mezőgazdasági szövetkezetek Magyarországon
5. Dr. Nagy László: Szövetkezeti alapelvek Magyarországon

A történet megírásához a legtöbb segítséget az emlékező, segítőkész tsz-tagok adták. Valamennyiük közreműködését hálásan köszönöm.

A szerző

A Béke Tsz helye a megye mezőgazdasági szövetkezetei között

Eredményesség

	mérleg szerinti eredmény alakulása E Ft-ban					
Gyomaendrődi tsz-ek	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Béke Tsz	11 262	-17 016	-20 598	3 051	3 588	-9 253
Lenin Tsz	14 363	-13 590	478	-2 941	-12 939	0
Alkotmány Tsz	11 604	-26 318	-11 704	-4 870	-5 923	948
Győzelem Tsz	20 301	-11 057	-7 739	5 951	5 780	4 252
Szarvasi körzet:	185 261	-105 639	-94 308	46 600	41 548	42 471
Mezőgazdasági tsz-ek összesen:	1 475 653	797 212	811 947	1 014 620	1 298 953	823 555

A megye nyolcvan termelőszövetkezetének rangsorában a Béke Tsz helyezése az eredményesség alapján

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
helyezés	42	79	82	59	67	76

Az összes ráfordítás alakulása 1987-ben

Gyomaendrődi tsz-ek	összes ráfordítás ezer Ft-ban	1982-es év százalékában	az 1986-os év százalékában
Béke Tsz	228 484	155	113
Lenin Tsz	188 100	143	126
Alkotmány Tsz	174 332	123	97
Győzelem Tsz	455 529	140	108
Szarvasi körzet	3 092 514	153	107
Mezőgazdasági tsz-ek összesen	22 935 627	138	110

A személyi jövedelem alakulása 1987-ben

Gyomaendrődi tsz-ek	Az egy foglalkoztatottra jutó kereset			bruttó jövedelem
	Ft	1982-es év százalékában	1986-os	
Béke Tsz	69 689	133	101	
Lenin Tsz	67 010	122	105	66 800
Alkotmány Tsz	70 688	139	115	76 200
Győzelem Tsz	71 718	139	100	79 700
Szarvasi körzet	78 565	145	108	85 000
Mezőgazdasági tsz-ek összesen	72 887	140	105	94 500

Adatok a Béke Mgtsz megalakulásának 40. évfordulójára

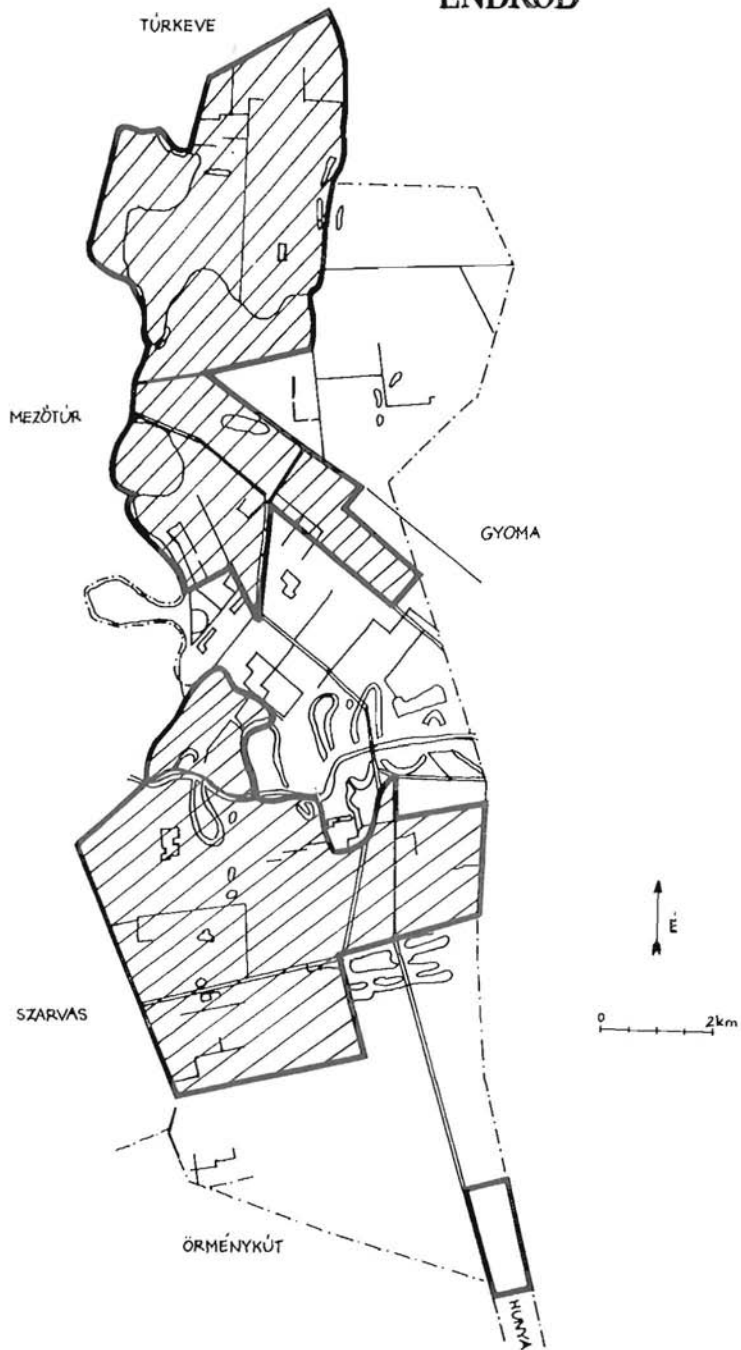
(Az adatok kiszámítása 3 éves átlagadatok alapján készült)

év	1. tábl.	2. tábl. (fő)		3. tábl. (M Ft)			4. tábl. (db)		búza	5. tábl. (q/ha)			n. forgó
	ter. ha	taglétsz.	áe. áll.	Fe. áll.	hitel	sz. m.	sertés	juh		t. gab.	rizs	kuk.	
1948—													
1960	1858	324	7 150	5 828	4 786	240	826	316	6,9	8,8	9,4	7,2	
1962	2774	659	12 026	9 236	6 563	403	1435	452	8,1	8,0	7,2	9,3	3,9
1965	2779	630	14 274	6 562	4 640	415	1276	150	6,0	6,9	5,7	5,6	4,8
1968	2732	423	9 576	8 674	746	401	1114	—	8,5	8,4	9,0	10,4	5,0
1971	2802	475	11 527	11 829	1 008	431	864	—	7,0	8,2	7,0	10,3	3,9
1974	4340	357	27 531	22 868	8 294	581	1612	1070	33,2	40,7	18,8	47,7	11,6
1978	5217	316	54 441	28 537	12 052	383	2427	1065	42,3	36,4	6,0	49,1	15,3
1981	5055	286	68 729	36 825	21 514	310	2575	1180	37,4	32,5	27,8	46,1	21,3
1984	4810	339	94 662	45 095	28 431	336	2577	550	41,6	26,9	34,1	51,5	16,1
1988	4710	343	114 986	47 217	32 046	—	2652	359	47,5	27,2	37,7	59,2	18,3

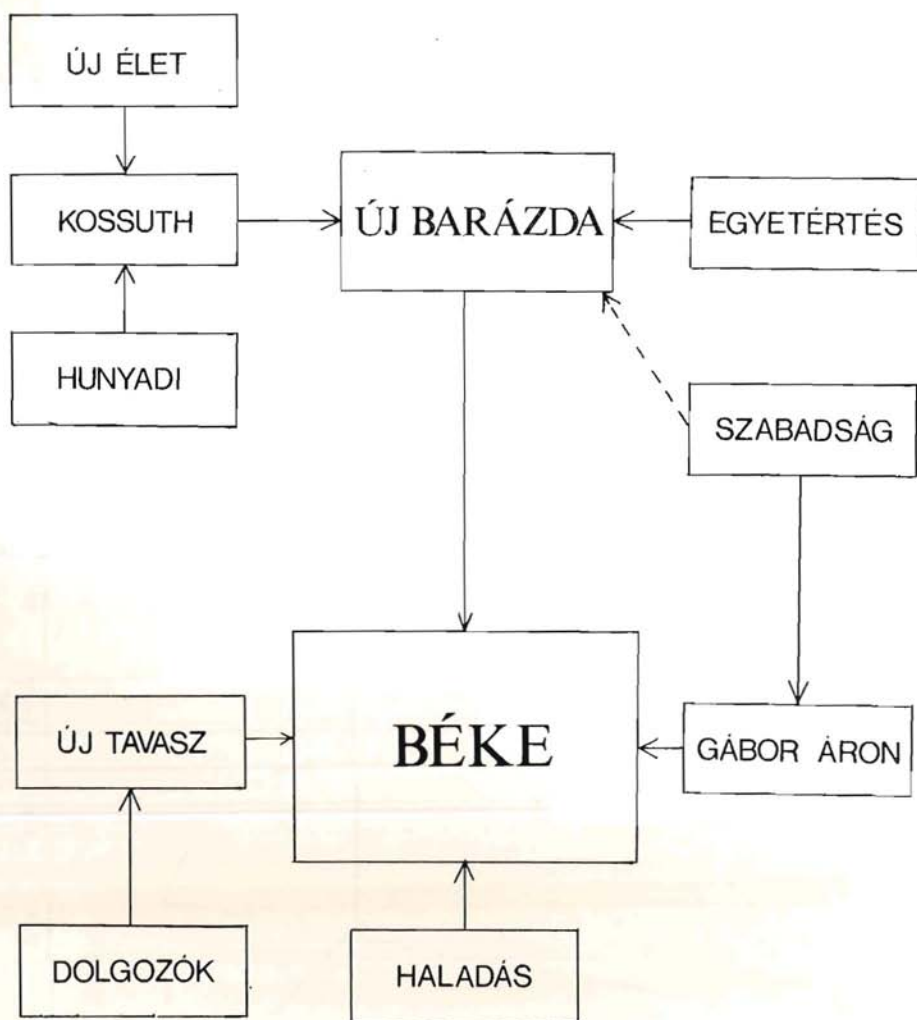
Adatok és tények

ENDRŐD

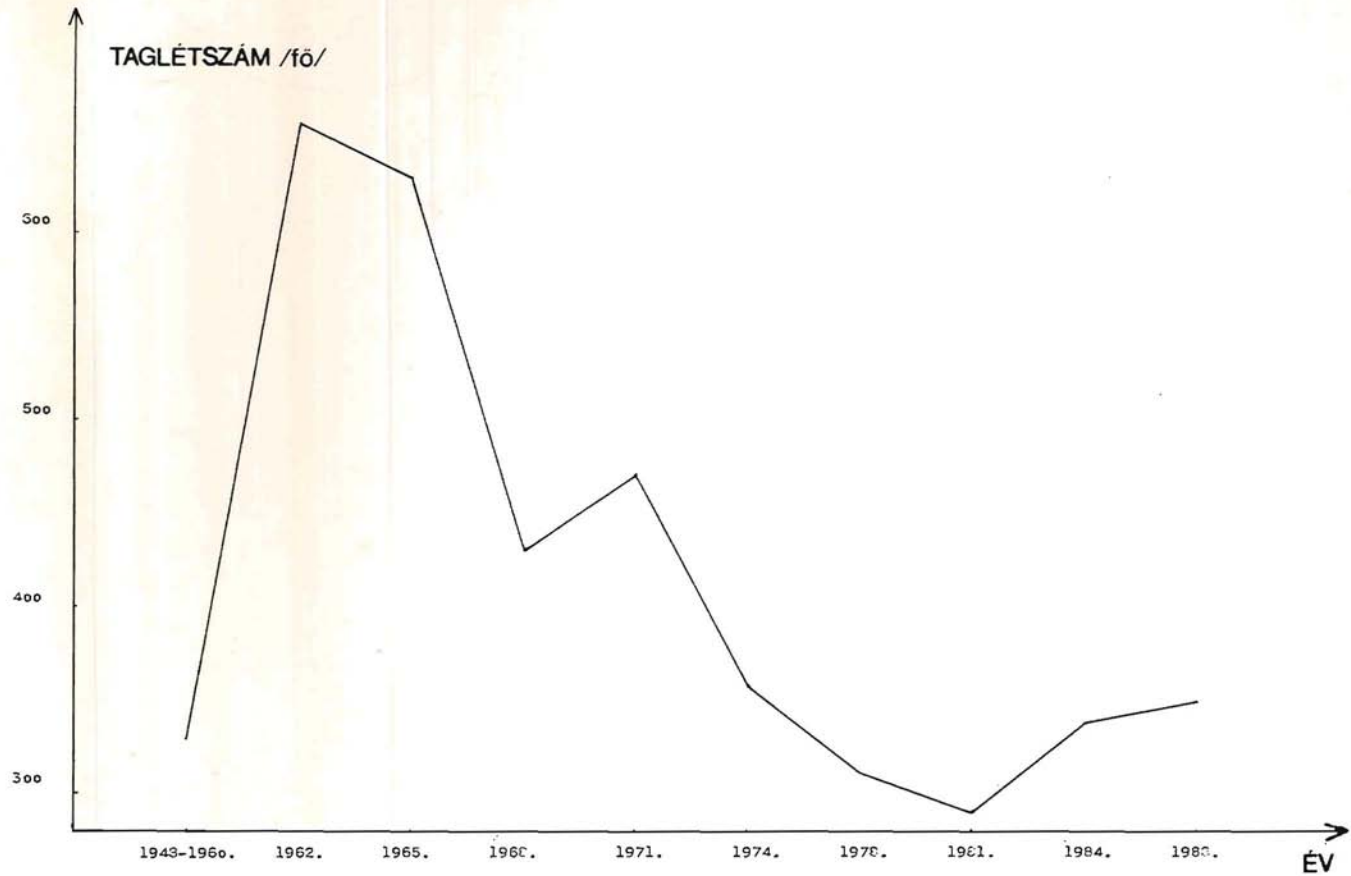
A MAI BÉKE MTSZ KIALAKULÁSA

TERMŐTERÜLET VÁLTOZÁS 1948-1988

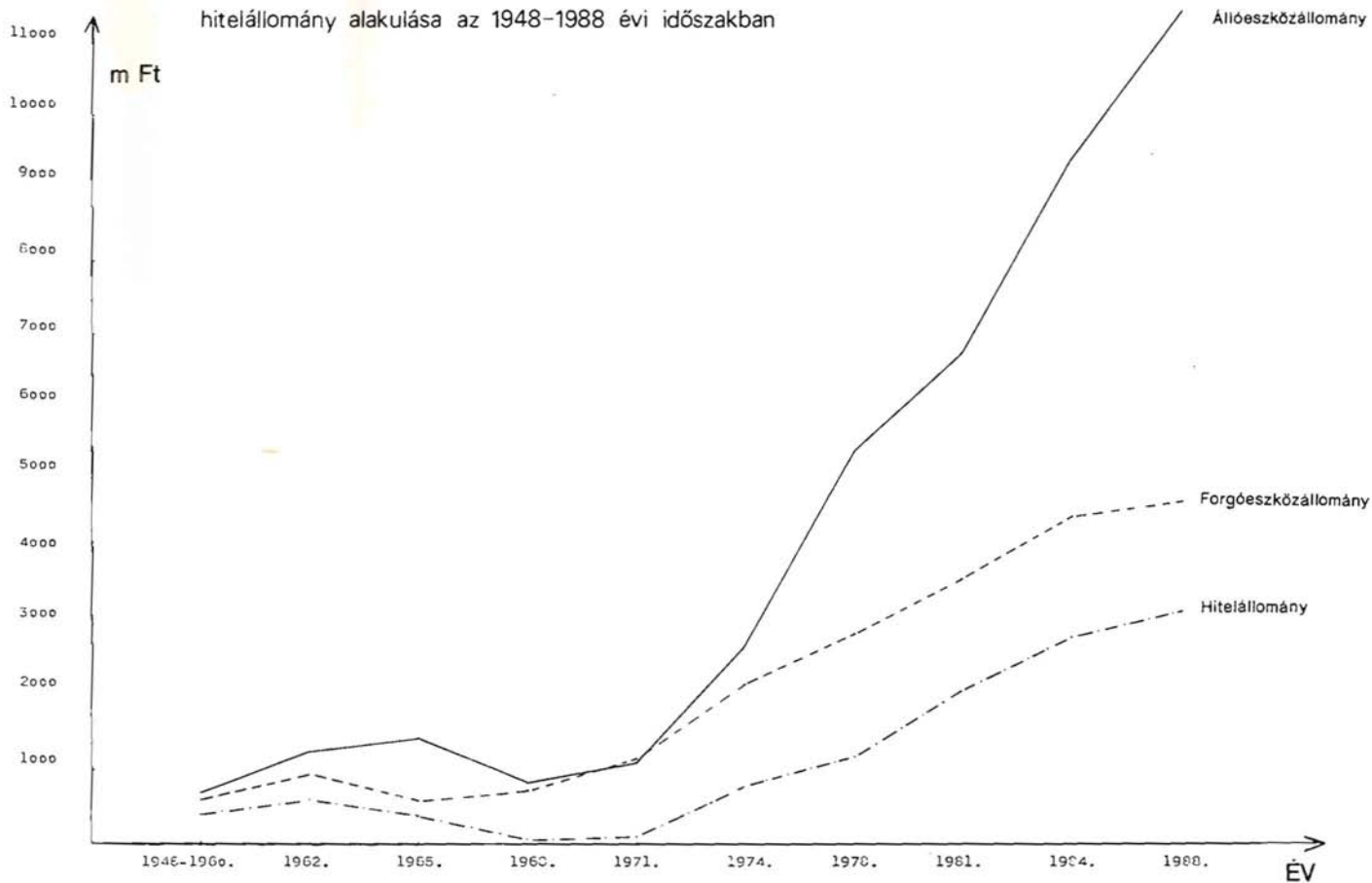
A TAGOK LÉTSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA 1948-1988

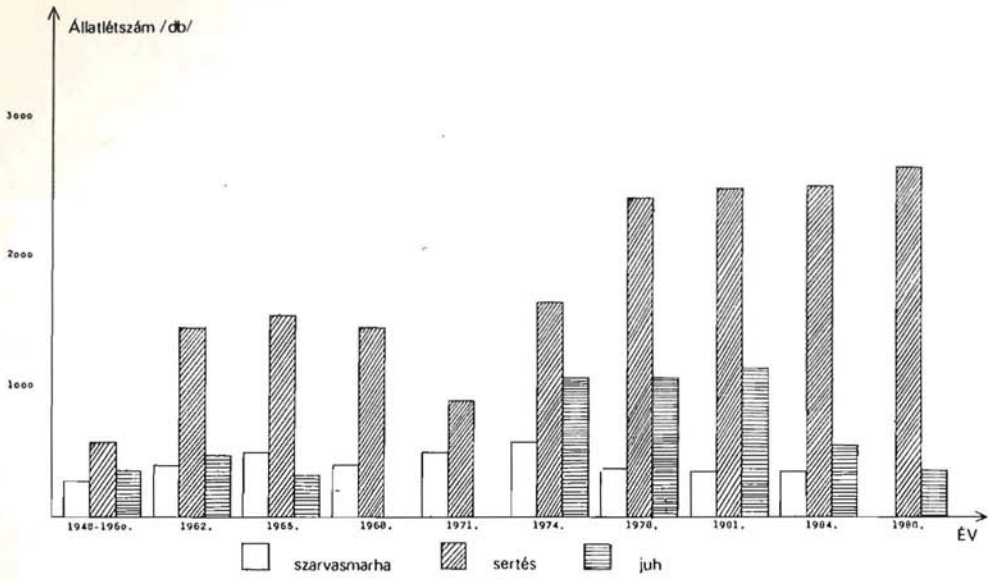
100

Az állóeszköz-, forgóeszköz-, valamint a

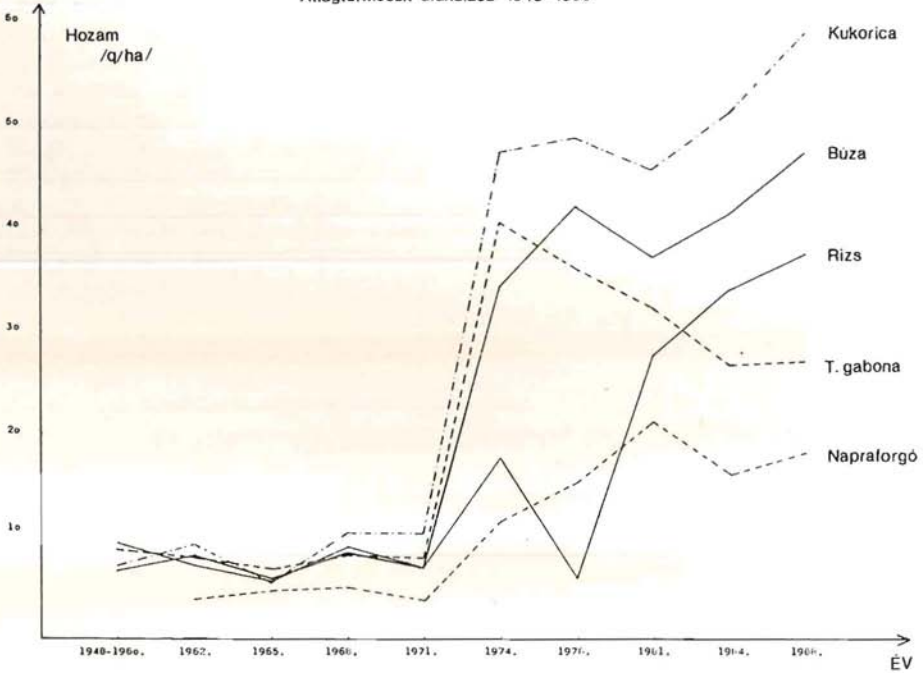
hitelállomány alakulása az 1948-1988 évi időszakban

Állatállomány alakulása 1948-1988

Átlagtermések alakulása 1948-1988

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ

Bevezető

Endrőd

Szövetkezetek Magyarországon

Az első lépések

Szorító kényszerek

Virágzásnak indul a közös

Gépesített nagyüzem

A Körösön innen és a Körösön túl

Útkeresés

Mozgalmi élet

    Pártalapszervezet . . .

    Munkásörök

    KISZ

    Szocialista brigádmozgalom

    Vöröskereszt

    Nőmozgalom

    Sport

    Nyugdíjasok

A termelőszövetkezet kitüntetései

A termelőszövetkezeti tagok kitüntetései

Táblázatok, grafikonok

Irodalomjegyzék